

Regeringens proposition

1978/79:168

om föräldrautbildning och förbättringar av föräldraförsäkringen m. m.;

beslutad den 15 mars 1979.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga de förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

OLA ULLSTEN

GABRIEL ROMANUS

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att en allmän föräldrautbildning i anslutning till barns födelse genomförs med början år 1980. Föräldrautbildningen skall byggas ut successivt i landstingens regi som en del av den normala verksamheten vid mödra- och barnavårdscentraler samt BB.

Vidare föreslås att kvinnor som på grund av förvärvsarbetets art inte kan fortsätta sina normala arbetsuppgifter i graviditetens slutskede i princip skall ha rätt till omplacering hos arbetsgivaren med bibehållen lön. De kvinnor som inte kan omplaceras i anställningen föreslås i stället få ledighet med ersättning från försäkringskassan, havandeskapspenning. Denna ersättning skall kunna utgå tidigast från och med den sextionde dagen och längst till och med den elfte dagen före den beräknade tidpunkten för barnets födelse, dvs. under högst 50 dagar. Havandeskapspenningen beräknas på samma sätt som sjukpenning.

Vidare föreslås en rad förbättringar av föräldraförsäkringen och den motsvarande rätten till ledighet från anställningen för vård av barn.

Den nu utgående särskilda föräldrapenningen, som omfattar tre månader, föreslås under samtliga tre månader utgå med ett belopp som motsvarar föräldrarnas sjukpenning, dock lägst garantinivån. Särskild föräldrapenning föreslås utgå med 90 dagar för varje barn även vid flerbarnsfödelse.

Vidare föreslås att reglerna för föräldrapenning för tillfällig vård av barn ändras så att de i huvudsak överensstämmer med de som gäller för sjukpenning. Dock införs en yttersta gräns på 60 dagar per barn och år. Liksom nu skall ersättning utgå när fadern stannar hemma i samband med barns födelse. Fadern föreslås få en självständig rätt till föräldrapenning för tio dagar i samband med barnets födelse.

Föräldrar föreslås få rätt att utnyttja särskild föräldrapenning bl. a. i

samband med föräldrautbildning.

Vidare föreslås en höjning av åldersgränsen till tolv år för föräldrapenning för tillfällig vård av barn. Detta skall gälla barn födda år 1970 eller senare.

I propositionen läggs också fram förslag om ökat antal dagar med föräldrapenning i samband med adoption av barn som är mellan åtta och tio år samt vissa ändringar beträffande vårdbidrag till handikappade barn.

Kostnaderna för den föreslagna förbättringen av föräldraförsäkringen beräknas uppgå till 240 milj. kr. per år. De nya reglerna föreslås träda i kraft den 1 januari 1980.

1 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1962:381) om allmän försäkring¹ dels att 4 kap. 13 och 16 §§ skall upphöra att gälla,

dels att 4 kap. 1, 2, 3, 7–9, 11, 14, 17, 18 och 20 §§, 9 kap. 4 § och 16 kap. 1 § skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas en ny paragraf, 3 kap. 9 § av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 kap.

9 §

Försäkrad kvinna har rätt till havandeskapspenning, om havandeskap har satt ned hennes förmåga att utföra uppgifterna i sitt förvärsarbete med minst hälften och hon inte kan omplaceras till annat mindre ansträngande arbete enligt bestämmelserna i 12 § lagen (1978:410) om rätt till ledighet för vård av barn, m. m. Havandeskapspenning utgår för varje dag som nedsättningen består, dock tidigast från och med den sextionde dagen och längst till och med den elfte dagen före den beräknade tidpunkten för barnets födelse.

Havandeskapspenning utgår med belopp som motsvarar kvinnans sjukpenning enligt 4 §.

Kvinna som önskar erhålla havandeskapspenning skall göra ansökan därom. Till ansökan skall fogas läkarintyg om kvinnans möjligheter att utföra sina arbetsuppgifter. Allmän försäkringskassa får påfordra att kvinnans rätt till havandeskapspenning styrkes genom utlåtande av hennes arbetsgivare.

¹ Lagen omtryckt 1977:630. Senaste lydelse av 4 kap. 13 och 16 §§ 1977:630.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

I beslut om havandeskapspenning skall anges under vilken tid ersättning kan utgå.

Vad i lag eller annan författning föreskrives om sjukpenning gäller i fråga om havandeskapspenning. Havandeskapspenning utgår ej i den mån kvinnan för samma tid uppbär sjukpenning.

4 kap.

1 §

Försäkrad förälder som är inskriven hos allmän försäkringskassa har rätt till föräldrapenning enligt detta kapitel.

Föräldrapenning utgår ej för tid då föräldern förvärvsarbetar.

Föräldrapenning utgår för vård av barn endast om barnet är bosatt här i riket.

Vid adoption av barn får barnet anses bosatt i riket om de blivande adoptivföräldrarna äro bosatta i riket.

2 §

Föräldrapenning i samband med barns födelse utgår under högst etthundraåttio dagar sammanlagt för föräldrarna.

Moder har rätt till föräldrapenning tidigast från och med den sextionde dagen före den beräknade tidpunkten för barnets födelse. För tiden efter barnets födelse är den av föräldrarna som till huvudsaklig del *ombe-sörjer vården om barnet* berättigad till föräldrapenning.

Moder har rätt till föräldrapenning tidigast från och med den sextionde dagen före den beräknade tidpunkten för barnets födelse. För tiden efter barnets födelse är den av föräldrarna som till huvudsaklig del *vårdar barnet* berättigad till föräldrapenning.

Förälder som ej har barnet i sin vård har rätt till föräldrapenning endast om särskilda skäl föreligga. Moder har dock alltid rätt till föräldrapenning till och med den tjugunionde dagen efter förlossningsdagen, även om hon ej har barnet i sin vård.

Föräldrapenning får utgå längst till tvåhundraåttionde dagen efter den då barnet fötts. Har sjukdom hos barnet eller föräldrarna under viss tid hindrat

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

föräldrarna från att vårda barnet, förlänges den i första punkten angivna tiden i motsvarande mån.

3 §

Föräldrapenning enligt 2 § utgår ej till båda föräldrarna för samma dag. Halvföräldrapenning får dock utgå till båda föräldrarna för samma dag, när de avlösa varandra i vården av barnet.

Föräldrapenning enligt 2 § utgår ej till båda föräldrarna för samma tid.

7 §

Adoptivföräldrar ha från den dag de få barnet i sin vård rätt till föräldrapenning under sammanlagt högst

1. etthundraåttio dagar om barnet ej har fyllt åtta år,
2. fyrtiofem dagar om barnet har fyllt åtta men ej tio år.

etthundraåttio dagar om barnet ej har fyllt tio år.

Bestämmelserna för föräldrapenning i samband med barns födelse äga motsvarande tillämpning på föräldrapenning enligt första stycket. Tidpunkten då adoptivföräldrarna få barnet i sin vård jämföras därvid med tidpunkten för barnets födelse.

Första och andra styckena äga motsvarande tillämpning i fråga om fosterföräldrar som mottaga barn i avsikt att adoptera det, i den mån föräldrapenning ej utgår till dem enligt bestämmelserna i 6 §.

8 §

Förälder har rätt till föräldrapenning för tillfällig vård av barn om barnet ej har fyllt tio år och föräldern behöver avstå från förvärvsarbete i samband med

1. sjukdom hos barnet,
2. sjukdom hos barnets ordinarie vårdare,
3. besök i samhällets förebyggande barnhälsovård,
4. besök i förskoleverksamhet inom samhällets barnomsorg i vilken barnet deltar.

Förälder har rätt till föräldrapenning för tillfällig vård av barn om barnet ej har fyllt tolv år och föräldern behöver avstå från förvärvsarbete i samband med

1. sjukdom eller smitta hos barnet,
2. sjukdom eller smitta hos barnets ordinarie vårdare,
3. besök i samhällets förebyggande barnhälsovård.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Rätt till föräldrapenning enligt första stycket tillkommer även fader som för biträde i hemmet eller för vård av barn avstår från förvärvsarbete i samband med barns födelse.

9 §

Föräldrapenning enligt 8 § utgår för förälder som har barnet i sin vård eller, om föräldrar gemensamt ha barn i sin vård, för föräldrarna tillsammans varje år under högst

Föräldrapenning utgår enligt 8 § första stycket under högst sextio dagar per barn och år för föräldrarna sammanlagt och enligt 8 § andra stycket under högst tio dagar i samband med barns födelse.

1. tolv dagar om i familjen finns ett barn,

2. femton dagar om i familjen finns två barn,

3. aderton dagar om i familjen finns tre eller flera barn.

Av det antal dagar som anges i första stycket får varje förälder använda en dag för ändamål som avses i 8 §

4. Vid beräkning av antalet dagar med rätt till föräldrapenning enligt första stycket anses två dagar med halv föräldrapenning som en dag.

Förälder, som vanligen ej har barn i sin vård men som tillfälligt vårdar barn, har rätt till föräldrapenning inom ramen för det antal dagar för vilket föräldrapenning kan utgå till den andre av föräldrarna enligt första stycket.

11 §

Särskild föräldrapenning för vård av barn utgår för varje barn under högst nittio dagar sammanlagt för föräldrarna. Särskild föräldrapenning får utgå längst till dess barnet fyller åtta år. Utan hinder härav får dock särskild föräldrapenning uppbäras till utgången av det första skolåret.

Ha föräldrar gemensamt barn i sin vård, utgår särskild föräldrapenning under hälften av den i första stycket angivna tiden till var och en av dem.

Förälder som ensam har vårdnaden om barnet har rätt att själv uppbära föräldrapenningen under hela den tid som anges i första stycket.

Vid flerbörd fördelas i första stycket Särskild föräldrapenning inom ra-

Nuvarande lydelse

angiven tid med lika tid för varje barn.

Föreslagen lydelse

men för den i första stycket angivna tiden utgår även i samband med föräldrautbildning eller besök i förskoleverksamhet inom samhällets barnomsorg, i vilken barnet deltar. Särskild föräldrapenning som uttages i samband med föräldrautbildning kan utgå före barnets födelse.

13 §

För sextio dagar av den i 11 § angivna tiden beräknas föräldrapenningen på sätt som anges i 14 och 15 §§.

För övriga trettio dagar beräknas föräldrapenningen enligt 16 §.

Ha föräldrar gemensamt barn i sin vård, beräknas ersättningen enligt första och andra styckena för var och en av föräldrarna under trettio respektive femton dagar.

14 §

Under tid som anges i 13 § första stycket utgår särskild föräldrapenning för dag, då

Särskild föräldrapenning utgår för dag, då

a) förälder ej förvärvsarbetar, med belopp motsvarande förälderns sjukpenning enligt 3 kap. 4 §, dock lägst trettio två kronor (garantinivå),

b) förälder förvärvsarbetar högst hälften av normal arbetstid, med belopp motsvarande hälften av det belopp som anges under a),

c) förälder förvärvsarbetar högst tre fjärdedelar av normal arbetstid, med belopp motsvarande en fjärdedel av det belopp som anges under a).

16 §

Under tid som anges i 13 § andra stycket utgår särskild föräldrapenning för dag, då förälder förvärvsarbetar högst tre fjärdedelar av normal arbetstid, i enlighet med förälderns önskan med belopp motsvarande hel, halv eller fjärdedels garantinivå.

Nuvarande lydelse

Förestagen lydelse

17 §

Särskild föräldrapenning enligt 11 § utgår ej för tid då den andre föräldern uppbär föräldrapenning enligt 2 § för samma barn.

För samma barn utgår till föräldrarna sammanlagt per dag högst hel särskild föräldrapenning. Oavsett antal barn utgår till en förälder ej mer än sammanlagt hel föräldrapenning per dag.

Vid beräkning av antalet dagar med rätt till särskild föräldrapenning anses två dagar med halv föräldrapenning eller fyra dagar med fjärdedels föräldrapenning som en dag.

Särskild föräldrapenning *för ändamål som anges i 11 § första stycket* utgår ej för tid då den andre föräldern uppbär föräldrapenning enligt 2 § för samma barn.

För samma barn utgår till föräldrarna sammanlagt per dag högst hel särskild föräldrapenning *för ändamål som anges i 11 § första stycket*. Oavsett antal barn utgår till en förälder ej mer än sammanlagt hel föräldrapenning per dag.

18 §

Som villkor för särskild föräldrapenning enligt 11 § gäller att föräldern varit inskriven hos allmän försäkringskassa under minst etthundraåttio dagar i följd närmast före den dag för vilken föräldrapenning skall uttagas. I övrigt äga bestämmelserna i 5 § motsvarande tillämpning.

Bestämmelserna i 10 § *andra punkten* äga motsvarande tillämpning på särskild föräldrapenning.

Bestämmelserna i 3 kap. 10 § *fjärde stycket* och 15 § äga motsvarande tillämpning på särskild föräldrapenning, *dock ej i fall som anges i 11 § fjärde stycket*.

20 §

Bestämmelserna i 2 kap. 10 § samt 3 kap. 12 § och 16–18 §§ äga motsvarande tillämpning i fråga om föräldrapenning. I fall som avses i 3 kap. 12 § skall föräldrapenning enligt 4 kap. 2 och 11 §§ alltid utgå med minst ett belopp som motsvarar garantinivån enligt 4 kap. 4 § minskad med den sjukpenning som skulle belöpa på vårdersättningen. Bestämmelserna i 3 kap. 7 § första och andra styckena äga motsvarande tillämpning i fråga om föräldrapenning enligt 4 kap. 2 och 8 §§.

Bestämmelserna i 3 kap. 7 § tredje stycket gälla i tillämpliga delar i fråga

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

om föräldrapenning enligt 4 kap. 8 § första stycket.

Allmän försäkringskassa får när det finns skäl till det påfordra att föräldrarnas rätt till särskild föräldrapenning enligt 11 § fjärde stycket styrkes genom intyg av den som har anordnat föräldrautbildningen.

Vid beräkning av antalet dagar med rätt till föräldrapenning anses två dagar med halv föräldrapenning eller fyra dagar med fjärdedels föräldrapenning som en dag.

Beträffande föräldrapenning, som tillkommer förälder vilken ej har uppnått aderton års ålder, får försäkringskassan på framställning av barnavårdsnämnd besluta om utbetalning till annan enligt 3 kap. 18 §.

Är moder vid tiden för barnets födelse intagen i barnhem, ungdomsvårds-skola, fångvårdsanstalt eller vårdanstalt för alkoholmissbrukare, får försäkringskassan på framställning av föreståndare för inrättningen besluta, att den föräldrapenning som tillkommer modern skall utbetalas till föreståndaren för att användas till kvinnans och barnets nytta.

9 kap.

4 §

Försäkrad förälder äger för vård av barn som ej fyllt sexton år rätt till vårdbidrag om barnet på grund av sjukdom, psykisk utvecklingsstörning eller annat handikapp *för avsevärd tid* är i behov av särskild tillsyn och vård. Vid bedömningen av rätt till vårdbidrag skall jämväl beaktas sådana merutgifter som uppkommer på grund av barnets sjukdom eller handikapp.

Vårdbidrag utgår allt efter tillsyns- och vårdbehovets omfattning och merutgifternas storlek med belopp motsvarande hel eller halv förtidspension till ensamstående jämte pensionstillskott som svarar mot pensionen.

Vårdbidrag *beviljas att utgå tills vidare*. Behovet av bidrag skall omprövas vart tredje år, såvida ej

Försäkrad förälder äger för vård av barn som ej fyllt sexton år rätt till vårdbidrag om barnet på grund av sjukdom, psykisk utvecklingsstörning eller annat handikapp *under minst sex månader* är i behov av särskild tillsyn och vård. Vid bedömningen av rätt till vårdbidrag skall jämväl beaktas sådana merutgifter som uppkommer på grund av barnets sjukdom eller handikapp.

Vårdbidrag *kan begränsas till viss tid*. Behovet av bidrag skall omprövas vart tredje år, såvida ej skäl

Nuvarande lydelse

skäl föreligga för omprövning med kortare mellanrum.

Föreslagen lydelse

föreligga för omprövning med kortare mellanrum.

16 kap.

1 §

Den som önskar komma i åtnjutande av pension skall göra ansökan hos allmän försäkringskassa i enlighet med vad regeringen förordnar.

Åtnjuter försäkrad sjukpenning eller ersättning för sjukhusvård enligt denna lag, må allmän försäkringskassa tillerkänna honom förtidspension utan hinder av att han icke gjort ansökan därom. Detsamma skall gälla då försäkrad åtnjuter sjukpenning, ersättning för sjukhusvård eller livränta enligt lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring eller motsvarande ersättning som utgår enligt annan författning eller på grund av regeringens förordnande.

Åtnjuter försäkrad sjukbidrag eller till viss tid begränsad handikappersättning, må den tid varunder sådan förmån skall utgå förlängas utan att ansökan därom gjorts.

Åtnjuter försäkrad sjukbidrag eller har handikappersättning eller vårdbidrag tillerkänts honom för begränsad tid, må den tid varunder sådan förmån skall utgå förlängas utan att ansökan därom gjorts.

I den mån regeringen så förordnar må allmän försäkringskassa tillerkänna den pensionsberättigade pension enligt denna lag utan hinder av att han icke gjort ansökan därom.

För den försäkrades kostnader för läkarundersökning och läkarutlåtande vid ansökan om förtidspension, handikappersättning eller vårdbidrag skall ersättning utgå i enlighet med vad regeringen förordnar.

Övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1980.
2. För förälder som vid ikraftträdandet av denna lag uppstår föräldrapenning enligt 4 kap. tillämpas 4 kap. 1 § i dess äldre lydelse.
3. Föräldrapenning enligt 4 kap. 8 § utgår för barn födda 1970 och senare.
4. Förälder har rätt till föräldrapenning för tillfällig vård av barn, om barnet är fött före den 1 januari 1978, för besök i förskoleverksamhet inom samhällets barnomsorg i vilket barnet deltar enligt 4 kap. 8 § första stycket 4. och 9 § andra stycket i dessa lagrumms lydelse före den 1 januari 1980.
5. För särskild föräldrapenning tillämpas 4 kap. 11 § fjärde stycket i dess lydelse före den 1 januari 1980 vid flerbörd, som ägt rum före detta datum.

2 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1978:410) om rätt till ledighet för vård av barn, m. m.

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1978:410) om rätt till ledighet för vård av barn, m. m. att 4–7, 10 och 12–14 §§ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Utöver vad som följer av 3 § har arbetstagare rätt till hel ledighet under tid då arbetstagaren uppbär hel föräldrapenning enligt 4 kap. lagen (1962:381) om allmän försäkring och till *halv ledighet* under tid då arbetstagaren uppbär halv föräldrapenning.

Kvinnlig arbetstagare har vidare rätt till hel ledighet i samband med barns födelse under minst sex veckor före den beräknade tidpunkten för nedkomsten och sex veckor efter nedkomsten.

Föreslagen lydelse

4 §

Utöver vad som följer av 3 § har arbetstagare rätt till hel ledighet under tid då arbetstagaren uppbär hel föräldrapenning enligt 4 kap. lagen (1962:381) om allmän försäkring och till *förkortning av arbetstiden till hälften eller till tre fjärdedelar* under tid då arbetstagaren uppbär halv *eller fjärdedels* föräldrapenning.

5 §

Som villkor för rätt till ledighet gäller, att arbetstagaren vid ledighetens början har varit anställd hos arbetsgivaren antingen de senaste sex månaderna eller sammanlagt minst tolv månader under de senaste två åren. Vid beräkning av anställningstid tillämpas 4 § lagen (1974:12) om anställningsskydd.

Det i första stycket angivna villkoret gäller ej för rätt till ledighet under tid då arbetstagaren uppbär föräldrapenning för tillfällig vård av barn enligt 4 kap. lagen (1962:381) om allmän försäkring, *eller* för rätt till ledighet som avses i 4 § andra stycket.

Det i första stycket angivna villkoret gäller ej för rätt till ledighet under tid, då arbetstagaren uppbär

1. föräldrapenning för tillfällig vård av barn enligt 4 kap. 8 § lagen (1962:381) om allmän försäkring,

2. *särskild föräldrapenning för ändamål som anges i 4 kap. 11 § fjärde stycket samma lag.*

Villkoret gäller ej heller för rätt till ledighet som avses i 4 § andra stycket.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

6 §

Ledighet får delas upp på högst två perioder för varje kalenderår. Berör ledighetsperiod mer än ett kalenderår, skall den hänföras till det kalenderår under vilket ledigheten har påbörjats.

Ledighet under tid då arbetstagen uppbär föräldrapenning för tillfällig vård av barn enligt 4 kap. lagen (1962:381) om allmän försäkring får delas upp utan hinder av bestämmelserna i första stycket.

Ledighet under tid då arbetstagen uppbär föräldrapenning för tillfällig vård av barn enligt 4 kap. 8 § lagen (1962:381) om allmän försäkring *eller uppbär särskild föräldrapenning för ändamål som anges i 4 kap. 11 § fjärde stycket samma lag* får delas upp utan hinder av bestämmelserna i första stycket.

7 §

Arbetstagare som vill utnyttja sin rätt till ledighet skall, om ej annat föreskrivs i andra stycket, anmäla detta till arbetsgivaren minst två månader före ledighetens början eller, om det ej kan ske, så snart som möjligt. I samband med anmälan skall arbetstagen ange hur lång tid ledigheten är avsedd att pågå.

Ledighet under tid då arbetstagen *uppbär* föräldrapenning för tillfällig vård av barn enligt 4 kap. lagen (1962:381) om allmän försäkring skall anmälas till arbetsgivaren minst en vecka före ledighetens början. Föranleds *sådan ledighet* av sjukdom gäller dock ej någon anmälningstid.

Ledighet under tid då arbetstagen *avser att uppbära* föräldrapenning för tillfällig vård av barn enligt 4 kap. 8 § lagen (1962:381) om allmän försäkring *eller avser att uppbära särskild föräldrapenning enligt 4 kap. 11 § fjärde stycket samma lag* skall anmälas till arbetsgivaren minst en vecka före ledighetens början. Föranleds *ledigheten* av sjukdom *eller smitta* gäller dock ej någon anmälningstid.

10 §

Arbetstagare får ej sägas upp eller avskedas enbart av det skälet att arbetstagen begär eller tar i anspråk sin rätt till ledighet enligt denna lag.

Sker uppsägning eller avskedande i strid mot första stycket, skall åtgärden förklaras ogiltig, om arbetstagen begär det. Därvid skall 34–37 §§, 39 § samt 41 § första och andra styckena

Sker det ändå, skall uppsägningen eller avskedandet ogiltigförklaras, om arbetstagen begär det.

Nuvarande lydelse

lagen (1974:12) om anställningsskydd tillämpas.

Föreslagen lydelse

12 §

En kvinnlig arbetstagare, som på grund av havandeskap inte kan utföra fysiskt påfrestande arbetsuppgifter, har rätt att bli omplacerad till ett mindre ansträngande arbete med bibehållna anställningsförmåner. Detta gäller dock endast från och med den sextionde till och med den elfte dagen före den beräknade tidpunkten för barnets födelse och under förutsättning att det skäligen kan krävas att arbetsgivaren bereder kvinnan annat arbete hos sig.

Den som vill utnyttja sin rätt till omplacering enligt första stycket, skall anmäla detta till arbetsgivaren minst en månad i förväg. Arbetsgivaren skall därefter lämna besked om möjligheten till omplacering så snart det kan ske.

12 §

Bryter arbetsgivare mot 10 § första stycket skall arbetsgivaren utge, förutom lön och andra anställningsförmåner som arbetstagaren kan vara berättigad till, ersättning för den skada som har uppkommit. Härvid skall 38 § tredje och fjärde styckena samt 40 § lagen (1974:12) om anställningsskydd tillämpas.

13 §

Bryter arbetsgivare mot denna lag på annat sätt än som sägs i 10 § första stycket, skall arbetsgivaren till arbetstagaren utge ersättning för uppkommen skada. Vid bedömande om och i vad mån skada har uppstått skall hänsyn tas även till omständigheter av annan än rent ekonomisk betydelse.

13 §

En arbetsgivare som bryter mot denna lag skall betala arbetstagaren skadestånd för den förlust som uppkommer och för den kränkning som har skett.

Om det är skäligt, kan skadeståndet sättas ned eller helt falla bort.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Om det med hänsyn till skadans storlek eller andra omständigheter är skäligt, kan skadeståndets belopp nedsättas i förhållande till vad som annars skulle ha utgått. Fullständig befrielse från skadeståndsskyldighet kan också medges.

I fråga om anspråk på skadestånd enligt första stycket skall 40 § första och tredje styckena lagen (1974:12) om anställningsskydd tillämpas.

14 §

Mål om tillämpningen av denna lag handläggs enligt lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister.

Förs talan med anledning av uppsägning eller avskedande, gäller i tillämpliga delar 34–37 §§, 38 § tredje stycket andra meningen, 39–41 §§ samt 42 § andra stycket lagen (1974:12) om anställningsskydd. I fråga om annan talan tillämpas 64–66 och 68 §§ lagen (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet på motsvarande sätt.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1980.

Om en arbetstagare vill utnyttja sin rätt till omplacering enligt 12 § i anslutning till lagens ikraftträdande, får anmälan som avses i 12 § andra stycket göras dessförinnan, dock med verkan tidigast från ikraftträdandet.

SOCIALDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1979-03-15

Närvarande: statsministern Ullsten, ordförande, och statsråden Sven Romanus, Mundebo, Wikström, Friggebo, Wirtén, Rodhe, Wahlberg, Hansson, Enlund, Lindahl, Winther, De Geer, Blix, Cars, Gabriel Romanus, Tham, Bondestam

Föredragande: statsrådet Gabriel Romanus

Proposition om föräldrautbildning och förbättringar av föräldraför-säkringen m. m.

---

1 Inledning

Med stöd av regeringens bemyndigande den 29 juli 1973 tillkallade dåvarande statsrådet Camilla Odhnoff ledamöter i en arbetsgrupp med uppdrag att bl. a. pröva frågan rörande information och utbildning i barnuppfostringsfrågor samt andra angränsande frågor rörande föräldraskolning.

Utredningen antog namnet barnomsorgsgruppen. Den 20 december 1973 uppdrog regeringen, efter hemställan av riksdagen (SoU 1973:30, rskr 1973:372), åt barnomsorgsgruppen att i anslutning till fullgörandet av tidigare lämnat utredningsuppdrag göra en övergripande utredning rörande föräldrautbildning.

Barnomsorgsgruppen lämnade i november 1975 betänkandet (SOU 1975:87) Samverkan i barnomsorgen. I betänkandet redovisades ett diskussionskapitel om föräldrautbildning. Betänkandet remissbehandlades och remissvaren beträffande föräldrautbildning överlämnades till barnomsorgsgruppen för beaktande i det fortsatta utredningsarbetet.

Barnomsorgsgruppen¹ har därefter i februari 1978 avgivit betänkandet (SOU 1978:5) Föräldrautbildning 1. Kring barnets födelse. En sammanfattning av förslagen i betänkandet fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1*.

¹ Riksdagsledamoten Grethe Lundblad, ordförande, avdelningschefen Annika Baude, sekreteraren Karl-Axel Johansson, riksdagsledamoten Ella Jonsson, skolkonsulenterna Elsa Wahrby och sekreteraren Margareta Viklund.

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av socialstyrelsen, skolöverstyrelsen (SÖ), riks försäkringsverket (RFV), arbetsmarknadsstyrelsen, statens invandrarverk, statens handikappråd, familjestödsutredningen (S 1974:01), folkbildningsutredningen (U 1975:19), gymnasieutredningen (U 1976:10), utredningen om vissa vårdutbildningar inom högskolan (VÅRD 77) (U 1977:06), barnolycksfallsutredningen (S 1977:07), utredningen om sjukvårdens inre organisation (S 1977:02), nämnden för samhällsinformation, Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ), ärkebiskopen, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, Landsorganisationen i Sverige (LO), Tjänstemännens centralorganisation TCO), Centralorganisationen SACO/SR (SACO/SR), Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Lantbrukarnas riksförbund (LRF), Försäkringskassförbundet, Utbildningsradion, Riksförbundet Hem och Skola, Sveriges socionomförbund, Föreningen Sveriges socialchefer, Kommunstyrelserna i Stockholms, Huddinge, Eslöv, Västerås, Faluns, Luleå och Härnösands kommuner, Landstingets förvaltningsutskott i Stockholm, Kristianstad, Västmanland, Kopparberg och Norrbotten, Handikappförbundets centralkommitté (HCK) efter hörande av medlemsförbund, De handikappades riksförbund (DHR), Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Centerns kvinnoförbund, Folkpartiets kvinnoförbund, Svenska kvinnors vänsterförbund, Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund, Centerns ungdomsförbund, Folkpartiets ungdomsförbund, Arbetsarnas bildningsförbund (ABF), Studieförbundet Vuxenskolan och Föreningen barnens rätt i samhället.

Yttrande över betänkandet har dessutom inkommit från Kalmar läns landsting, Jämtlands läns landsting, Svenska Hälso- och Sjukvårdens Tjänstemannaförbunds (SHSTF) rikssektion för barnsjuksköterskor, Sveriges dövas riksförbund, Rädda barnens riksförbund, Adoptionscentrum, Föreningen för aktivt föräldraskap/lärarskap, Fredrika-Bremer-Förbundet och Sveriges psykologförbund.

En sammanställning av remissyttrandena fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 2*.

Från år 1974 omvandlades den tidigare moderskapsförsäkringen till en *föräldraförsäkring* (prop. 1973:47, SFU 1973:19, rskr 1973:198, SFS 1973:473–474). Den nya försäkringen innebar flera principiella nyheter. Bland de viktigaste var att även fäder fick rätt att utnyttja ledigheten. I försäkringen infördes vidare en garantinivå för att ge en minimisättning till de föräldrar som av olika skäl saknar eller har låg sjukpenning.

Ett annat nytt inslag i försäkringen var en rätt till sjukpenning för vård av sjukt barn. Rätten begränsades till tio dagar per familj och kalenderår.

Samtidigt som föräldraförsäkringen trädde i kraft genomfördes också betydande förändringar i sjukpenningförsäkringens uppbyggnad. Sjukpenningen – och därmed även föräldrapenningen – utgår fr. o. m. den 1 januari 1974 i princip med 90 % av den ordinarie inkomsten samtidigt som den beskattas. Den är också ATP-grundande. Föräldraförsäkringen fick därmed

redan från början en nära anknytning till föräldrarnas inkomst.

Sedan föräldraförsäkringen infördes har förmånsreglerna successivt bytts ut. Som en första åtgärd förlängdes år 1975 rätten till föräldrapenning i samband med barns födelse från sex till sju månader.

Samtidigt med att föräldraförsäkringen trädde i kraft tillkallades familjestödsutredningen¹ (S 1974:01) för att göra en första sammanställning och bedömning av erfarenheterna av de nya reglerna. Utredningen fick också i uppdrag att bl. a. utreda förutsättningarna för att i vissa avseenden utvidga förmånerna inom föräldraförsäkringen.

I ett delbetänkande (SOU 1975:62) Förkortad arbetstid för småbarnsföräldrar redovisade familjestödsutredningen erfarenheterna från föräldraförsäkringens första tillämpningsår och lade fram förslag för dess fortsatta utbyggnad.

På grundval av dels familjestödsutredningens förslag om Förkortad arbetstid för småbarnsföräldrar (SOU 1975:62) dels en rapport (Ds S 1976:5) Ökade möjligheter till föräldraledighet genom föräldraförsäkringen bereddes inom regeringskansliet frågan om utbyggnad av föräldraförsäkringen. Därvid medverkade särskilt utsedda företrädare för de dåvarande regeringspartierna.

En utbyggnad av föräldraförsäkringen och en därmed sammanhängande utvidgning av rätten till ledighet beslutades av riksdagen våren 1977 (prop. 1976/77:117, SfU 1976/77:27, rskr 1976/77:298, SFS 1977:630, 631). De nya reglerna trädde i kraft den 1 januari 1978 och innebar bl. a. att föräldraförsäkringen byggdes ut med ytterligare två månader. Av den sammanlagda ersättningstiden om nio månader kan tre månader tas ut i form av särskild föräldrapenning under de tidsperioder föräldrarna finner lämpliga fram t. o. m. barnets första skolår. Den särskilda föräldrapenningen kan användas såväl vid hel ledighet som när ledigheten tas ut i form av förkortad arbetstid och utgår därför som hel, halv eller en fjärdedels föräldrapenning. Förälder har rätt till ledighet under tid då särskild föräldrapenning utgår. Ledigheten kan tas ut dels som hel ledighet, dels som deltidsledighet genom förkortning av arbetstiden till hälften eller till tre fjärdedelar av den normala arbetstiden. Föräldrar med barn födda efter den 1 januari 1978 har således rätt till särskild föräldrapenning under sammanlagt tre månader för varje barn. Även den särskilda föräldrapenningen utgår med det belopp som svarar mot sjukpenningen, dock lägst 32 kr. per dag. Under den tredje månaden utgår den särskilda föräldrapenningen med 32 kr. per dag för alla. Ersättningstiden är delad mellan föräldrarna, men med möjlighet att på ett enkelt sätt överlåta tid till den andre föräldern. För barn födda åren 1971–1977 gäller övergångsbestämmelser för den särskilda föräldrapenningen.

Från den 1 januari 1979 har också införts betydande nyheter i fråga om rätt till ledighet för vård av barn (prop. 1977/78:104, AU 31, rskr 253, SFS

¹Utredningsman landshövdingen Camilla Odhnoff.

1978:410). Den nya föräldraledighetslagen ger föräldrar rätt att vara helt lediga från arbetet eller att förkorta sin dagliga arbetstid till tre fjärdedelar av normal arbetstid ("sextimmarsdag"). Rätten att vara helt lediga har föräldrarna så länge de vårdar barn som är under ett och ett halvt års ålder. Rätten att förkorta arbetstiden till tre fjärdedelar av normal arbetstid gäller till dess barnet är åtta år eller har avslutat sitt första skolår. Denna rätt till ledighet är fristående från ersättningsreglerna inom föräldraförsäkringen. Föräldrarna har dock alltid rätt till ledighet från sin anställning under tid då ersättning utgår från föräldraförsäkringen.

Familjestödsutredningen har i juni 1978 avlämnat betänkandet (SOU 1978:39) Föräldraförsäkring med förslag till utbyggnad av föräldraförsäkringen. En sammanfattning av förslagen i betänkandet fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 3*. Utredningen föreslår bl. a. en höjning av åldersgränsen för föräldrapenning för tillfällig vård av barn samt ökning av antalet ersättningsdagar i syfte att tillgodose vårdbehovet för långtidssjuka barn. Vidare föreslår utredningen att en s. k. havandeskapspenning införs för kvinnor, som på grund av arbetets art inte kan förvärsa under graviditetens slutskede.

Efter remiss har yttranden över familjestödsutredningens betänkande avgetts av socialstyrelsen, RFV, statskontoret, riksrevisionsverket, statens avtalsverk, SÖ, arbetarskyddsstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, barnomsorgsgruppen, socialpolitiska samordningsutredningen, omsorgskommittén, Kommunförbundet, Landstingsförbundet, LO, TCO, SACO/SR, SAF, LRF, Försäkringskassförbundet, landstingen i Stockholms, Uppsala, Värmlands och Västerbottens län.

Yttranden över betänkandet har dessutom inkommit från barnolycksfallsutredningen, SHSTF:s rikssektion för barnsjuksköterskor, Riksförbundet för utvecklingsstörda Barn, Ungdomar och Vuxna, Svenska diabetesförbundet, statens handikappråd, Sveriges Kristna Socialdemokraters förbund, Riksförbundet mot Allergi, Föreningen för psykotiska barn, Riksförbundet för rörelsehindrade barn och ungdomar, Handikappförbundets centralkommitté och Fredrika-Bremer-Förbundet.

En sammanställning av remissyttrandena fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 4*.

2 Föredragandens överväganden

2.1 Inledning

Familjepolitikens mål är att skapa en god uppväxtnmiljö för barnen och social trygghet för barnfamiljerna. Familjepolitiken skall också utformas så att den främjar jämställdhet mellan kvinnor och män.

Genom olika familjepolitiska insatser från samhällets sida skapas ökade möjligheter för barnfamiljerna att leva på likvärdiga ekonomiska och sociala villkor som andra grupper i samhället. Familjestödet i form av barnbidrag,

bostadsbidrag och föräldraförsäkring minskar den ekonomiska påfrestning som det innebär att skaffa och uppfostra barn. Genom en utbyggd social service i form av bl. a. barnomsorg och barnvårdarservice skapas de praktiska möjligheterna för såväl barn som föräldrar att utvecklas som individer och som medlemmar i ett alltmer komplicerat samhälle.

Målet att skapa en god uppväxtmiljö för barnen hänger nära samman med våra möjligheter att utforma ett barnvänligt samhälle. Det barnvänliga samhället skapas av de vuxna. Vi måste alla i våra olika roller som föräldrar, släktingar, grannar eller som enbart medmänniskor medverka till en vänligare attityd gentemot barnen. För detta fordras ökade möjligheter för föräldrarna att vara tillsammans med barn och ökade kunskaper om barns behov och villkor.

Det är mot bl. a. denna bakgrund jag nu som förutskickats i årets budgetproposition (1978/79:100 bilaga 8 sid. 2) lägger fram förslag om en allmän föräldrautbildning för tiden omkring barnets födelse samt om en ändring av ersättningsreglerna för föräldraförsäkringens nionde månad så att ersättningen också under denna månad skall utgå för inkomstbortfall enligt samma regler som gäller för försäkringen i övrigt. Vidare kommer jag att behandla de förslag som lagts fram om havandeskapspenning samt förbättringar inom föräldraförsäkringen. I samråd med chefen för arbetsmarknadsdepartementet föreslår jag att de kvinnor som på grund av arbetets art inte kan fortsätta sina normala arbetsuppgifter i graviditetens slutskede får en principiell rätt till omplacering med bibehållen lön. Samtidigt föreslås också en viss, huvudsakligen formell överarbetning av skadestandsreglerna m. m. i föräldraledighetslagen. De föreslagna ändringarna överensstämmer med de motsvarande reglerna i förslagen till lag om jämställdhet mellan kvinnor och män i arbetslivet och lag om ledighet för vissa föreningsuppdrag inom skolan, m. m.

2.2 Föräldrautbildningens inriktning och omfattning

Jag kommer i det följande att på grundval av barnomsorgsgruppens betänkande lägga fram vissa förslag om målet för en allmän föräldrautbildning samt om inriktningen och organisationen av en föräldrautbildning under tiden kring barnets födelse. Barnomsorgsgruppen fortsätter sitt arbete som gäller inriktning och organisation av dels en föräldrautbildning under förskole- och skolåldrarna, dels en föräldrautbildning som når alla i samhället. Gruppen beräknas lägga fram sina förslag i dessa frågor i slutet av år 1979.

Jag vill i likhet med barnomsorgsgruppen starkt understryka att ordet föräldrautbildning inte avser någon form av föräldraskola som ger en speciell kompetens. Utbildning i det här sammanhanget bör, som barnomsorgsgruppen framhållit, utöver grundläggande kunskaper om barns utveckling och behov ge möjligheter till utveckling och till utbyte av erfarenheter i

samspel mellan människor. Föräldrautbildningen bör också ge ökade möjligheter till att utveckla sociala kontakter.

Jag delar vidare barnomsorgsgruppens uppfattning att det är de yttre betingelserna inom samhället som anger ramen för möjligheterna att ge våra barn en god uppväxtmiljö. Det gäller att påverka både samhällsplaneringen i stort och arbetslivet, som inte alltid är anpassat till barnfamiljernas behov. Det gäller att skapa en trygg och utvecklande miljö i skolan och att motverka de negativa inslagen av kommersiell påverkan av konsumtion och barnkultur. Föräldrarna, som har den bästa kännedomen om barnen, bör ha goda möjligheter att påverka de förhållanden som formar barnens tillvaro.

Föräldrautbildningen bör stimulera föräldrar att tillsammans arbeta för samhällsförändringar, så att samhället i högre grad tar hänsyn till barnens behov.

Föräldrar måste få uppleva trygghet i sin föräldraroll. Traditionella könsroller måste omprövas, så att båda föräldrarna tidigt får lära känna sitt barn och uppleva att de är lika betydelsefulla för barnet. Det bör vidare öppnas möjligheter för en förtroendefull samverkan mellan föräldrar och olika personalgrupper inom barnhälsovård, barnomsorg och skola.

Den av samhället anordnade föräldrautbildningen måste bli begränsad i tid och innehåll om den skall kunna erbjudas alla föräldrar. Jag vill i det sammanhanget starkt understryka barnomsorgsgruppens uppfattning att studieförbund och andra frivilliga organisationer bör kunna komplettera med föräldraverksamhet som har en ideologisk profil och ger fördjupade kunskaper.

2.2.1 Målsättning m. m.

Dagens samhälle erbjuder familjen stora möjligheter. Genom olika familjepolitiska åtgärder har samhället sökt underlätta barnfamiljernas situation. Vi har i dag en relativt god materiell trygghet för barnen. I den allmänna samhällsdebatten har frågor om barns förhållanden och barns miljö kommit att inta en alltmer central betydelse.

Men samhällsutvecklingen har också inneburit att familjens situation i många avseenden blivit svårare. Omflyttningarna har medverkat till att banden med hembygden, med släkt och vänner i många fall har lösts upp. Familjerna är mindre genom att antalet en- och tvåbarnsfamiljer har ökat. Kontakten mellan generationerna har försvårats. Familjens produktiva roll har minskats. Föräldrarnas arbetsliv har skilts från familjelivet.

För många familjer har den här beskrivna utvecklingen inneburit att de har isolerats. Många, kanske framför allt unga föräldrar, känner sig ensamma och utsatta i sin föräldraroll. Många blivande och nyblivna föräldrar har få kontakter med andra vuxna. Deras möjligheter att få råd och stöd är därmed små.

Förslagen om en allmän föräldrautbildning får ses mot denna

bakgrund.

Jag delar barnomsorgsgruppens uppfattning att det yttersta målet för en allmän föräldrautbildning är att medverka till att barn och barnfamiljer får en bättre situation. Det är därför viktigt att alla vuxna känner ansvar för att ge alla barn en god uppväxtmiljö. Alla föräldrar bör få stöd i sitt föräldraskap och inflytande över sin egen och barnens situation. Alla barn och ungdomar bör förberedas för sin vuxenroll och för sin eventuella föräldraroll.

Utredningen har fört fram tre mål för en allmän föräldrautbildning, nämligen

- ökade kunskaper
- möjlighet till kontakt och gemenskap
- möjligheter till medvetenhet om och påverkan av samhälleliga förhållanden.

För att nå de uppställda målen föreslår utredningen att man skall använda arbetsformer som gör att föräldrarnas resurser frigörs och används.

De olika remissinstanserna har i stort ställt sig bakom de mål som barnomsorgsgruppen föreslagit. Några remissinstanser har betonat speciella delar. Sålunda har socialstyrelsen hävdat att tonvikten bör ligga på att ge kunskap och information. Barnolycksfallsutredningen har velat betona de två första delmålen.

Även jag kan i stort ansluta mig till barnomsorgsgruppens förslag till mål för verksamheten. Jag finner det naturligt att de olika delmålen kan ha olika tyngd i olika faser i barnets utveckling. Jag anser det sålunda angeläget att föräldrar även när de väntar barn ges möjlighet att diskutera sin sociala situation. Detta får dock självfallet inte innebära att personalen försöker påverka föräldrarna i exempelvis partipolitiska frågor. Samhällets verksamheter måste innebära en partipolitisk neutralitet vilket dock inte bör hindra att även värderingsfrågor tas upp till debatt. Det är bl. a. därför viktigt att olika frivilliga organisationer, som oftast är ideologiskt profilerade, ges möjlighet att presentera sina verksamheter inom den av samhällsorgan anordnade föräldrautbildningen.

De olika delmålen kan också ha olika tyngd för olika grupper av barn och föräldrar i samhället. Som invandrarförvaltningen i Stockholm anfört bör man vara medveten om att invandrare ofta har större behov av kunskaper än svenska föräldrar och att kontakt och gemenskap är speciellt viktigt för förståelse och kulturutbyte. Jag delar barnomsorgsgruppens uppfattning att föräldrautbildning under BB-tiden främst bör innebära att båda föräldrarna får tillfälle att lära sig sköta och ta ansvar för sitt barn.

Det är också viktigt att blivande adoptivföräldrar ges möjlighet att i tillämpliga delar delta i föräldrautbildningen.

2.2.2 *Uppläggnig av en föräldrautbildning kring barnets födelse*

Barnomsorgsgruppen har i sina förslag sett verksamheten indelad i fyra faser där fas 1 är föräldrautbildning kring barnets födelse, fas 2 när barnet är i förskoleåldern, fas 3 när barnet är i skolåldern samt fas 4 föräldrautbildning till alla. Som jag tidigare anfört tas i detta sammanhang, förutom den allmänna målsättningen och möjligheten att nå de uppställda målen, endast upp frågan om föräldrautbildning under tiden kring barnets födelse. Utredningen föreslår att landstingens mödra- och barnhälsovård samt BB skall ha ansvaret för en allmän föräldrautbildning kring barnets födelse.

Jag finner i likhet med så gott som samtliga remissinstanser det naturligt att föräldrautbildningen i denna fas knyts till den landstingskommunala mödra- och barnhälsovården och BB. Härigenom skapas, som utredningen påpekar, möjligheter att nå alla föräldrar. Vidare pågår på många håll redan i dag verksamheter inom dessa samhällsorgan som i många avseenden är likartade med de här lämnade förslagen. Jag har i denna fråga samrått med statsrådet Lindahl.

Barnomsorgsgruppen föreslår att i första hand den personal som har den vardagliga och täta kontakten med föräldrar, dvs. barnmorskor vid mödravårdscentralerna, barnsjuksköterskor eller distriktssköterskor vid barnavårdscentralerna samt barnsköterskor och sjuksköterskor på BB, skall medverka i föräldrautbildningen. De yttre formerna förestås bli sammanhållna föräldragrupper med 8–12 deltagare som träffas 8–10 gånger under vardera mödravårdscentral- och barnavårdscentraltiden. Även andra yrkesgrupper föreslås komma att medverka. Utredningen exemplifierar med socialarbetare, psykologer, barnavårdslärare, vidareutbildade sjuksköterskor och läkare.

Flertalet remissinstanser har anslutit sig till barnomsorgsgruppens förslag när det gäller uppläggnigen. Flera instanser har poängterat övriga personalkategoriers roll i föräldrautbildningen. Såväl Landstingsförbundet som Kommunförbundet har exempelvis pekat på vikten av att det samarbete som sker mellan samhällets socialvård och olika företrädare för hälsovården tas tillvara i verksamheten.

Jag ansluter mig till förslaget att i första hand den personal som vanligen träffar föräldrarna skall svara för föräldrautbildningen. Å andra sidan är det självfallet viktigt att alla de erfarenheter som finns samlade hos olika personalkategorier tas tillvara. Särskilt stor betydelse anser jag samarbetet mellan kommunernas sociala verksamhet och landstingets verksamheter ha. Den uppsökande verksamhet som bedrivs i samverkan mellan kommuner och landsting bör kunna komma verksamheten till godo.

Jag finner det lämpligt att föräldrautbildningen i denna fas byggs upp i form av gruppsamtal i de föreslagna samhällsorganens regi. Formerna för verksamheten bör utvecklas lokalt utifrån de förutsättningar som där finns. Jag vill därför inte förorda någon övre gräns för exempelvis hur många gruppträffar programmet bör innehålla. Barnomsorgsgruppens förslag synes

mig dock väl avpassat till de behov som föreligger och den målsättning för verksamheten som jag tidigare har förordat.

Barnomsorgsgruppen tar avstånd från tanken på en obligatorisk föräldrautbildning. Man anser emellertid att alla föräldrar bör erbjudas att delta i verksamheten, dvs. att föräldrautbildningen blir allmän.

De remissinstanser som tagit upp denna fråga stöder barnomsorgsgruppen, utom folkpartiets ungdomsförbund som kräver en obligatorisk föräldrautbildning. Några remissinstanser har pekat på vikten av att man försöker nå alla och på att det behövs någon form av uppsökande verksamhet.

Tanken på en obligatorisk föräldrautbildning anser jag vara orealistisk. Verksamheten bör bygga på ett förtroendefullt samarbete mellan föräldrar och personal. Det är dock angeläget att alla föräldrar ges möjlighet att delta i verksamheten. Jag anser, i likhet med barnomsorgsgruppen, att föräldrautbildningen bör byggas ut successivt. Det bör dock vara möjligt för alla landsting att starta verksamheten redan år 1980. Jag finner det synnerligen angeläget att utbyggnaden sker snabbt så att den blir tillgänglig för alla föräldrar. Detta bör kunna ske utan att särskilda lagbestämmelser införs. Jag återkommer i det följande till denna fråga.

2.2.3 Arbetsformer och innehåll

Barnomsorgsgruppen har föreslagit att utgångspunkten för föräldrautbildningsgruppernas verksamhet bör vara de frågor som föräldrarna själva tar upp. Personalen bör ha ett ansvar för gruppernas verksamhet och fungera som gruppledare. Dess främsta uppgift bör vara att underlätta deltagarnas utbyte av erfarenhet och inte att förmedla kunskap genom envägskommunikation. Personal som verkar som gruppledare bör få tillgång till kontinuerlig handledning i grupp. Barnomsorgsgruppen redovisar olika frågor som kan bli aktuella under samtalen i grupp. Vidare föreslås att föräldrautbildningen samordnas med förlossningsförberedelse och mödragymnastik.

De flesta remissinstanser har ställt sig bakom förslaget till arbetsformer. LO anför exempelvis att det är viktigt att grupperna får karaktär av studiecirkel där man kan utbyta erfarenheter. Socialstyrelsen biträder i princip utredningens förslag men påpekar samtidigt att flera av de föreslagna områdena är alternativa och därför kan vålla konflikter. TCO ansluter sig till utredningens förslag men framhåller samtidigt att det innebär ett stort ansvar för gruppledaren att utbildningen verkligen blir angelägen för samtliga deltagare. Folkpartiets kvinnoförbund anser att det är vid diskussioner kring gemensamma problem som man kommer fram till lösningar. Det får inte vara experter och handledare som styr grupperna. Flera remissinstanser, t. ex. centerns kvinnoförbund, folkpartiets ungdomsförbund och socialdemokratiska ungdomsförbundet, ställer sig bakom utredningens förslag i stort men pekar också på bl. a. de aspekter som rör jämställdhet mellan kvinnor och män i verksamheten.

Den konkreta verksamheten bör självfallet bygga på den allmänna målsättning som jag tidigare förordat. Detta innebär att såväl kunskapsbehov som kontaktbehov skall tillgodoses. Den personal som anlitas som gruppleddare kommer att få en roll både som förmedlare av kunskaper och som den som stimulerar föräldrarna till debatt och utbyte av erfarenheter. Det är därför angeläget att här något beröra personalens roll i föräldrautbildningsarbetet. För att gruppverksamheten skall få avsedd effekt är det viktigt att innehållet i verksamheten kommer att beröra sådana frågor som känns angelägna för föräldrarna. Detta innebär att föräldrarna i hög grad måste styra såväl innehåll som form. Å andra sidan erfordras att vissa faktiska kunskaper, som exempelvis den biologiska utvecklingen hos moder och barn, förmedlas till föräldrarna. Detta ställer självfallet personalen, gruppleddarna, inför en svår avvägningssituation. En lämplig balans måste göras mellan en fri diskussion i gruppen och ett i förväg planerat innehåll. Eftersom verksamheten i hög grad bör bygga på lokala förutsättningar är det inte lämpligt att i form av t. ex. kursplaner fastställa verksamhetens innehåll. Det är i stället nödvändigt att stor vikt läggs vid en kontinuerlig handledning av gruppleddarna. Denna handledning bör ske i gruppform och som utredningen har föreslagit med stöd av en handledare som har erfarenhet av gruppverksamhet. Handledarna kan säkerligen hämtas från flera olika yrkeskategorier exempelvis psykologer och erfarna socialarbetare. I handledningen bör även tas upp de problem som en grupsituation innebär.

Som flera remissinstanser framhållit är jämställdhetsaspekterna mycket viktiga i detta sammanhang. Det är därför av central betydelse att både fäder och mödrar skall ges möjlighet att delta på lika villkor. Utrymme bör, vilket även utredningen anført, därför finnas för såväl information om exempelvis föräldraförsäkringen som för en principiell diskussion om exempelvis jämställdheten mellan män och kvinnor i samband med familjebildning och barnens vård och fostran.

2.2.4 Föräldrautbildning på BB

En grundsten i föräldrautbildning på BB är enligt barnomsorgsgruppens förslag att såväl fadern som modern får delta aktivt i vården av barnet. Barnomsorgsgruppen föreslår att faderns deltagande på BB får en organiserad form genom att han inbjuds att delta i föräldrautbildning på BB en dag, alternativt två halva dagar. Förslaget innebär att i första hand barnsköterskan får ansvaret att stödja och hjälpa föräldrarna. En annan del av föräldrautbildningen föreslås bli att båda föräldrarna ges möjlighet att tillsammans med t. ex. den barnmorska som har deltagit i förlossningen samtala om sina upplevelser av denna.

Flertalet remissinstanser ställer sig bakom barnomsorgsgruppens förslag och betonar vikten av faderns aktiva deltagande på BB.

Verksamheten på BB är en grundsten i föräldrautbildningen. Det är enligt

min mening av avgörande betydelse att fäderna på ett tidigt stadium får en nära kontakt med det nyfödda barnet. Även ur praktisk synvinkel är det viktigt att fäderna får delta i den direkta skötseln av barnet. Det har många fördelar att detta startar redan på BB.

Jag har tidigare tagit upp betydelsen av att det i föräldrautbildningen vid mödravårds- och barnvårdscentralerna ges en information om föräldraför-säkringens möjligheter. Jag finner det även vara av stor betydelse att faderns deltagande ges organiserad form. Hur det praktiskt skall utformas måste bestämmas lokalt med hänsyn till de lokala förhållandena.

2.2.5 Personalutbildning

Barnomsorgsgruppen föreslår att de yrkesgrupper som skall medverka i föräldrautbildningen förbereds för verksamheten i sin grundutbildning. Man ser det som väsentligt att detta beaktas i UHÄ:s och SÖ:s fortsatta arbete med utbildningsplaner. Även linjenämnderna bör, när de lokalt beslutar om utbildningens innehåll och utformning, ta hänsyn till detta utbildningsbe-hov. Barnomsorgsgruppen föreslår vissa förändringar i nuvarande undervisning.

De remissinstanser som har tagit upp utbildningsfrågorna har ställt sig bakom barnomsorgsgruppens förslag.

Jag anser det vara av stor betydelse för verksamhetens kvalitet att berörda utbildningar anpassas till de krav verksamheten skapar. I regeringens proposition om vårdutbildning inom högskolan m. m. uttalar chefen för utbildningsdepartementet att han utgår från att utbildning för att meddela föräldrautbildning kommer att kunna inrymmas i sjuksköterskeutbildningen.

2.2.6 Fortbildning

En grundläggande förutsättning för verksamhetens genomförande är enligt barnomsorgsgruppen att personalen ges en kontinuerlig fortbildning. Barnomsorgsgruppen betonar att särskild vikt bör läggas vid förberedelserna inför starten av verksamheten. Bl. a. bör all personal ges en utbildning inför verksamhetens start. Barnomsorgsgruppen framhåller vidare att personalen bör ges en kontinuerlig fortbildning, där den fortlöpande handledningen kan ses som en del. Utredningen föreslår att socialstyrelsen i samarbete med landstingen och Landstingsförbundet utvecklar förslag till uppläggning och innehåll i fortbildningen. Landstingen bör enligt förslaget ansvara för genomförandet.

För att genomföra den första utbildningen föreslår utredningen att 1 milj. kr. per år ställs till socialstyrelsens förfogande under en treårsperiod.

I huvudsak har remissinstanserna ställt sig bakom barnomsorgsgruppens förslag.

Jag instämmer i barnomsorgsgruppens syn att fortbildningen är viktig för att genomföra verksamheten. Eftersom det här rör sig om ett för personalen delvis nytt arbetssätt måste särskilda insatser göras för att fortbilda den personal som nu är verksam inom mödra- och barnhälsovården samt BB. Personalen bör också fortlöpande ges möjlighet att diskutera och utveckla verksamhetsförmerna.

Socialstyrelsen bör, som utredningen har föreslagit, ha huvudansvaret för att tillsammans med Landstingsförbundet svara för uppläggning och utformning av en informations- och fortbildningsverksamhet av den karaktär som barnomsorgsgruppen föreslagit. Genomförandet bör ske i sjukvårdshuvudmännens regi.

Socialstyrelsen bör för sitt arbete under budgetåret 1979/80 tillföras 1 milj. kr. Medlen bör i likhet med vad som gäller för fortbildning inom barnomsorgsområdet anvisas från förslagsanslaget D 2. Bidrag till förskolor och fritidshem.

2.2.7 Föräldrautbildning för invandrarföräldrar

Barnomsorgsgruppen har konstaterat att stora skillnader finns mellan och inom de olika invandrargrupperna. Skillnader i språk och kultur, bristande kunskaper om det svenska samhället, försvenskningen som upplevs som ett hot mot den egna kulturen m. m. medverkar till att en föräldrautbildning för invandrare möter särskilda svårigheter. Detta motiverar särskilda åtgärder för att invandrarna skall få möjligheter till föräldrautbildning. Utredningens förslag innebär sammanfattat att invandrarorganisationerna bör få särskilda resurser för information, att landstingen inventerar behovet av s. k. kontakttolkar, att invandrarkunskap skall ingå i personalutbildningen, att produktionen av studie- och informationsmaterial ökas samt att invandrarna får information på sitt eget språk och tillgång till tolk när så erfordras.

Utredningen föreslår emellertid att invandrarna, om inte språkliga hinder föreligger, bör delta i den allmänna föräldrautbildningen.

Remissinstanserna har betonat vikten av att invandraspekterna blir behandlade i föräldrautbildningen.

Socialstyrelsen anser att utredningens förslag på flera punkter är sinsemellan motstridiga och i konflikt med de av statsmakterna antagna invandrar- och minoritetspolitiska målen.

Statens invandrarverk däremot är positivt till barnomsorgsgruppens förslag. Verket finner det visserligen märkligt att invandrarorganisationerna inte har anlåtats i utredningsarbetet men konstaterar att utredningens förslag ändå ligger i linje med invandrarernas önskemål. Invandrarverket poängterar att barnets språkutveckling bör behandlas ingående redan i den första fasen av föräldrautbildningen. Vidare föredrar invandrarverket benämningen kontaktassistenter framför kontakttolkar.

Invandrarföräldrarnas deltagande i föräldrautbildningen rymmer många

svårigheter. Inte bara de rent språkliga hindren utan även kulturella olikheter fordrar att särskilda åtgärder enligt min mening måste vidtas för att invandrarföräldrarna skall kunna delta. En verksamhet av denna karaktär rymmer i sig en rad olika värderingsfrågor där särskild hänsyn måste tas till invandrarnas situation. Verksamheten får inte utformas så att den kan uppfattas som ett sätt att försvenska invandrarna. Samtidigt måste dock vissa faktiska förhållanden i det svenska samhället beskrivas. Som jag inledningsvis framhållit finner jag det viktigt att föräldrautbildningen innehåller information om svenska förhållanden. Invandrarföräldrarna bör därvid ges kunskaper bl. a. om svensk lagstiftning. Likaså visar många undersökningar att invandrare i många fall har svårigheter att tillägna sig kunskaper om exempelvis föräldraförsäkringen.

Självfallet måste invandrarföräldrarna själva avgöra huruvida de skall delta i en allmän föräldrautbildning tillsammans med svenska föräldrar. Det kan dock ofta vara svårt för invandrarföräldrarna att kunna göra sig hörda och förstådda i en sådan grupp. Därför bör man så långt det är möjligt ge de invandrarföräldrar som inte talar svenska tillfälle att delta i verksamheter där det egna modersmålet talas. Detta kan innebära praktiska svårigheter. Invandrarna kommer från många språkgrupper och dessa är ojämt spridda över landet. Det är därför svårt att alltid skapa enspråkiga grupper. Invandrarnas egna organisationer kan härvid spela en stor roll. Jag finner det vara av stor betydelse att invandrarorganisationerna deltar både i utformningen och uppläggningsen av verksamheten.

Ett av de stora problemen för invandrarföräldrarna i deras kontakter med mödra- och barnhälsovården och BB är svårigheten att göra sig förstådda. Barnomsorgsgruppen har därför föreslagit att landstingen inventerar behovet av kontakttolkar eller – enligt invandrarverkets benämning – kontaktassistenter. Dessa skulle som uppgift ha att inte enbart tolka utan även kunna vara förmedlare av kunskaper såväl till invandraren som till personalen.

Den närmare utformningen av insatserna för invandrare bör enligt min mening ytterligare studeras. Jag kommer därför att uppdra åt socialstyrelsen att i samråd med invandrarverket utforma förslag om hur föräldrautbildningen för invandrare bör läggas upp. Arbetet skall ske med utgångspunkt från barnomsorgsgruppens förslag.

2.2.8 Den första informationen till föräldrar med handikappade barn

Barnomsorgsgruppen konstaterar i sitt betänkande att någon fastlagd, gemensam organisation för att stödja familjer med handikappade barn i dag inte finns inom landstingen. Behovet av stöd varierar från fall till fall. Enligt utredningens överväganden är ett bättre stöd till föräldrar med handikappade barn inte i första hand en fråga om ökade resurser för landstingen utan snarast om hur all personal vid berörda institutioner skall kunna fungera som stöd och informationsgivare. Detta fordrar att ökat utrymme ges åt handikapp-

frågor i utbildning och fortbildning av personalen. Vidare föreslår barnomsorgsgruppen att rutiner läggs fast som garanterar att familjer med handikappade barn får det stöd de efterfrågar och behöver.

Utredningen föreslår att statens handikappråd får i uppdrag att tillsammans med handikapporganisationerna och socialstyrelsen utarbeta förslag om hur sådana rutiner kan utformas och vad informationen bör innehålla. Utredningen anser att föräldrar som har barn med handikapp i första hand bör delta i den allmänna föräldrautbildningen. Man avser att återkomma med förslag om hur behovet av ytterligare stöd till familjer med handikappade barn kan tillgodoses.

Jag instämmer i barnomsorgsgruppens synpunkter om betydelsen av ett väl fungerande system för kontakten mellan samhällets institutioner och föräldrarna till handikappade barn. Jag har därför för avsikt att uppdraga åt statens handikappråd att i enlighet med barnomsorgsgruppens förslag tillsammans med handikapporganisationerna, socialstyrelsen, Landstingsförbundet och Svenska kommunförbundet utarbeta förslag om hur rutiner för en första information till föräldrar med handikappade barn kan utformas.

2.2.9 Materialproduktion m. m.

Föräldrarnas egna upplevelser och erfarenheter tillsammans med personalens kunskaper bör vara det huvudsakliga grundmaterialet i föräldrautbildningen. Detta bör vara utgångspunkten för att söka sig vidare mot olika former av kompletterande kunskaper. Barnomsorgsgruppen konstaterar att visst material kan fungera som stöd för föräldrar och personal framför allt vid inledning av gruppsamtal. Man anser inte att det kan fastställas vilket material som skall användas i föräldrautbildningsgrupperna. Däremot anser barnomsorgsgruppen att socialstyrelsen skall ges ett ansvar för att överblicka och informera om användbart material liksom att ta initiativ till framställning av nya material som svarar mot de behov och krav som kommer fram i föräldrautbildningen.

Barnomsorgsgruppen tar också upp det material som i dag finns inom mödra- och barnhälsovården och BB som komplement till den muntliga information som lämnas. Man pekar på att olika kommersiella företag svarar för en betydande del av basinformationen för tiden före och efter barnets födelse.

Utredningen anser att samhället genom socialstyrelsen bör ha ansvar för utformningen av det material som används inom mödra-barnhälsovården och BB. Vidare föreslås att socialstyrelsen i samverkan med landstingen rekommenderar mödra- och barnavårdscentraler samt BB att inte använda eller dela ut kommersiellt material.

Remissinstanserna har ställt sig bakom barnomsorgsgruppens förslag. Socialstyrelsen pekar på att det redan pågår ett arbete inom styrelsen med att framställa material som med tyngdpunkt på de psykologiska frågeställning-

arna, tar upp frågorna om graviditet, förlossning och föräldraskap.

I socialstyrelsens allmänna ansvar för de verksamheter som här berörs ligger att följa och utveckla verksamheternas innehåll, metoder etc. I detta ingår enligt min mening sådana funktioner som att verka för att behovet av material i olika former tillgodoses. Eftersom föräldrautbildningen föreslås ingå som en naturlig del av arbetet inom mödra-barnhälsovården och på BB bör socialstyrelsens ansvar för verksamheten inom dessa institutioner även inkludera föräldrautbildningen. I årets budgetproposition har under anslaget för hälsovårdsupplysning beräknats medel bl. a. för ett informationsmaterial om barn för användning inom barnhälsovård, barnomsorg m. m.

Frågan om material som ges ut av olika företag skall komma till användning inom mödra-barnhälsovården och på BB måste bedömas av varje sjukvårdshuvudman. En strävan bör dock vara att samhället i egen regi producerar sådant material som tillgodoser efterfrågan. Av särskild vikt är givetvis att detta material får ett bra innehåll. Jag finner sålunda att i socialstyrelsens ansvar ingår att medverka till produktion av material såväl för direkt användning i föräldrautbildningsgrupperna som för komplement till den muntliga information som ges vid mödravårds- och barnavårdscentraler och på BB. Jag förutsätter att detta material utformas i nära samarbete med sjukvårdshuvudmännen.

2.2.10 Vissa resursfrågor m. m.

Barnomsorgsgruppen har beräknat kostnaderna för föräldrautbildning vid mödra- och barnavårdscentralerna i några räkneexempel. Gruppen föreslår ett nytt statsbidrag med 35 % av sjukvårdshuvudmännens bruttokostnader.

Barnomsorgsgruppen har även diskuterat möjligheterna för sjukvårdshuvudmännen att kunna anordna verksamheten på sådant sätt att alla föräldrar kan delta. Utredningen har därvid bl. a. förutsatt att hälften av gruppssammankomsterna sker på dagtid och hälften på kvällstid.

För att göra det möjligt för föräldrar att delta i verksamheten har barnomsorgsgruppen föreslagit att föräldraförsäkringen skall kunna utnyttjas för deltagande i föräldrautbildning. Jag återkommer till denna fråga under avsnittet om föräldraförsäkringen.

Jag finner barnomsorgsgruppens förslag om en successiv uppbyggnad av föräldrautbildningen väl avvägd. Utformningen av verksamheten måste avgöras av sjukvårdshuvudmännen lokalt. En avgörande faktor är dock möjligheterna för föräldrarna att delta. Jag förutsätter därför att verksamheten förläggs till sådan tid att så många av föräldrarna som möjligt kan delta. Barnomsorgsgruppen räknar med att ungefär hälften av det totala antalet träffar läggs till dagtid och hälften till kvällstid. Jag har självfallet förståelse för att personalen inte onödigtvis skall behöva arbeta på för dem obekväma arbetstid. Å andra sidan bör det för en samhällsservice av denna karaktär vara

naturligt att i viss omfattning kunna tillmötesgå behoven av verksamhet även på icke ordinarie arbetstid.

Efter överläggningar mellan representanter för socialdepartementet och sjukvårdshuvudmännen har överenskommelse nyligen träffats om bl. a. sjukförsäkringens ersättningar till sjukvårdshuvudmännen under åren 1980–1981. Vid överenskommelsen har förutsatts att sjukvårdshuvudmännen år 1980 utan särskild ekonomisk ersättning genomför en allmän föräldrautbildning i anslutning till barns födelse i enlighet med här lämnade förslag. Jag kommer senare i dag att föreslå att nämnda överenskommelse redovisas för riksdagen i en särskild proposition.

2.3 Föräldraförsäkringen

2.3.1 *Utgångspunkter för reformeringen av föräldraförsäkringen*

Som framgått av vad jag tidigare anfört har föräldraförsäkringen byggts ut kraftigt sedan den infördes år 1974. Vid en internationell jämförelse är rätten till ledighet och ekonomisk ersättning vid barns födelse ovanligt omfattande. Betydligt kortare tider – i allmänhet förbehållna modern – är vanliga i andra jämförbara länder. Vissa delar av föräldraförsäkringen saknar motsvarighet utomlands.

Familjestödsutredningen konstaterar i sitt betänkande att föräldraförsäkringen utgör ett viktigt inslag i strävandena för jämställdhet mellan kvinnor och män. De regler för föräldraledighet (moderskapsförsäkring m. m.) som gällde före år 1974 innebar en allvarlig begränsning i familjernas möjlighet att själva välja hur de ville leva. Men även om de formella hindren för männen att vara hemma numera har tagits bort, hindrar ännu det yttre trycket och könsrollsmönstret männen från att i större utsträckning utnyttja sina rättigheter. Invanda mönster och attityder förklarar till stor del enligt utredningen att fäderna utnyttjar föräldraförsäkringen i så begränsad omfattning.

Antalet fäder som utnyttjar föräldraförsäkringen har emellertid ökat successivt. Utredningen menar att försäkringen sannolikt spelar en roll också vid sidan av det direkta utnyttjandet genom att de fäder som prövat på vårdarbetet med små barn därmed sannolikt har lagt grunden för fortsatt deltagande i den praktiska omsorgen om barnen. De har också visat andra människor att det är naturligt att fäder tar hand om små barn.

Familjestödsutredningen har i sitt betänkande funnit att föräldraförsäkringen i huvudsak fungerar väl. Man pekar dock på behovet av ytterligare information för att göra det möjligt för föräldrarna att rätt utnyttja försäkringen.

Mot bakgrund av den snabba utbyggnad som skett under senare år föreslår familjestödsutredningen inte några mera omfattande reformer av föräldraförsäkringen utan inriktar sig i sina förslag på begränsade grupper. Det gäller de blivande mödrar som på grund av arbetets art har svårt att förvärvsarbeta i

graviditetens slutskede. Det gäller också de familjer vars barn drabbas av långvariga sjukdomar. Jag kan för egen del i huvudsak ansluta mig till utredningens inriktning av utbyggnadsförslagen. Det övervägande flertalet remissinstanser har också gjort denna bedömning.

Flera remissinstanser har dock påpekat att föräldraförsäkringen blivit alltmera komplicerad och svåröverskådlig. Riksförsäkringsverket anför att föräldraförsäkringen anses vara en av de svåraste delarna av den allmänna försäkringen att administrera och informera om. LO konstaterar att föräldraförsäkringen har byggts ut successivt och därigenom blivit i vissa delar svåröverskådlig. LO, som tillstyrker att de nu framlagda förslagen genomförs, anser samtidigt att man i det fortsatta reformarbetet bör göra en allmän översyn av föräldraförsäkringen i syfte att göra den enklare och mera lättöverskådlig. Även socialpolitiska samordningsutredningen pekar på behovet av en översyn av försäkringen.

Jag delar den oro som framkommer hos flera remissinstanser att försäkringen har blivit alltmer invecklad och att den därmed blivit svåröverskådlig och besvärlig att förstå för de försäkrade. Administrationen av försäkringen är också mycket betungande. Därför bör nu så långt möjligt åtgärder vidtas för att förenkla reglerna. De förslag till utbyggnad av föräldraförsäkringen som jag här kommer att lägga fram bl. a. på grundval av familjestödsutredningens och barnomsorgsgruppens betänkanden har utformats i syfte att nå största möjliga förenkling av ersättningsreglerna. Mina förslag har bl. a. därför fått en annan utformning än enligt utredningsförslagen. Också vissa förenklingar har gjorts av föräldraledighetens påföljds- och rättegångsregler. Utöver utredningsförslagen kommer jag att föreslå bl. a. utbyggnad av ersättningsnivån för den nionde ersättningsmånaden inom föräldraförsäkringen.

Förslagen beskrivs närmare i det följande.

2.3.2 Ersättningsnivån för den särskilda föräldrapenningen

Särskild föräldrapenning utgår f. n. under sammanlagt 90 dagar för varje barn. Därav utgår ersättningen under sammanlagt 60 dagar med samma belopp som föräldrarnas egen sjukpenning, dock lägst enligt garantinivån 32 kr. per dag. Under återstående 30 dagar utgår den särskilda föräldrapenningen med 32 kr. per dag lika för alla oberoende av nivån på sjukpenningen.

Den nuvarande ordningen har haft vissa nackdelar bl. a. från jämställdhetssynpunkt. I de flesta familjer har mannen högre inkomster än kvinnan. Det innebär att det med den förhållandevis begränsade ersättningen som garantinivån ger blir en större förlust för familjen om mannen tar ledigt än om kvinnan gör det. Det är självfallet att detta försvårar männens utnyttjande av försäkringen och därmed minskar försäkringens betydelse som instrument för en ökad jämställdhet mellan könen.

I prop. 1976/77:117, vilken låg till grund för riksdagens beslut om införande av den särskilda föräldrapenningen förutskickades bl. a. en utbyggnad av den

särskilda föräldrapenningen så att den i sin helhet, dvs. även under den tredje månaden, skulle utgå efter föräldrarnas aktuella sjukpenninggrundande inkomst.

Om ersättningsnivån för den särskilda föräldrapenningen blir lika under hela 90-dagarsperioden kan försäkringskassornas och riksförsäkringsverkets administration av försäkringen förenklas. F. n. måste de 30 dagarna med ersättning enligt garantinivån bokföras särskilt. Även informationen om föräldraförsäkringen underlättas om ersättningsreglerna görs enhetliga för alla 90 dagarna.

Mot denna bakgrund anser jag det angeläget att ersättningsnivån inom den särskilda föräldrapenningen görs likformig under de tre månaderna. Den särskilda föräldrapenningen hör således även under de sista 30 ersättningsdagarna utgå med ett belopp som motsvarar föräldrarnas sjukpenning, dock lägst garantinivån. De nya reglerna bör gälla fr. o. m. den 1 januari 1980 och därvid avse även återstående särskild föräldrapenning som gäller barn födda före nämnda datum.

2.3.3 Havandeskappenning

Inledning

Enligt nuvarande regler kan blivande mödrar utnyttja rätten till föräldrapenning 60 dagar före den beräknade tidpunkten för barnets födelse. Tid som utnyttjas före barnets födelse minskar dock den tid som kan användas efter förlossningen.

Familjestödsutredningen har tagit upp frågan om föräldraförsäkringens funktion som ersättningsform i graviditetens slutskede. Utredningen har undersökt hur stor andel mödrar i olika yrkesgrupper som utnyttjar möjligheterna att ta ut föräldrapenning före förlossningen eller är sjukskrivna under tiden närmast före nedkomsten. Det har visat sig att kvinnor med tunga arbeten i betydligt större utsträckning än genomsnittligt tar ut ledighet med föräldrapenning före barnets födelse. Också sjukskrivning förekommer i betydande utsträckning i graviditetens slutskede. Drygt 15 procent av samtliga blivande mödrar är sjukskrivna minst en månad före barnets födelse. Även sjukskrivning är vanligare bland kvinnor med tunga yrken än bland andra. Skillnaderna mellan olika yrken är dock mindre än när det gäller ledighet med föräldrapenning.

Familjestödsutredningen framhåller att de nuvarande reglerna missgynnar kvinnor som har tungt arbete och därför tvingas att ta ut föräldrapenning före förlossningen. Därigenom minskar nämligen antalet dagar med föräldrapenning som står till förfogande för dessa föräldrar efter barnets födelse. Utredningen framhåller också att praxis för sjukskrivning under graviditeten är mycket skiftande bland läkarna. Det förekommer att en kvinna sjukskrivs under en del av havandeskapet och att läkaren därefter uppmanar henne att använda föräldrapenning under den sista tiden fram till förlossningen. Det

förekommer även att läkare hävdar att graviditeten och olika fysiska problem i samband med den är ett normalt tillstånd som inte berättigar till sjukskrivning.

Frågan om hur den allmänna försäkringen skall vara utformad för att täcka behoven av stöd i graviditetens slutskede rymmer svåra tekniska problem, men olägenheterna med nuvarande förhållanden är av en sådan art att det enligt utredningens mening är angeläget att en förändring av regelsystemet genomförs. Utredningen föreslår en särskild behovsprövad rätt till inkomstersättning när den blivande modern på grund av arbetets art inte kan förvärvsarbete under havandeskapet. Förslaget innebär att den nuvarande föräldrapenningen under 180 dagar skall kunna utvidgas med föräldrapenning i form av havandeskapspenning under högst 50 dagar. Denna skall kunna utgå fr. o. m. sextionde dagen och längst till den tionde dagen före den beräknade tidpunkten för förlösningen, om kvinnan till följd av arbetets art helt eller delvis inte kan fortsätta sitt förvärvsarbete under havandeskapet och inte kan omplaceras på sin arbetsplats.

Familjestödsutredningens beskrivning av de nackdelar nuvarande försäkringssystem har för blivande mödrar med tungt förvärvsarbete bekräftas av flera remissinstanser. Också jag finner det angeläget att förändra nuvarande regelsystem så att det bättre svarar mot de faktiska behov många kvinnor har av ledighet från sitt förvärvsarbete under graviditetens slutskede. Som utredningen framhållit innebär detta en form av behovsprövad ersättning och således ett avsteg från den nuvarande generella utformning som föräldraförsäkringen har. Jag kan för egen del i likhet med flertalet remissinstanser i huvudsak ansluta mig till de lösningar utredningen valt. På vissa punkter bör dock de erinringar som framkommit i remissbehandlingen leda till en annan utformning av reglerna.

Omplacering

Redan i propositionen med förslag till ny arbetsmiljölag (prop. 1976/77:149 s. 250) anförde dåvarande chefen för arbetsmarknadsdepartementet det angelägna i att en havande kvinna skulle ha möjlighet att vara kvar i arbetet och att därför i första hand en omplacering inom arbetsplatsen borde försökas om hennes ordinarie arbetsuppgifter påkallar det. Även socialutskottet uttalade sig i samma riktning i sitt av riksdagen godkända betänkande SoU 1977/78:1 s. 30. Också dåvarande jämställdhetsdelegationen har uppmärksammat frågan.

Familjestödsutredningen förutsätter i sitt betänkande att frågan om rätt till omplacering på arbetsplatsen löses för de kvinnor som på grund av arbetets art inte kan fortsätta med sitt ordinarie arbete. Utredningen framhåller att det i regel torde finnas goda möjligheter att omplacera gravida kvinnor, som har behov härav, till andra arbetsuppgifter. Först i sista hand – när omplacering inte är möjlig – bör kvinnorna ha rätt till ekonomisk ersättning och ledighet.

Jag instämmer i utredningens uppfattning att det i första hand bör prövas om det är möjligt att omplacera kvinnan till andra arbetsuppgifter. Detta ligger i linje med vad jag nyss har refererat av tidigare uttalanden.

Nuvarande lagstiftning innehåller dock inte någon rätt för kvinnor att bli omplacerade, när arbetets art förhindrar dem att fortsätta sitt normala arbete i samband med graviditet. Inte heller finns något skydd mot den löneförlust som kan inträda vid en omplacering. Att rätta till dessa brister är en angelägen sak i det pågående reformarbetet på familjepolitikens och jämställdhetens område. Det riksdagsuttalande som familjestödsutredningen hänvisar till är enligt min mening inte tillräckligt.

Jag föreslår mot denna bakgrund i samråd med chefen för arbetsmarknadsdepartementet och statsrådet Winther att det i lag införs en principiell rätt till omplacering med bibehållen lön för de kvinnor som på grund av förvärvsarbetets art inte kan fortsätta sina normala arbetsuppgifter i graviditetens slutskede. Denna rätt bör föras in i lagen (1978:410) om rätt till ledighet för vård av barn, m. m. En sådan lagfäst rätt bör dock inte kunna hävdas på arbetsplatser, där omplaceringsmöjligheter saknas. Det är därför nödvändigt med kompletterande regler om ekonomisk ersättning i dessa fall. De villkor som anges i det följande för när denna skall kunna utgå, bör också vara vägledande vid bedömningen av när en omplacering kan krävas.

Det bör ingå i mödrahälsovårdens uppgifter att informera om den rätt till omplacering eller till ersättning i form av havydeskapspenning som föreslås. Kvinnan bör sedan i god tid kunna meddela arbetsgivaren att hon vill bli omplacerad. I normala fall bör en arbetsgivare kunna ordna en omplacering inom en månad. Detta innebär att kvinnan minst en månad innan hon behöver bli omplacerad skall anmäla detta till sin arbetsgivare. I det fall arbetsgivaren inte anser sig kunna ordna en omplacering, bör den fackliga organisation som kvinnan tillhör kunna begära förhandling i frågan (jfr reglerna i 11 § medbestämmandelagen).

Innan en omplacering företas bör naturligtvis övervägas om inte arbetsgivaren kan förändra de ordinarie arbetsuppgifterna så att kvinnan får en möjlighet att fortsätta att arbeta på sin vanliga arbetsplats. Det bör också prövas i vad mån begränsade omfördelningar av arbetsuppgifterna på arbetsplatsen kan göras för att möjliggöra för henne att behålla sitt arbete.

Det är som nämnts en förutsättning för rätten till omplacering att en sådan skäligen kan ske på arbetsplatsen. Det är svårt att ange generella riktlinjer för en sådan bedömning. En viss ledning vid bedömningen bör dock kunna hämtas från de uttalanden som har gjorts om omplaceringsskyldigheten i 7 § anställningsskyddslagen (prop. 1973:129 s. 121 f.). Normalt sett bör omplacering kunna ske på större arbetsplatser, medan det givetvis är svårare att ordna sådan på mindre arbetsplatser. Något krav att arbetsgivaren skall tillskapa nya arbetsuppgifter bör dock inte ställas (jfr. arbetsdomstolens dom 1977 nr 151). I de fall andra motiverade behov av omplacering föreligger på en arbetsplats måste de krav som ställs på arbetsgivaren att ordna omplacering i

samband med graviditet anpassas till de verkliga möjligheterna. Sådana andra behov kan finnas på grund av att andra arbetstagare har handikapp eller förslitningar av olika slag.

Vid tillfällig omplacering i samband med graviditet bör lön utgå på i princip samma nivå som i det ordinarie arbetet.

Havandeskapspenningens utformning

Utredningen föreslår en särskild behovsprövad rätt till inkomstersättning när den blivande modern på grund av arbetets art inte kan fortsätta förvärsarbete under havandeskapet och inte har kunnat bli omplacerad. Förslaget innebär att den nuvarande föräldrapenningen under 180 dagar kunde utvidgas med föräldrapenning i form av havandeskapspenning under högst 50 dagar.

Förslaget tillstyrks av socialstyrelsen, statens avtalsverk, arbetsmarknadsstyrelsen, barnomsorgsgruppen, LO, TCO, SACO/SR, Kommunförbundet, Landstingsförbundet, LRF, Försäkringskassförbundet och landstingen i Stockholms, Uppsala och Värmlands län.

Statskontoret och riksrevisionsverket tar upp frågan var havandeskapspenningen lagtekniskt skall placeras. Utredningens förslag till en ny ersättningsform, havandeskapspenning, innebär enligt vad dessa myndigheter framhåller att regelverket kring föräldraförsäkringen ytterligare kompliceras och att administrationens omfattning ökar. Det bör inte vara något hinder att i stället försäkringstekniskt jämställa förvärvsoförmåga p. g. a. graviditet med sjukdom i sjukförsäkringen.

Jag finner de av statskontoret och riksrevisionsverket framförda synpunkterna värda beaktande. Av skäl som jag tidigare har framhållit bör man vara försiktig när det gäller att tillföra föräldraförsäkringen nya inslag. Jag förordar därför att den nya havandeskapspenningen inordnas i regelsystemet för sjukpenning. Med anledning av vad utredningen anfört om behovet av ett renodlat sjukdomsbegrepp inom sjukförsäkringen vill jag framhålla att havandeskap inte är någon sjukdom utan ett tillstånd som i detta hänseende lagtekniskt sidoställs med sjukdom. Det finns enligt min mening inget hinder för att till sjukpenningförsäkringen knyta en havandeskapspenning som skall kunna utgå när arbetets art förhindrar blivande mödrar att fortsätta i sitt arbete.

Utredningen har föreslagit att havandeskapspenning skall kunna utgå fr. o. m. sextionde dagen och längst till den tionde dagen före den beräknade tidpunkten för förlossningen. Reglerna för föräldrapenning före barnets födelse föreslås bli oförändrade. Utredningen framhåller att de allra flesta arbeten bör kunna bedrivas t. o. m. den sjunde graviditetsmånaden och att den gräns som nu gäller inom föräldraförsäkringen bör bibehållas. Man pekar också på att sjukskrivning kan komma i fråga om särskilda problem uppstår. Denna fråga tas i remissbehandlingen upp enbart av arbetsmarknadsstyrelsen, som anser att någon begränsning av havandeskapspenningen till den

sextionde dagen före den beräknade nedkomsten inte bör göras. Styrelsen pekar därvid på att förmånen skall behovsprövas, varför någon gräns inte behöver sättas.

Jag delar utredningens uppfattning att det inte framkommit något som ger anledning till omprövning av den nuvarande gränsen 60 dagar före den beräknade nedkomsten och att denna tidsgräns bör gälla också för havandeskapspenningen. I enlighet med utredningens förslag bör den nya ersättningen kunna utgå under högst 50 dagar, alltså fram till den tionde dagen före beräknad tidpunkt för förlossningen. Under de sista tio dagarna av graviditeten får förutsättas att oavsett vilken art av arbete kvinnan har, behov av ersättning och ledighet föreligger för det stora flertalet kvinnor. För att undvika ökad administration bör därför i enlighet med utredningens förslag för dessa dagar den icke behovsprövade föräldrapenningen utnyttjas.

Utredningen konstaterar att vid prövningen av frågan om graviditeten är ett hinder för kvinnan att fortsätta i sitt vanliga arbete måste hänsyn tas till både arbetets art och kvinnans förmåga att klara av arbetet. Det är givet att vikt måste fästas vid hennes egen bedömning. Faktorer som bör beaktas är om det i arbetet förekommer tunga lyft eller krav på att vissa svårare rörelser skall kunna utföras. Andra faktorer som bör spela in är om arbetet till stor del måste utföras stående. Arbeten av monoton karaktär som ger ensidiga belastningar kan också vara svåra att utföra i senare skeden av graviditeten.

Det är dock inte meningen att varje förvärvsarbete skall kunna berättiga till omplacering eller havandeskapspenning. Det torde enligt utredningen finnas många arbetsområden där arbetet utan några förändringar kan bedrivas under graviditetens slutskede. Så bör exempelvis kontorsarbete endast undantagsvis kunna bli grund för att utge havandeskapspenning.

Denna beskrivning har i huvudsak inte mött några invändningar under remissbehandlingen. Enligt min mening bör beskrivningen kunna tjäna som utgångspunkt för bedömningen av rätten till havandeskapspenning. Den bör dock kompletteras så att havandeskapspenning kan utgå för kvinnor som arbetar i befattningar där det finns tillfälliga fysiska påfrestningar i arbetet. Det gäller exempelvis poliser och vaktpersonal. Det är givet att denna beskrivning kommer att behöva kompletteras på olika punkter bl. a. med tanke på att arbetsmarknaden förändras. Det är angeläget att tillsynsmyndigheten riksförsäkringsverket noggrant följer utvecklingen på detta område.

På två punkter har ifrågasatts om inte vissa kompletteringar bör göras av de kriterier som utredningen föreslagit. Sålunda föreslår försäkringskasscförbundet att också psykiska problem bör kunna utgöra skäl för att utge havandeskapspenning. Enligt min mening torde det praktiskt vara utomordentligt svårt att avgränsa de psykiska problem som beror av arbetets art och därför förhindrar kvinnan att fullgöra sitt normala arbete i graviditetens slutskede. Jag är därför inte beredd att förorda att psykiska problem skall

kunna utgöra grund för att utge havandeskapspenning. Psykiska problem av mer allvarlig art i samband med graviditet kan vara ett skäl för sjukskrivning.

Arbetsmarknadsstyrelsen har vidare föreslagit att hänsyn även skall tas till de risker som fostret kan utsättas för. Frågor om fosterskador på grund av bl. a. moderns arbetsmiljö har behandlats av riksdagen under hösten 1978. I sitt av riksdagen godkända betänkande 1978/79:10 konstaterar socialutskottet att frågan om hur gravida kvinnor skall kunna skyddas mot sådana omgivningsfaktorer, som kan befaras ha negativ inverkan på graviditet eller foster, är en av de mest angelägna och samtidigt mest komplicerade uppgifterna för den miljömedicinska forskningen. Utskottet understryker behovet av förbättra kunskaperna på området. Man pekar bl. a. på behovet av registersamordning och att det kunskapsmaterial som finns görs lättillgängligt. Utskottet förutsätter i sitt av riksdagen godkända utlåtande att berörda myndigheter ytterligare överväger frågan. I övrigt har denna fråga inte föranlett någon åtgärd från riksdagen.

Jag delar riksdagens bedömning när det gäller frågans vikt. Som framgår av utskottsbetänkandet är dock kunskaperna f. n. mycket bristfälliga när det gäller arbetsmiljöer som kan ge fosterskador. Något underlag för beslut om förändringar av försäkringssystemet på denna punkt finns enligt min mening inte f. n.

Utredningen föreslår att försäkringskassan skall pröva frågan om arbetets art förhindrar den blivande modern att fortsätta sitt förvärvsarbete. Innan denna bedömning görs skall yttrande ha inhämtats från mödrahälsovården. Mödrahälsovårdens prövning av frågan föreslås enligt utredningen ske i samråd med arbetsgivaren och den berörda fackliga organisationen. En förutsättning för att kvinnan skall få frågan om havandeskapspenning behandlad är att hennes möjligheter till omplacering har prövats.

Förslaget har i denna del huvudsakligen bemötts positivt av remissinstanserna. Vissa remissorgan påpekar dock att den föreslagna ordningen kan bli alltför byråkratisk.

Också jag kan i huvudsak ansluta mig till utredningens förslag. Jag är dock inte beredd att godta att all personal inom mödrahälsovården kan utfärda utlåtanden. Jag föreslår därför att endast yttrande av läkare skall godtas som medicinsk bedömning. Ett sådant intyg bör alltid företes innan havandeskapspenning kan utgå. Det intyget bör innehålla en bedömning av om kvinnan kan utföra sitt normala arbete i graviditetens slutskede. Kvinnan bör också med ett utlåtande från arbetsgivaren visa att frågan om omplacering prövats men inte kunnat lösas. Protokoll från förhandling med fackföreningen kan lämpligen också ges in. Av utlåtandet bör framgå vilka arbetsuppgifter kvinnan har och orsaken till att det inte varit möjligt att omplacera henne. Om kvinnan inte godtar en erbjuden omplacering till ett arbete som hon skäligen bort kunna utföra bör havandeskapspenning normalt inte kunna utgå. Jag förutsätter alltså att läkaren på mödravårdscen-

tralen kommer att spela en viktig roll också vid försäkringskassornas prövning av om havandeskapspenning skall utgå.

Praktiskt taget alla blivande mödrar besöker mödrahälsovården redan i ett tidigt skede av graviditeten. En genomgång och bedömning av kvinnans arbetssituation är under alla omständigheter ett naturligt inslag i planeringen av vården under graviditeten. Det är då givet att stor vikt måste fästas vid den bedömning som görs av mödrahälsovården vid kassornas prövning av om havandeskapspenningen skall utgå. Jag har i dessa frågor samrått med statsrådet Lindahl.

Uredningen föreslår att havandeskapspenningen skall ingå som en del i föräldraförsäkringen. Havandeskapspenningen skall enligt vad jag förut framfört vara en behovsprövad förmån. Med hänsyn härtill och till utformningen av de krav som uppställts för rätt till havandeskapspenning anser jag det lämpligare att havandeskapspenningen i stället inordnas i det system som gäller för sjukpenning. Havandeskapspenningen bör därför alltid utgå med ett belopp som motsvarar kvinnans egen sjukpenning. För att kvinnan innan hon slutar sitt förvärvsarbete skall veta om hon är berättigad till havandeskapspenning föreslår jag att hon skall ansöka om havandeskapspenning, varefter försäkringskassan skall ge ett förhandsbesked. Ansökningdagen bör härvid jämiställas med anmälningdagen för sjukpenning vilket innebär att ersättning inte skall utgå före den dagen. I övrigt bör gälla samma regler som för sjukpenning. För att markera detta föreslår jag att havandeskapspenningen skall vara en form av sjukpenning. Detta innebär bl. a. att ersättningen är skattepliktig och ATP-grundande.

Jag föreslår att de nya reglerna för omplacering och havandeskapspenning träder i kraft den 1 januari 1980. Från denna dag bör samtliga kvinnor som uppfyller villkoren för havandeskapspenning ha rätt till ersättning. Med hänsyn till att havandeskapspenningen är en helt ny form av ersättning och då det krävs att kvinnan i första hand begär omplacering måste utförlig information lämnas mödrarna i god tid innan lagstiftningen träder i kraft. Information om den nya ersättningen bör lämnas från mödravårdscentraler och motsvarande redan från hösten 1979.

2.3.4 Föräldrapenning för tillfällig vård av barn

Föräldrapenning för tillfällig vård kan f. n. utgå vid sjukdom hos barnet eller dess ordinarie vårdare och vid besök i samhällets barnhälsovård och förskoleverksamhet. Vidare utgår ersättning när fadern avstår från förvärvsarbete i samband med barns födelse. Föräldrapenning för tillfällig vård av barn utgår under sammanlagt högst 12 dagar om året i familjer med ett barn, 15 dagar i familjer med två barn och 18 dagar i familjer med tre eller flera barn. Av antalet dagar som står till föräldrarnas förfogande får varje förälder använda en dag för besök i förskoleverksamhet inom samhällets barnomsorg i vilken barnet deltar.

Familjestödsutredningen har i sitt arbete prövat olika alternativ för att tillgodose behovet av stöd till de familjer som har långvarigt eller ofta sjuka barn. Utredningen föreslår att reglerna för föräldrapenning för tillfällig vård av barn ändras så att antalet dagar för vård av sjukt barn kan ökas i de fall då familjen har förbrukat det ordinarie antalet dagar. Rätten till ytterligare ersättningsdagar föreslås bli begränsad på så vis att barnet vid varje ersättningstillfälle skall ha varit sjukt i tre dagar (karensdagar) innan ersättning utgår. Föräldrapenning skall därefter kunna utgå under sammanlagt högst 60 dagar per år och familj.

Det av utredningen redovisade behovet av ytterligare stöd till dessa familjer ifrågasätts inte av remissinstanserna. Ett flertal remissorgan understryker behovet av stöd till denna utsatta grupp. Jag delar denna uppfattning.

Däremot har den tekniska lösning som utredningen valt utsatts för kritik. De föreslagna karensreglerna har avstyrkts av flera remissinstanser. Riksförsäkringsverket konstaterar exempelvis att de föreslagna reglerna skulle komplicera föräldraförsäkringen.

Mot bakgrund av vad jag inledningsvis sagt om behovet att ge föräldraförsäkringen en så enkel och lättöverskådlig utformning som möjligt, finner jag att vissa förändringar bör göras i familjestödsutredningens förslag.

Jag vill först erinra om att när rätten till sjukpenning för vård av sjukt barn infördes år 1974 begränsades antalet dagar mot bakgrund av att försäkringsformen var ny och oprövad. Dagantalsgränsen sågs redan när den infördes som ett provisorium.

Ett av de alternativ till förändringar av reglerna för föräldrapenning för tillfällig vård av barn som utredningen har redovisat är att helt ta bort de dagantalsgränser som nu finns. Utredningen förordar dock inte detta alternativ, främst på grund av de finansiella konsekvenserna. Mot bakgrund av den kritik som framförts och med tanke på de avsevärda fördelar det medför bör, enligt min mening de merkostnader som uppstår kunna accepteras. Ett slopande av nuvarande dagantalsgränser innebär klara administrativa fördelar. Det krångel ett system med karensdagar skulle innebära bortfaller. De familjer, som har barn som är ofta men kortvarigt sjuka, får hjälp också i de situationer då karensregler skulle ha utestängt dem från stöd. I enlighet med utredningens förslag bör dock en gräns finnas för antalet dagar per år som kan utnyttjas. Den behövs bl. a. för att en gränsdragning till rätten till vårdbidrag för svårt handikappade barn skall kunna göras. Denna gräns bör sättas till 60 dagar per barn och kalenderår. Genom att anknyta dagantalet till varje barn i stället för till familjebegreppet uppnås likhet med reglerna för särskild föräldrapenning och administrationen underlättas.

Ett system med en mycket generös dagantalsgräns är motiverat i de fall orsaken till ledigheten är sjukdom. Det är däremot inte lika naturligt när det

gäller de andra situationer som i dag ger rätt till föräldrapenning för tillfällig vård av barn. Jag föreslår därför vissa förändringar beträffande några av de situationer som i dag ger rätt till föräldrapenning för tillfällig vård av barn. Det gäller faderns rätt att vara hemma i samband med barns födelse och rätten till föräldrapenning för besök i barnomsorgen.

En nybliven far har i dag möjlighet att inom ramen för det fasta antalet dagar med föräldrapenning för tillfällig vård av barn få ersättning när han stannar hemma från förvärvsarbetet i samband med barns födelse. Som framgår av familjestödsutredningens betänkande utnyttjas rättigheten i förhållandevis stor omfattning. Av de under 1976 ersättningsberättigade fäderna använde 64 % minst en dags föräldrapenning. Rättigheten gäller från den 1 januari 1978 också när familjen får sitt första barn.

Det är viktigt att fadern har möjlighet att vara hemma en viss tid kring barnets födelse tillsammans med modern och barnet. Modern får härigenom stöd efter förlösningen och barn och fader får möjlighet till kontakt. Jag anser det därför angeläget att stärka faderns möjligheter att delta i det nyfödda barnets vård. Jag föreslår därför att fader ges en särskild rätt att vara hemma tio dagar med föräldrapenning för tillfällig vård av barn i samband med barns födelse.

En förälder har enligt nuvarande regler möjlighet att med föräldrapenning för tillfällig vård av barn besöka förskoleverksamhet inom samhällets barnomsorg under en dag – alternativt två halva dagar per år. Jag föreslår att rätten till ersättning för detta ändamål istället knyts till den särskilda föräldrapenningen. Därmed kan betydande förenklingar nås. Någon särskild begränsning av dagantalet eller andra särskilda bestämmelser behövs då inte, utan föräldrarna kan själva avgöra när och hur många dagar de vill disponera för detta ändamål inom ramen för de 90 dagarna särskild föräldrapenning. Vissa övergångsregler behövs för barn födda före 1978. Jag återkommer till dessa regler i specialmotiveringen.

Familjestödsutredningen har föreslagit att förekomst av smitta hos barnet eller dess ordinarie vårdare skall jämföras med sjukdom när det gäller rätten till föräldrapenning vid tillfällig vård av barn. Förslaget har inte mött några invändningar i remissbehandlingen. Även jag anser det motiverat att utvidga ersättningsreglerna i enlighet med utredningens förslag.

Med smitta hos barnet avses att barnet utan att vara sjukt är smittförande och därför inte kan vistas i den ordinarie barnomsorgen. Motsvarande bör enligt min mening gälla när den ordinarie vårdaren, t. ex. en dagbarnvårdare, på grund av smitta tillfälligt inte kan vårda barnet. Som smittsamma sjukdomar eller därav föranledd smitta bör i detta sammanhang beaktas, förutom de allmänfarliga sjukdomarna också allvarliga barnsjukdomar vilka medför risk att sjukdomen sprids.

Sammanfattningsvis innebär mitt förslag att nuvarande högsta dagantal för föräldrapenning vid tillfällig vård av barn slopas och ersätts med en maximigräns på 60 dagar per barn och år vid sjukdom eller smitta samt besök i

den förebyggande hälsovården. Vidare får fadern rätt till ersättning under tio dagar vid barns födelse. Samtidigt renodlas kriterierna för utnyttjande av denna ersättningsform till att avse sjukdom eller sjukdom närliggande orsaker. Rätt till föräldrapenning för tillfällig vård av barn kommer således att föreligga vid barnets eller ordinarie vårdarens sjukdom, snittförekomst hos barnet eller dess ordinarie vårdare och besök med barnet i förebyggande hälsovård. Rätten till ersättning vid besök i förskoleverksamheten flyttas över till den särskilda föräldrapenningen.

De föreslagna reglerna innebär att föräldrapenning för tillfällig vård av barn närmast får karaktär av en rättighet vid sjukdom. Likheterna med den vanliga sjukpenningförsäkringen blir påtagliga. Det är därför lämpligt att i huvudsak samma administrationsregler och kontrollsystem som gäller för sjukpenning tillämpas för föräldrapenning för tillfällig vård av barn.

Utredningen har föreslagit att intyg om barnets sjukdom bör kunna utfärdas av läkare eller sjuksköterska. Mot bakgrund av de betydande förändringar av regelsystemet för föräldrapenning för tillfällig vård av barn, som jag föreslår, är jag inte beredd att nu förorda regler som avviker från de som gäller för sjukpenning. Således bör endast intyg från läkare godtas vid bedömning av barns sjukdom.

Frågan om sjuksköterska skall få utfärda intyg vid barns sjukdom bör ånyo tas upp till prövning om det skulle visa sig bli administrativt betungande med krav på läkarintyg. Läkarintyg bör i enlighet med reglerna för sjukpenning krävas från åttonde dagen av ett barns sjukdom.

Familjestödsutredningen har i sitt betänkande framhållit vikten av att barn som ofta är sjuka får kontakt med sjukvårdspersonal på ett tidigt stadium. Jag delar denna åsikt och vill understryka att ett krav på intyg också innebär en fördel för barnet. Det är angeläget att personalen inom barnhälsovården tar tillvara de tillfällen till kontakter med långvarigt eller ofta sjuka barn, som på det här sättet ges. Framför allt när barn är sjuka ofta bör det vara en anledning till en medicinsk bedömning av barnet varvid det också bör prövas om förhållanden i barnets miljö kan vara en bidragande orsak till sjukligheten.

Också när den ordinarie vårdaren är sjuk en längre tid bör intyg krävas om vårdarens sjukdom. Av praktiska skäl bör intyg fordras in efter samma antal dagar som vid barns sjukdom. Det åligger de föräldrar som vill utnyttja föräldrapenningen att ge in detta intyg. I de fall det kan antas att den ordinarie vårdaren under en längre tid inte kan återuppta vården av barnet bör det ankomma på föräldrarna att så snart som möjligt söka ordna annan tillsyn för barnet. I det syftet får det förutsättas att de bl. a. tar kontakt med den kommunala barnomsorgen. I de fall den ordinarie vårdaren är anställd inom den kommunala barnomsorgen ankommer det på kommunen att utan dröjsmål ordna annan tillsyn för barnet om det kan antas att den ordinarie vårdaren inte under en längre period har möjlighet att återuppta vården.

Jag återkommer i det följande till vissa frågor om vårdbidrag för handikappade barn. Jag vill dock här konstatera att när ersättning utgått i 60

dagar under ett år så bör det vara naturligt att undersöka om barnet är berättigat till vårdbidrag. Information till föräldrarna om möjligheten att söka vårdbidrag bör ges om det inte av sjukintyg eller på annat sätt framgår att vårdbidrag inte är aktuellt.

Statsmakterna har både när rätten till föräldrapenning för tillfällig vård av barn infördes och när den senare har utvidgats med skärpa framhållit att dessa åtgärder inte får innebära att kommunerna minskar sin utbyggnad av barnvårdarverksamheten. Jag vill – i likhet med familjestödsutredningen – än en gång understryka att föräldrapenningen inte får tas som ett alternativ till en utbyggd barnvårdarverksamhet. De svårigheter det innebär för föräldrar att vara borta från sina arbetsplatser på grund av barns sjukdom är uppenbarligen stora. Det visar bl. a. det begränsade utnyttjandet av försäkringen som utredningen redovisat. I många fall är det en bra lösning att barnet tas om hand av en barnvårdare exempelvis under den senare delen av sjukdomsperioden. Det är enligt min mening angeläget att kommunernas barnvårdaresurser utökas i samma omfattning som den ordinarie barnomsorgen byggs ut.

2.3.5 Höjning av vissa åldersgränser

Åldersgränsen för föräldrapenning för tillfällig vård av barn

Familjestödsutredningen har föreslagit att åldersgränsen för föräldrapenning för tillfällig vård av barn höjs från tio till tretton år. Utredningen konstaterar att en åldersgräns av detta slag alltid ger otillfredsställande gränsfall, eftersom vårdbehovet upphör gradvis och vid olika tidpunkter för olika barn.

Rätten till föräldraledighet för tillfällig vård av barn tar sikte på att ersätta en barntillsyn som faller bort. Enligt utredningens mening är det då naturligt att anknyta till den övre åldersgränsen för den kommunala barnomsorgen. Enligt lagen om barnomsorg omfattar kommunernas fritidshemsverksamhet barn t. o. m. 12 års ålder. Samma åldersgräns bör därför enligt utredningen gälla för föräldrapenning för tillfällig vård av barn.

Förslaget tillstyrks eller lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser.

Jag anser i likhet med familjestödsutredningen att den nuvarande åldersgränsen bör höjas. Detta påverkar i sin tur omfattningen av rätten till ledighet från anställningen enligt föräldraledighetslagen. Det är uppenbart att behov av tillsyn kan kvarstå även efter tioårsåldern. Höjningen bör dock begränsas till att omfatta två årsklasser, dvs. så att föräldrapenning kan utgå till dess barnet fyllt tolv år.

Omsorgskommittén konstaterar i sitt remissvar att familjestödsutredningens förslag inte är tillfyllest för föräldrar till utvecklingsstörda och psykotiska barn. Jag är medveten om att barn med handikapp av olika slag

kan ha behov av tillsyn vid en högre ålder än som normalt gäller för barn i allmänhet. Frågan rymmer emellertid svåra avgränsningar och jag är i varje fall för närvarande inte beredd att gå ifrån den generella karaktär försäkringen har på denna punkt.

Familjestödsutredningen har föreslagit att höjningen av åldersgränsen genomförs successivt. Jag instämmer i utredningens förslag och förordar således att höjningen av åldersgränsen skall gälla de barn som är under tio år när de nya reglerna träder i kraft den 1 januari 1980.

Åldersgräns för föräldrapenning vid adoption

Adoptivföräldrar har från den dag då de har fått barnet i sin vård rätt till föräldrapenning under sammanlagt 180 dagar om barnet inte har fyllt åtta år. Har barnet fyllt åtta men inte tio år utgår föräldrapenning under 45 dagar. Bestämmelserna för föräldrapenning i samband med barns födelse har i övrigt tillämpning på den föräldrapenning som utgår för adoptivbarn. Tidpunkten då adoptivföräldrarna får barnet i sin vård jämställs därvid med tidpunkten för barnets födelse.

För barn födda efter 1978 utgår särskild föräldrapenning under 90 dagar. Vidare kan barn födda före 1978, som inte har fyllt åtta år då de kommer i adoptivföräldrarnas vård, få rätt till 30 dagar särskild föräldrapenning.

Nämnden för internationella adoptioner har i skrivelse till regeringen den 13 oktober 1978 föreslagit att reglerna för föräldraförsäkringen ändras så att föräldrapenning i samband med adoption utgår med 180 dagar också för barn som är mellan åtta och tio år.

Hitintills har endast ett fåtal barn som berörs av föräldraförsäkringsreglerna adopterats vid dessa åldrar. Någon nämnvärd ökning torde inte ske om försäkringsreglerna skulle ändras. Det är enligt min mening emellertid angeläget att stödet förbättras vid adoption av dessa grupper barn. Det är nu svårigheter att finna adoptivföräldrar till äldre barn som vistas på barnhem i vissa länder. Speciellt har det varit svårt att finna adoptivföräldrar till handikappade barn.

Jag föreslår att reglerna ändras så att föräldrapenning vid adoption utgår med 180 dagar för barn som är under tio år vid adoptionstillfället. Detta innebär att försäkringsreglerna på denna punkt förenklas.

Åldersgräns för rätt till ersättning för resekostnader vid besök hos sjukt barn på sjukhus

Utredningen har föreslagit att åldersgränsen för föräldrarnas rätt till ersättning för resekostnader vid besök hos sjukt barn på sjukhus skall höjas så att sådan ersättning skall kunna utgå så länge barnet är under sexton år. Nuvarande åldersgräns är tio år. I likhet med remissinstanserna har jag inte något att erinra mot förslaget. De nya reglerna bör i likhet med de övriga träda

i kraft den 1 januari 1980 och omfatta alla familjer med barn som då är under sexton år.

Jag har därutöver för avsikt att inhämta regeringens bemyndigande för att uppdra åt riks försäkringsverket att göra en översyn av gällande bestämmelser om bidrag till föräldrars och anhörigas resekostnader vid besök hos sjukt barn på sjukhus.

2.3.6 Föräldrapenning i samband med föräldrautbildning

Jag har i det föregående föreslagit att en allmän föräldrautbildning skall införas kring barnets födelse i enlighet med det förslag som lagts fram av barnomsorgsgruppen.

Barnomsorgsgruppen har också föreslagit att föräldrapenning skall utgå till förälder som deltar i föräldrautbildning och då går miste om förvärvsinkomst. Gruppen föreslår att föräldrapenning skall utgå under två dagar per förälder för deltagande i föräldrautbildning före förlossningen. Ersättningstiden föreslås bli uppdelad på två timmar per dag under åtta dagar. Ersättningsreglerna bör enligt gruppens förslag ingå i den del av föräldraförsäkringen som gäller för tillfällig vård av barn. Därutöver föreslår gruppen att en förälder efter förlossningen får utnyttja föräldraförsäkringen vid åtta tillfällen med fjärdedels föräldrapenning vid varje tillfälle. Detta motsvarar sammanlagt två dagars föräldrapenning. Den andre föräldern förutsätts utnyttja möjligheterna att delta i föräldrautbildning under den tid han uppbär föräldrapenning i samband med barns födelse. Barnomsorgsgruppen påpekar vidare att vissa regler inom föräldraförsäkringen behöver ändras för att det skall bli möjligt att utnyttja föräldrapenning vid föräldrautbildning. Således måste föräldrapenning kunna utgå före den nuvarande gränsen 60 dagar före den beräknade nedkomsten. Den måste också kunna utgå samtidigt för båda föräldrarna. Kriteriet föräldrautbildning måste också jämföras med vård av barn.

Det stora flertalet remissinstanser instämmer i eller lämnar gruppens förslag att föräldrapenning skall kunna utgå vid föräldrautbildning utan erinran. Så instämmer exempelvis familjestödsutredningen i att arbete och ekonomi inte bör få lägga hinder i vägen för en allmän föräldrautbildning. Utredningen anser det lämpligt att pröva möjligheten att ge rätt till ledighet och ekonomisk ersättning via föräldraförsäkringen. Detta skulle understryka den vikt som från samhället sida läggs vid föräldrautbildning.

Jag har tidigare i mitt anförande betonat den vikt jag fäster vid den allmänna föräldrautbildningen. Det är angeläget att den kan göras så tillgänglig som möjligt för berörda föräldrar. Föräldraförsäkringen kan bli ett viktigt redskap för att åstadkomma detta. Jag förordar således att föräldrapenning skall kunna utgå under den tid förälder deltar i föräldrautbildning. Detta medför i sin tur att en förälders rätt till ledighet från anställningen enligt föräldraledighetslagen utvidgas i motsvarande mån.

Även om utredningens principiella tankegångar i huvudsak accepterats har

kritik riktats mot de tekniska lösningar den angivit. Således anser bl. a. LO och TCO att de dagar som står till buds för tillfällig vård av barn inte skall behöva tas i anspråk för att delta i föräldrautbildning.

Med den nya utformning av föräldrapenning för tillfällig vård av barn som jag här föreslagit, passar rätten till föräldrapenning vid föräldrautbildning mindre väl in i detta regelsystem. Att ha ett särskilt system för ett så begränsat ändamål är inte heller tillfredsställande. Enligt min mening bör istället detta ändamål tillgodoses inom ramen för särskild föräldrapenning. Därmed minskar väsentligt behovet av kontroll av användningen av dagarna. Det löser också ett annat problem som riksförsäkringsverket pekat på, nämligen att någon rätt till fjärdedels föräldrapenning inte föreligger för tillfällig vård av barn. En sådan rätt finns inom systemet för den särskilda föräldrapenningen, varför någon förändring inte behöver göras på denna punkt. Vidare blir det med denna lösning inte nödvändigt att införa några komplicerade begränsningsregler av det slag som barnomsorgsgruppen angivit.

Jag föreslår således att den särskilda föräldrapenningen skall kunna utnyttjas när förälder deltar i allmän föräldrautbildning. Denna utvidgning av föräldraförsäkringen fordrar ändringar i gällande regler så att föräldrapenning för detta ändamål kan utgå under hela havandeskapsperioden. Vidare bör bägge föräldrarna kunna utnyttja föräldrapenningen samtidigt.

Så som föräldrautbildningen föreslås upplagd kommer särskild föräldrapenning att begäras för ett stort antal gånger. Det vore därför enligt min mening onödigt betungande för föräldrarna om de vid varje tillfälle måste göra en anmälan. Jag föreslår därför att särskild föräldrapenning i samband med föräldrautbildning undantas från anmälningsskyldighet. Härigenom skapas en möjlighet för föräldrarna att vid ett tillfälle, efter avslutad utbildning, begära ersättning för samtliga kurstillfällen.

De nya ersättningsreglerna för den som deltar i föräldrautbildning bör gälla fr. o. m. den 1 januari 1980. Alla föräldrar, som då deltar i föräldrautbildning och i övrigt uppfyller villkoren, bör då bli berättigade till föräldrapenning för föräldrautbildning.

2.3.7 Den särskilda föräldrapenningen vid flerbarnsfödelse

Enligt nuvarande regler är antalet dagar med föräldrapenning i samband med barns födelse och för särskild föräldrapenning detsamma oavsett om det är en enbarnsfödelse eller flerbarnsfödelse.

När det gäller föräldrapenning i samband med barns födelse har det varit naturligt att ge samma ersättning oavsett antalet barn som fötts. Ersättningen har avsett en begränsad period under vilken flera barn kunnat vårdas på samma gång. När den särskilda föräldrapenningen infördes överfördes den princip som tillämpats för föräldrapenning i samband med barns födelse på det nya ersättningsystemet.

Enligt min mening stämmer emellertid denna princip mindre väl med

syftena med den särskilda föräldrapenningen. Den har motiverats med de behov föräldrar har att vara lediga från sitt förvärvsarbete när de bedömer att barnen har behov av föräldrarnas stöd. Den särskilda föräldrapenningen skall ge ökat utrymme för umgänge mellan barn och föräldrar. Den skall kunna användas vid introduktion i barnomsorg eller skola. Den skall också kunna användas i krissituationer i barnens liv. Dessa behov har enligt min mening ofta individuell karaktär och följaktligen bör särskild föräldrapenning utgå i förhållande till varje barn också vid flerbarnsfödelse.

Jag förordar således att reglerna för särskild föräldrapenning ändras så föräldrarna har rätt till 90 dagars ersättning för varje barn också vid flerbarnsfödelse. De nya reglerna bör gälla för barn födda fr. o. m. den 1 januari 1980.

2.3.8 Vissa övriga frågor angående föräldraförsäkringen

Bosättningsbegreppet inom föräldraförsäkringen

Inom den allmänna försäkringen är en förälder försäkrad om föräldern är bosatt i Sverige och har fyllt 16 år. Den försäkrades bosättning är därför av betydelse för hans inskrivning i försäkringskassa och därmed rätt till ersättning från den allmänna försäkringen bl. a. föräldrapenning. Avsikten med införande av de olika formerna av föräldrapenning har dock inte varit att föräldrapenning skall kunna utges till förälder för vård av barn som är bosatt utomlands. Jag föreslår att en uttrycklig regel införs, vari anges att föräldrapenning inte kan utgå om barnet är bosatt utomlands.

Avräkningsreglerna för föräldrapenning vid barns födelse

Familjestödsutredningen föreslår att vid uttag av halva dagar med föräldrapenning vid barns födelse skall – i likhet med övriga former av föräldrapenning – avräknas en halv dag. Enligt nuvarande regler avräknas en hel dag.

Förslaget har inte mött några invändningar i remissbehandlingen.

Jag biträder utredningens förslag om nya avräkningsregler. Härigenom kommer för alla former av föräldrapenning uttag av halv föräldrapenning att avräknas en halv dag.

Begreppet vård av barn

Familjestödsutredningen har i sitt betänkande tagit upp tillämpningen av begreppet vård av barn. Utredningen har bl. a. anfört att vissa olägenheter med de nuvarande reglerna har kunnat konstateras. Det faktum att en förälder i en del fall kunnat vara hemma och uppbära föräldrapenning trots att den andre föräldern samtidigt är hemma har väckt irritation. Det har framförts att det inte krävs två personer för att vårda ett spädbarn. Uppgifter

har också förekommit att föräldrar i sådana fall inte deltagit i vården utan sysslat med annat.

Enligt utredningens mening bör en klarare och striktare definition av begreppet vård av barn göras. Det är enligt utredningens mening bra med en sådan precisering även av andra skäl. Enligt utredningen bör en förutsättning för att få föräldrapenning vara att den förälder som uppbär ersättningen även vårdar barnet under huvuddelen av den tid som föräldrapenningen avser. För att föräldern skall anses vårda barnet bör krävas att det finns en rumslig kontakt mellan föräldern och barnet under större delen av tiden. Det innebär inte att föräldern skall vara förhindrad att uträtta ärenden eller sysslor som normalt ingår i hushållet och som endast tar bort en kortare tid från umgänget med barnet.

Utredningens förslag har inte mött några invändningar under remissbehandling. Några remissinstanser har uttryckligen tillstyrkt utredningens förslag. Sålunda vitsordar avtalsverket att det väcker irritation både hos myndigheter och anställda, när en förälder kan vara hemma och uppbära föräldrapenning, trots att den andra föräldern samtidigt är hemma t. ex. på grund av att han eller hon är lärare med ferier.

Riksförsäkringsverket har i promemorian (Ds S 1977:4) Stödet vid sjukdom för deltagare i arbetsmarknadsutbildning m. fl. bl. a. tagit upp frågan om samordning mellan föräldrapenning och utbildningsbidrag. Vidare föreslår verket en samordning av vuxenstudiestödets bidragsandel och föräldrapenning, som utgår för samma dag i samband med barns födelse.

Jag delar familjestödsutredningens uppfattning att en förutsättning för att föräldrapenning skall utgå skall vara att föräldern verkligen svarar för vården av barnet under den tid ersättningen avser. Den avgränsning familjestödsutredningen föreslagit synes lämplig. Det innebär att det exempelvis inte bör gå att förena bundna heltidsstudier med att uppbära föräldrapenning. Förslag till samordningsregler i de fall föräldrapenning utgår samtidigt med utbildningsbidrag eller vuxenstudiestöd, t. ex. vid deltidstudier, har nyligen lagts fram i propositionen om sjukförsäkringsförmåner vid arbetsmarknadsutbildning och vissa vuxenstudier m. m.

Föräldrabegreppet inom föräldraförsäkringen

Enligt nuvarande regler avses i föräldraförsäkringen med föräldrar biologiska föräldrar samt fosterföräldrar och adoptivföräldrar. Som förälder anses även den med vilken föräldern är eller har varit gift eller har eller har haft barn, om parterna stadigvarande sammanbor. Detta föräldrabegrepp är identiskt med det som gäller enligt lagen (1978:410) om rätt till ledighet för vård av barn, m. m.

I äktenskapsliknande förhållanden där den ena parten har barn till vilket den andre inte är biologisk förälder har den senare i dag inte någon rätt till föräldrapenning om inte parterna har eller har haft eget barn. I flera motioner

har hemställts att föräldrabegreppet skall utvidgas till att gälla även denna grupp.

Familjestödsutredningen, som behandlat denna fråga, föreslår att föräldrabegreppet bibehålls oförändrat. Till stöd för detta ställningstagande anför utredningen bl. a. att det föräldrabegrepp som gäller inom försäkringen är detsamma inom hela socialförsäkrings- och skattelagstiftningen. Det måste därför enligt utredningen finnas mycket starka skäl för att bryta ut föräldraförsäkringen ur detta komplex. Vidare anføres att en utvidgning skulle kunna tas till intäkt för att samtliga personer som mer stadigvarande bor tillsammans med barnet skulle kunna få ersättning, exempelvis grannar, anställda barnvakter etc.

På de av utredningen anförda skälen är jag inte beredd att nu tillstyrka en ändring av föräldrabegreppet.

Föräldrabalkens regler om vårdnad av barn har delvis ändrats med verkan från den 1 januari 1977. Till skillnad mot vad tidigare gällde behöver den gemensamma vårdnaden inte upplösas vid äktenskapsskillnad. Även de föräldrar som inte är eller varit gifta med varandra kan om de är ense få gemensam vårdnad om sina barn. Detta gäller oavsett om de är sammanboende eller inte.

Inom föräldraförsäkringen har inte gjorts några ändringar i anslutning till den nya lagstiftningen om gemensam vårdnad.

Föräldrarna får vid uttag av föräldrapenning i samband med barns födelse själva avgöra vem av dem som skall stanna hemma hos barnet. Oavsett hur den rättsliga eller faktiska vårdnaden är fördelad har den förälder som begär föräldrapenning rätt till sådan.

Enligt nuvarande regler för föräldrapenning för tillfällig vård av barn har den förälder som faktiskt har vårdnaden om barnet rätt till ersättning. En förälder som tillfälligt tar vård om barnet har efter medgivande av den andre föräldern rätt att få ut ersättning. Utredningen föreslår i sitt betänkande att denna regel modifieras så att medgivande inte behövs i de fall föräldrarna har gemensam rättslig vårdnad om barnet.

Reglerna för den särskilda föräldrapenningen utgår till skillnad från de övriga formerna av föräldrapenning från begreppet rättslig vårdnad. Rätten till särskild föräldrapenning tillkommer endast den eller de rättsliga vårdnadshavarna. Möjlighet finns dock att avstå från denna rätt till bl. a. annan förälder.

Utredningen föreslår att rätten till föräldrapenning i samband med barns födelse och föräldrapenning för tillfällig vård av barn såsom f. n. skall tillkomma båda föräldrarna, oavsett hur den rättsliga vårdnaden är fördelad. Vid bestämmande dels av den inbördes fördelningen mellan föräldrarna dels av antalet dagar för tillfällig vård av barn, bör det däremot vara avgörande om den rättsliga vårdnaden är gemensam eller inte.

Enligt förslaget om nya regler för föräldrapenning för tillfällig vård av barn (avsnitt 2.3.4) skall för varje barn utgå ett visst antal dagar. Dessa blir därför

inte beroende av hur den rättsliga vårdnaden är ordnad. Vid fördelningen av dessa dagar har ovan nämnts att det är den faktiska vård situationen som är avgörande för vem av föräldrarna som skall få föräldrapenning. Att föräldrarna har gemensam rättslig vårdnad påverkar därför inte reglerna om föräldrapenning för tillfällig vård av barn. Jag är inte heller beredd att föreslå någon ändring i övriga former av föräldrapenning till följd av att möjlighet har skapats för föräldrarna att ha gemensam vårdnad om sina barn även när föräldrarna lever isär.

2.4 Anpassning av reglerna för föräldraledighet till ändrade ersättningsregler

Jag har i det föregående föreslagit att den särskilda föräldrapenningen skall kunna utnyttjas för att besöka förskoleverksamhet inom samhällets barnomsorg och att delta i allmän föräldrautbildning. Denna utvidgning av användningsområdet för särskild föräldrapenning förutsätter en anpassning av reglerna i föräldraledighetslagen.

Det krav på underrättelsetid på två månader som gäller för ledighet med särskild föräldrapenning är inte möjligt att upprätthålla för de nya ändamålen. Med tanke på den mycket begränsade tid det gäller är behovet av underrättelsetid för att skydda arbetsgivaren inte heller så stort. Jag anser att det är tillräckligt om den anställde senast en vecka i förväg underrättar sin arbetsgivare om att han avser att använda särskild föräldrapenning för att delta i föräldrautbildning eller besöka barnomsorgen. Ett undantag måste också göras från den begränsning av utnyttjandet av särskild föräldrapenning, som ligger i att förälder utan samtycke av arbetsgivaren får använda högst två ledighetsperioder per kalenderår. Ledighet för besök i barnomsorgen och föräldrautbildning bör således läggas utanför det angivna periodantalet.

2.5 Vårdbidrag för handikappade barn

Familjestödsutredningen har föreslagit vissa förändringar av reglerna för vårdbidrag för svårt handikappade barn. Förslagen gäller frågor som utredningen kommit i kontakt med i sin prövning av föräldraförsäkringen. Utredningen konstaterar att det finns behov av att göra en mer övergripande översyn av reglerna för vårdbidraget men att en sådan översyn ligger utanför utredningens kompetensområde. Utredningens bedömning av behovet av en översyn av reglerna för vårdbidraget för svårt handikappade barn delas av många remissinstanser. Även jag ansluter mig till denna bedömning och jag avser att inom kort återkomma till regeringen med förslag att en utredning skall tillsättas för att se över reglerna för vårdbidrag.

I avvaktan på resultatet av denna översyn bör vissa ändringar göras av vårdbidragsreglerna. Familjestödsutredningen har föreslagit att den kortaste tiden för vårdbidrag sänks från nuvarande ett år till sex månader. Detta skulle

göra det möjligt att stödja en del av de familjer som har barn som är sjuka över en längre period än vad som täcks av föräldraförsäkringen, men där varaktigheten kan bedömas vara kortare än den gräns på ett år som nu gäller för vårdbidrag. Förslaget har inte mött några invändningar i remissbehandlingen. Jag ansluter mig till förslaget.

Familjestödsutredningen har vidare föreslagit att vårdbidrag skall kunna tidsbegränsas. Ingenting i de nuvarande reglerna torde förhindra att vårdbidrag tidsbegränsas. För att missförstånd inte skall råda bör en uttrycklig bestämmelse med det innehållet tas in i lagtexten.

2.6 Kostnader

Kostnaderna för att höja ersättningsnivån för den sista månaden av den särskilda föräldrapenningen kan för helt år beräknas till ca 180 milj. kr. Vid ett ikraftträdande den 1 januari 1980 kan kostnadsökningen beräknas till ca 80 milj. kr. för budgetåret 1979/80.

Kostnaderna för havandeskapspenning har av familjestödsutredningen beräknats till 20 milj. kr. för helt år. För budgetåret 1979/80 kan kostnaderna beräknas till 10 milj. kr.

Utvidgningen av rätten till föräldrapenning för tillfällig vård av barn enligt den konstruktion utredningen har föreslagit har kostnadsberäknats till 10 milj. kr. per år. Med den av mig föreslagna utformningen av reglerna ökar kostnaderna med ca 6 milj. kr. till 16 milj. kr. per år. För budgetåret 1979/80 uppgår kostnaderna till ca 8 milj. kr.

Kostnaderna för att höja åldersgränsen för föräldrapenning för tillfällig vård av barn från tio till tolv år beräknar jag till 25 milj. kr. per år när reformen nått full effekt. För första verksamhetsåret beräknar jag kostnaderna till ca 5 milj. kr. För budgetåret 1979/80 blir då kostnaderna ca 2,5 milj. kr.

Barnomsorgsgruppens förslag om föräldraförsäkring för föräldrautbildning innebär att denna rätt skulle bli en del av rätten till föräldrapenning för tillfällig vård av barn. Jag har här föreslagit att denna ersättningsrätt i stället skall läggas inom ramen för rätten till särskild föräldrapenning. Några ytterligare kostnader uppstår därmed inte för denna utvidgning av grunderna för rätten till ersättning från föräldraförsäkringen.

Sammanfattningsvis blir kostnaderna följande, när de nya reglerna fungerar fullt ut.

Ersättningsnivån för den nionde månaden	180 milj. kr.
Havandeskapspenning	20 milj. kr.
Utvidgningen av antalet dagar med föräldrapenning för tillfällig vård av barn	16 milj. kr.
Höjning av åldersgränsen för föräldrapenning för tillfällig vård av barn	25 milj. kr.
Summa	241 milj. kr.

Kostnaderna för budgetåret 1979/80 torde komma att uppgå till ca 100 milj. kr., varav ca 15 milj. kr. faller på statsbudgeten enligt gällande finansieringsregler för föräldraförsäkringen. Dessa kostnader för budgetåret 1979/80 ryms inom den kostnadsberäkning som har redovisats under anslaget C 3. Bidrag till föräldraförsäkringen i årets budgetproposition (1978/79:100 bil. 8).

3 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag nu anført har inom socialdepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring,
2. lag om ändring i lagen (1978:410) om rätt till ledighet för vård av barn, m. m.

Förslaget under punkt 2 har upprättats i samråd med chefen för arbetsmarknadsdepartementet. Där har också skett en viss teknisk överarbetning av lagens skadestånds- och rättegångsbestämmelser.

4 Specialmotivering till lagförslagen

4.1 Förslaget till lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring

3 kap.

9 §

I denna paragraf har tagits in bestämmelser om havandeskapspenning. Ersättningen kan utgå till blivande mödrar under en begränsad tid före barnets födelse. Havandeskapspenningen skall som framgår av den allmänna motiveringen utgöra ett stöd för de grupper av kvinnor som har ett fysiskt krävande förvärvsarbete.

Havandeskapspenning kan utgå endast i de fall graviditeten förorsakar en nedsättning med minst hälften av kvinnans möjligheter att utföra sitt förvärvsarbete. Vid bedömningen huruvida en sådan nedsättning föreligger bör beaktas dels vilken typ av arbetsuppgifter som det är fråga om, dels den enskilda kvinnans förmåga att utföra dessa.

Det måste således ske en bedömning från fall till fall. För de fall där ledigheten inte är nödvändig för att skydda kvinnans hälsa under graviditeten bör inte havandeskapspenning utgå. Då är hon i stället hänvisad till möjligheten att ta ut föräldrapenning före barnets födelse.

Såvitt gäller arbetsuppgifternas art tas hänsyn till om de är sådana att det fysiskt sett medför svårigheter för en gravid kvinna att utföra dem. Från denna synpunkt bör det särskilt beaktas om det i arbetet förekommer tunga lyft, om arbetet till stor del utförs stående eller om det innebär påfrestande ensidiga rörelser. För att dessa faktorer skall beaktas bör även krävas att de återkommer tämligen regelbundet. För de kvinnor som har ett arbete vilket endast i mindre mån innehåller inslag av fysiska påfrestningar bör det vara

naturligt för en arbetsgivare att en befrielse sker från vissa arbetsuppgifter. Dessa fall ligger alltså vid sidan om det avsedda tillämpningsområdet för havandeskapspenningen. Det gäller t. ex. vaktpersonal och patrullerande poliser. Om en partiell befrielse inte kan ordnas genom en överenskommelse med arbetsgivaren får kvinnan, innan hon ansöker om havandeskapspenning, begära omplacering i den mån hon har rätt därtill i enlighet med vad som anges i den allmänna motiveringen till de föreslagna nya reglerna i lagen (1978:410) om rätt till ledighet för vård av barn, m. m. Bedömningen av hur krävande arbetet är skall alltid ske med beaktande av den enskilda kvinnans möjligheter att klara arbetet. Även om ett arbete är fysiskt krävande utgår ingen ersättning om i det enskilda fallet kvinnan har förmåga att utföra det utan hinder för havandeskapet.

Det förhållandet att arbetet innebär en psykisk påfrestning medför inte en rätt till havandeskapspenning. I de fallen torde kvinnan, om arbetsförmågan till följd härav är nedsatt med minst hälften på grund av sjukdom, kunna bli berättigad till sjukpenning. Hon har dessutom alltid rätt till föräldrapenning enligt 4 kap. 2 § AFL.

För att kvinnan skall ha rätt till havandeskapspenning krävs, som framgår av den allmänna motiveringen, att hon först har försökt att få andra arbetsuppgifter. Hon skall därför hos sin arbetsgivare begära att bli omplacerad i enlighet med vad som föreslås i den nya 12 § föräldraledighetslagen. I det fall kvinnan har blivit erbjuden en omplacering, har hon inte behov av att avstå från förvärvsarbete. Kvinnan är nämligen enligt förslaget till ändringar i föräldraledighetslagen i princip skyddad mot en minskning av löneförmåner, oberoende av till vilket arbete hon omplaceras. Om hon av någon orsak inte vill godta en föreslagen skiljig omplacering, skall hon i princip inte ha möjlighet att erhålla havandeskapspenning. Det krävs dock inte att kvinnan godtar en omplacering, som innebär att hon måste byta arbetsplats. För bedömningen av vilka omplaceringar som bör godtas kan i övrigt hänvisas till förarbetena till 7 § andra stycket anställningsskyddslagen (prop. 1973:129 s. 121 och 243) och till de motsvarande principerna inom arbetslöshetsförsäkringen.

För att arbetsgivaren skall ha möjlighet att ordna en omplacering, bör kvinnan i ett tidigt skede av havandeskapet varsko arbetsgivaren om att hon vill bli omplacerad. Jag återkommer till frågan om omplacering i anslutning till 12 § föräldraledighetslagen. Här skall endast erinras om att kvinnan enligt de föreslagna reglerna måste anmäla till arbetsgivaren minst en månad i förväg att hon vill utnyttja sin rätt till omplacering. Om hon försitter denna tid och arbetsgivaren på grund härav inte kan placera om henne föreligger inte förutsättningar för att utge havandeskapspenning. Om kvinnan inom rätt tid, dvs. en månad, begär att bli omplacerad endast för en kortare tid i anslutning till den beräknade nedkomsten, kan detta vara svårt att ordna. Arbetsgivaren har dock en skyldighet att, om så är möjligt, placera om henne även för en kortare tid. När detta inte är möjligt får dock kravet att hon inte kan beredas

andra arbetsuppgifter anses vara uppfyllt och en bedömning göras av hennes möjligheter att utföra sina ordinarie arbetsuppgifter..

Om kvinnan saknar möjligheter att få andra mindre fysiskt ansträngande arbetsuppgifter på sin arbetsplats krävs för att havandeskapspenning skall utgå att hon till följd av havandeskapet inte kan utföra uppgifterna i det arbete hon har. Vid prövning av rätten till havandeskapspenning skall också klarläggas att kvinnan faktiskt utför förvärvsarbete. Avsikten är t. ex. inte att en kvinna som har ett fysiskt tungt säsongarbete skall kunna få ersättning, oavsett om arbetsförmågan som sådan är nedsatt, under månader då hon inte alls skulle ha utfört förvärvsarbete. Det avgörande är, som framgår av vad förut sagts, att hon faktiskt behöver vara ledig från ett arbete som hon på grund av graviditeten inte kan utföra. Bedömningen av i vilken utsträckning kvinnan faktiskt arbetar får i första hand grundas på utlåtande från arbetsgivaren och hennes uppgifter i ansökan. Även kvinnans sjukpenning kan ge viss upplysning. Det bör krävas att hon skulle ha utfört förvärvsarbete åtminstone en kortare tid under den period för vilken hon begär ersättning.

Som har angivits i den allmänna motiveringen är det förutsatt att nedsättningen av kvinnans möjligheter att utföra arbete består under en längre tid. Havandeskapspenningen skall därför liksom sjukpenning enligt 7 § utgå för varje dag, således även för arbetsfria dagar. Även vid uttag av havandeskapspenning under en kortare tid utgår ersättning varje dag, dvs. med undantag från bestämmelsen i 10 § om insjuknandedag och fridagar. Det avgörande är, som framgår av vad tidigare sagts, att hon faktiskt behöver vara ledig från ett arbete som hon på grund av graviditeten inte kan utföra.

Som framgår av den allmänna motiveringen kan havandeskapspenning utgå under högst 50 dagar. Den prövning som sker av rätten till havandeskapspenning skall vara densamma oavsett om ersättning begärs för längre eller kortare tid. Detta innebär bl. a. att kvinnan i första hand alltid skall visa att hon begärt omplacering. Hon torde dock självfallet få lättare att styrka sin rätt till havandeskapspenning ju närmare barnets födelse hon kommer.

Kvinnan skall enligt tredje stycket ansöka om havandeskapspenning, varefter försäkringskassan efter prövning meddelar beslut i frågan. I beslutet skall anges under vilken tid ersättning kan utgå. Detta innebär inte att havandeskapspenning alltid utgår för hela den tiden. Den sista dagen som havandeskapspenning kan utgå skall alltid anges, för att kvinnan skall få kännedom om när rätt till havandeskapspenning inte längre föreligger. När barnet föds upphör dock alltid rätten till havandeskapspenning. Avsikten är såsom tidigare nämnts att kvinnan i god tid skall begära omplacering och om sådan inte kan erbjudas henne därefter ansöka om havandeskapspenning. Ansökan kommer därför i de flesta fall att göras före den sextionde dagen. Försäkringskassan skall i sitt beslut ange från vilken dag ersättning kan utgå. Om kvinnans ansökan om havandeskapspenning inkommer efter den tidpunkt från vilken hon begär ersättning kan i princip retroaktiv ersättning

inte utgå. Ansökningsdagen jämställs här med anmälningsdagen enligt 10 § fjärde stycket vid sjukdom, varför samma grunder för bedömningen avsetts gälla. Havandeskapspenning kan liksom sjukpenning inte utgå för den tid, när hon fortfarande förvärvsarbetar.

I tredje stycket anges vilka intyg som bör fogas till ansökan om havandeskapspenning. Kvinnan bör till vägledning för bedömningen av rätten till ersättning ange vilka arbetsuppgifter hon har. Häri ligger att hon bör ange på vad sätt arbetsuppgifterna är fysiskt påfrestande och i vilken utsträckning hon skulle ha utfört dessa under den tid för vilken hon begär ersättning. Vidare bör hon ange om hon har möjlighet eller inte att bli omplacerad enligt 12 § lagen (1978:410) om rätt till ledighet för vård av barn, m. m. Försäkringskassan bör kräva att kvinnans uppgifter styrks med ett utlåtande från hennes arbetsgivare. De närmare skälen varför omplacering inte har kommit till stånd bör vara angivna i utlåtandet.

I det fall försäkringskassan på annat sätt än genom utlåtande kan erhålla erforderliga uppgifter som styrker kvinnans påståenden, kan kravet på utlåtande efterges. I stället för ett utlåtande kan t. ex. godtas ett protokoll från en förhandling mellan arbetsgivaren och den berörda fackliga organisationen. Utlåtandet är att betrakta endast som ett bevismedel. Om försäkringskassan på annat sätt kan få information om kvinnans arbetsuppgifter behöver inte utlåtande krävas. I det fall ett utlåtande inte kan företes, exempelvis när kvinnan är en egenföretagare, åligger det kvinnan att, om försäkringskassan så begär, på annat sätt styrka sina påståenden i ansökan, om vilka arbetsuppgifter hon har.

Utlåtandet från arbetsplatsen bör även kunna ge en god vägledning för de läkare som utfärdar intyg om kvinnans möjligheter att utföra de arbetsuppgifter hon har. Till skillnad från utlåtandet från arbetsgivaren skall läkarintyg alltid företes.

I läkarintyget bör noggrant anges de arbetsuppgifter, vilka läkaren anser utgöra ett hinder för kvinnans fortsatta förvärvsarbete.

I femte stycket anges att vad i lag eller annan författning föreskrivs om sjukpenning skall gälla även för havandeskapspenning. Detta innebär bl. a. att beslut om havandeskapspenning skall fattas av den allmänna försäkringskassa hos vilken kvinnan är inskriven och att havandeskapspenning kan utgå på samma sätt som sjukpenning i form av hel eller halv ersättning. Ersättningen är vidare skattepliktig och ATP-grundande.

Sjukpenning utgår inte under tid då föräldrapenning utgår (4 kap. 19 § AFL). Till följd av att samma regler gäller för havandeskapspenning som för sjukpenning utgår ej heller havandeskapspenning samtidigt som föräldrapenning.

Däremot gäller till följd av specialreglering i denna paragraf inte reglerna för sjukpenning såvitt avser 10 §. Dock skall som jag tidigare nämnt ansökningsdagen i 9 § jämställas med anmälningsdagen i 10 § fjärde stycket. Havandeskapspenning kan sålunda inte utgå för tid före ansökningsdagen om inte

någon undantagssituation i enlighet med 10 § fjärde stycket föreligger.

Enligt femte stycket utgår inte havandeskapspenning i det fall kvinnan för samma tid uppbär sjukpenning. Härigenom är det inte möjligt att uppbära exempelvis halv sjukpenning och hel havandeskapspenning. Däremot kan hon samtidigt utfå halv sjukpenning och halv havandeskapspenning.

4 kap.

1 §

Föräldrapenning är en förmån som grundar sig på föräldrarnas tillhörighet till försäkringen. Avsikten har aldrig varit att föräldrapenning skall kunna utgå för utomlands bosatta barn. Genom att kraven i AFL på inskrivning och bosättning inte gäller för barnet, från vilken rätten till föräldrapenning i vissa fall härleds, saknas uttryckliga regler om att föräldrapenning endast skall utgå för vård av i Sverige bosatta barn.

I det nya tredje stycket i paragrafen har därför skrivits in en regel att föräldrapenning utgår för vård av barn endast om barnet är bosatt i Sverige. Däremot krävs det inte att barnet har svenskt medborgarskap.

Vid bedömningen av bosättningsfrågan skall ledning hämtas från folkbokföringens bestämmelser på samma sätt som för den allmänna försäkringen i övrigt.

För att en förälder skall få föräldrapenning krävs bl. a. att föräldern är inskriven hos försäkringskassan. Detta innebär vanligen att denna förälder är bosatt i Sverige. Enligt folkbokföringsförordningen (1967:198) är ett levande fött barns kyrkobokföring beroende av moderns bosättning. Om modern är bosatt i Sverige är därför även barnet att anse som bosatt här och det oavsett om modern är inskriven i försäkringskassa. Föräldrapenning i samband med barns födelse utgår till barnets fader om han är inskriven hos allmän försäkringskassa samt modern och barnet är bosatta i Sverige. Om däremot modern är bosatt och föder barnet utom riket, kan fadern få rätt till föräldrapenning endast under förutsättning att barnet kommer till Sverige och blir bosatt här. Detsamma bör gälla för föräldrapenning för tillfällig vård av barn. Detta innebär bl. a. att en fader, som är inskriven i försäkringskassa i Sverige, har rätt till de föreslagna tio dagarna med föräldrapenning vid barns födelse enligt 8 § om även barnet är bosatt här.

Regeln att barnet skall vara bosatt i riket innebär för den särskilda föräldrapenningen enligt 11 § att någon registrering av de 90 dagarna inte behöver ske när barnet är bosatt utomlands, oaktat någon av föräldrarna är inskriven hos allmän försäkringskassa. Särskild föräldrapenning kan utgå till dess barnet fyller åtta år eller har avslutat det första skolåret. Om barnet kommer till Sverige under denna tid och blir bosatt här blir föräldrarna, om villkoren för denna föräldrapenning i övrigt är uppfyllda, berättigade till särskild föräldrapenning under 90 dagar. Däremot kan ersättning inte utgå om barnet endast tillfälligt besöker Sverige, eftersom det då inte anses bosatt

här i riket.

Förälder som är inskriven hos försäkringskassan kan, om även barnet är bosatt i Sverige, uppbära samtliga former av föräldrapenning, även om föräldern vårdar barnet utomlands. Härför krävs dock enligt hänvisningen i 20 § till 3 kap. 17 § att de angivna villkoren är uppfyllda.

I fjärde stycket har en specialregel införts som gäller föräldrapenning i samband med adoption. Regeln innebär att ett barn är att anse som bosatt i Sverige om de blivande adoptivföräldrarna är bosatta här. I det fall endast en person avser att adoptera ett barn gäller villkoret om bosättning för denna person.

2 §

Som framgår av den allmänna motiveringen är en förutsättning för att föräldrapenning skall utgå att den förälder som uppbär föräldrapenning svarar för den faktiska vården av barnet under den tid ersättning utgår. För att vårdbegreppet skall vara entydigt inom föräldraförsäkringen föreslås en ändring i denna paragrafs andra stycke.

Kravet att föräldern skall vårda barnet för att få rätt till föräldrapenning är detsamma som för rätten till ledighet enligt föräldraledighetslagen. Föredraganden uttalade i prop. 1977/78:104 (sid. 41) att det avgörande för en förälders rätt till ledighet är att föräldern faktiskt vårdar barnet genom att ta hand om det under den aktuella perioden. Därmed avsågs enligt föredraganden inte ett fortlöpande omhändertagande. En förälder måste även kunna ägna sig åt andra uppgifter som är förenade med familjens skötsel. Omformuleringen i andra stycket är en markering av att kravet på att föräldern faktiskt tar hand om barnet skärps för föräldrapenning i samband med barns födelse så att det överensstämmer med vad som gäller för övrig föräldrapenning och föräldraledighet. Om båda föräldrarna med stöd av ledighetslagen är hemma för att vårda barn bör det krävas att båda tar del i den faktiska vården.

En förälder som bedriver bundna heltidsstudier kan normalt inte anses uppfylla kravet på att han eller hon samtidigt vårdar barn i den utsträckningen att föräldrapenning kan utgå. Om studierna är förlagda till sådan tid att föräldern ändå kan anses uppfylla vårdnadskravet kan dock föräldrapenning utgå. Regler för samordning av föräldrapenning och utbildningsbidrag eller särskilt vuxenstudiestöd har föreslagits i proposition om sjukförsäkringsförmåner vid arbetsmarknadsutbildning och vissa vuxenstudier m. m. I 19 § har föreskrivits att föräldrapenning inte kan utgå samtidigt som bl. a. sjukpenning. Härigenom förhindras att samhället utger dubbla bidrag för samma tid till en persons uppehälle.

3 §

Två föräldrar kan enligt nuvarande regler inte samtidigt uppbära föräldrapenning i samband med barns födelse. De kan däremot avlösa varandra i

vården av barnet och därvid uppbära halv föräldrapening vardera. Ändringen av ordalydelsen i paragrafen är enbart av teknisk art och medför i detta avseende ingen ändring i sak. – Samma avräkningsregler föreslås gälla för halv föräldrapening enligt 2 § som för övrig föräldrapening. Dessa nya regler kommenterar jag i anslutning till 20 § fjärde stycket.

7 §

Bestämmelserna i denna paragraf avser föräldrapening vid adoption. Rätten till föräldrapening under 180 dagar föreslås utsträckt till att gälla barn som inte har fyllt tio år.

Beträffande adoptivbarn är såväl barnets ålder som tidpunkten då föräldern får det i sin vård avgörande för rätten till föräldrapening. I övrigt har enligt andra stycket de för föräldrapening i samband med barns födelse gällande reglerna tillämpning.

Nu nämnda ersättningsregler gäller även för fosterförälder som tar emot ett barn i avsikt att adoptera det.

Den nya rätten till de 180 dagarna vid adoption av barn som fyllt åtta men inte tio år bör på samma sätt som vid höjningen den 1 januari 1978 från sju till åtta år gälla endast om adoptivföräldrarna får barnet i sin vård eller adoptionen äger rum efter ikraftträdandet.

8 §

Ändringen i första stycket innebär att föräldrarna är berättigade till ersättning så länge barnet inte har fyllt 12 år, för närvarande gäller en tioårsgräns.

Genom tilläggen i punkterna 1–2 blir en förälder berättigad till föräldrapening för tillfällig vård av barn även i samband med smitta hos barnet eller dess ordinarie vårdare.

Bestämmelsen tar sikte på att någon utan att vara sjuk har fått en smittsam sjukdom eller på annat sätt är smittförande. Vidare avses det fallet att någon misstänks för att sprida smitta.

De sjukdomar som här avses är förutom de allmänfarliga sjukdomarna som anges i smittskyddskungörelsen (1968:234, ändrad senast 1976:44), mera allvarliga barnsjukdomar vilka medför risk att en sjukdom sprids. Om ett barn har fått huvudlöss får detta anses vara jämställt med smitta. Med barnets ordinarie vårdare avses som f. n. förälder, dagmamma eller annan vårdare. I det fall en dagbarnvårdare som vanligen vårdar barnet har en smittsam sjukdom eller misstänks vara smittad kan ersättning utgå till föräldern, om denne till följd härav behöver avstå från förvärvsarbete för att vårda barnet. Däremot är kravet inte uppfyllt om andra barn hos dagmammans är smittade eller misstänks vara smittförande och barnet till följd härav inte får vistas hos sin ordinarie vårdare.

För rätt till ersättning vid smitta hos barnet eller dess ordinarie vårdare krävs såsom f. n. vid sjukdom att föräldern har behov av att avstå från förvärvsarbete. Detta innebär att föräldrarnas försäkran bör innehålla uppgift såväl om att barnet eller den ordinarie vårdaren är smittförande eller misstänks vara smittförande som att barnet till följd härav inte kan vara hos sin ordinarie vårdare.

9 §

Bestämmelserna i denna paragraf innebär ändring av gällande regler genom att ersättningstiden delas upp på olika ändamål. Vidare frikopplas beräkningen av antalet dagar från antalet barn i en familj.

För de ändamål som anges i 8 § första stycket skall ersättning kunna utgå under högst 60 dagar per barn och år sammanlagt. Om det i en familj finns flera barn utökas således antalet ersättningsdagar med sextio för varje barn. Någon möjlighet att överföra dagar med rätt till ersättning från ett barn till ett annat barn inom familjen finns dock inte.

Antalet ersättningsdagar är detsamma oavsett om en förälder ensam har vårdnaden om barnet eller om föräldrarna delar på vårdnaden. Enligt nu gällande bestämmelser är den förälder som vanligen inte har barnet i sin vård beroende av samtycke från den andre föräldern för att kunna ta ut ersättning. Den föreslagna lydelsen av paragrafen innebär att båda föräldrarna, på samma sätt som för uttag av föräldrapenning i samband med barns födelse enligt 2 §, är lika berättigade till ersättning. Om båda föräldrarna gör anspråk på föräldrapenning för samma tid får försäkringskassan avgöra vem av dem som är berättigad. Det avgörande för rätt till föräldrapenning är att föräldern har behov av att avstå från förvärvsarbete för att faktiskt vårda barnet.

Med förälder avses enligt föräldrabalken även adoptivförälder. Vidare likställs enligt 20 kap. 4 § första stycket med barn också fosterbarn. Detta innebär att även fosterföräldrar är berättigade att erhålla föräldrapenning för tillfällig vård av barn. Någon uttrycklig bestämmelse angående fördelningen av de 60 dagarna mellan olika föräldrakategorier finns inte. Detta med hänsyn till att rätten till föräldrapenning för tillfällig vård av barn enligt 8 § är behovsprövad.

I samband med barns födelse har fadern rätt till föräldrapenning enligt 8 § andra stycket. Tiden är enligt 9 § bestämd till tio dagar. Dessa dagar är inte som de 60 dagarna beräknade per kalenderår utan knutna till barnets födelse.

Föräldrapenningen i samband med barns födelse utgår under samma tid vid enkel- och flerbörd. Dagantalet är enligt 9 § bestämt på samma sätt, så att ersättning utgår under tio dagar även vid flerbarnsfödelse.

Avräkningsreglerna i nuvarande andra stycket har överförts till 20 § fjärde stycket.

11 §

Den särskilda föräldrapenningen utgår f. n. med 90 dagar per barn, utom vid flerbarnsfödelse. Såsom framgår av den allmänna motiveringen föreslås att huvudregeln skall gälla även vid flerbarnsfödelse. Till följd härav slopas specialregeln i det nuvarande fjärde stycket.

Genom det nya fjärde stycket i paragrafen har för vissa angivna ändamål skapats möjlighet för föräldrarna att utnyttja särskild föräldrapenning utan att samtidigt vårda barnet. En förälder har enligt fjärde stycket rätt till särskild föräldrapenning vid deltagande i föräldrautbildning. Med föräldrautbildning avses den utbildning som anordnas för blivande och nyblivna föräldrar av bl. a. huvudmännen för sjukvården. Föräldrautbildningen skall som framgår av den allmänna motiveringen genomföras som en kurs, med ca åtta lektioner före barnets födelse och samma antal gånger efter den tidpunkten. Utbildningen skall dock kunna läggas upp på annat sätt. Ersättningen skall därför kunna tas ut som hel, halv eller fjärdedels särskild föräldrapenning beroende på hur utbildningen är anordnad. För att ersättning skall utgå får föräldern förvärsarbete högst tre fjärdedelar av normal arbetstid. En förälder som arbetar heltid kan därför inte få ersättning oavsett om utbildningen är förlagd till kvällstid.

Särskild föräldrapenning utgår enligt första stycket med 90 dagar per barn. Om det i en familj redan finns ett barn kan föräldrarna ha utnyttjade dagar som gäller det barnet. Någon avräkning skall inte ske från dessa dagar utan avräkning får ske från de 90 dagar som tillkommer för det väntade barnet.

Särskild föräldrapenning som utgår under tid för föräldrautbildningen kan enligt fjärde stycket andra punkten tas ut även före barnets födelse. För att ersättning skall utgå bör krävas ett moderskapsintyg på samma sätt som vid uttag före nedkomsten av föräldrapenning i samband med barns födelse. Vidare kan försäkringskassan såsom framgår av 20 § infordra intyg om att föräldern deltagit i föräldrautbildning.

Har föräldrarna gemensamt vårdnaden om barnet skall den särskilda föräldrapenningen enligt andra stycket fördelas så att vardera föräldern får 45 dagar. Om modern är gift med barnets fader under havandeskapstiden blir föräldrarna automatiskt gemensamma vårdnadshavare till det väntade barnet. Ersättningstiden bör fördelas lika mellan föräldrarna och avräkning ske från det antal dagar respektive förälder fått sig tilldelat. En person som är fader till det väntade barnet, men inte är gift med modern, har ingen självständig rätt till ersättning. För att fadern i detta fall skall få ersättning krävs att modern enligt 12 § avstår från motsvarande antal dagar med särskild föräldrapenning.

Föredraganden uttalade i prop. 1976/77:117 s. 52 att adoptivföräldrar vid tillämpning av 11 § är likställda med biologiska föräldrar. Detta gäller självfallet endast i de fall då de har fått barnet i sin vård eller adoption har skett. En adoptivförälder har därför ingen möjlighet att få ut ersättning i

samband med föräldrautbildning före barnets ankomst eller adoption av barnet.

Förutom i samband med föräldrautbildning skall särskild föräldrapenning kunna utgå då föräldern besöker förskoleverksamhet inom samhällets barnomsorg i vilken barnet deltar. Denna rätt regleras nu delvis inom ramen för föräldrapenning för tillfällig vård av barn. Vid överflyttningen av denna ersättning till särskild föräldrapenning ändras delvis förutsättningarna för att ersättning skall utgå.

Enligt mitt förslag kan sådan ersättning utgå förutom som hel och halv sådan även som en fjärdedels föräldrapenning. Särskild föräldrapenning utgår enligt 14 § för dag då förälder helt eller delvis inte förvärvsarbetar. Något krav på att föräldern skall ha behov att avstå från förvärvsarbete finns inte. Detta innebär att även kvinnor som är hemarbetande får rätt att med ersättning besöka sitt barn i förskoleverksamhet.

Särskild föräldrapenning som tas ut för deltagande i föräldrautbildning eller besök i förskola enligt fjärde stycket kan enligt förslaget till ändrad lydelse av 17 § utgå till båda föräldrarna för samma tid.

13–14 och 16 §§

Ändringen är en följd av att ersättning under samtliga 90 dagar skall utgå med belopp motsvarande föräldrarnas sjukpenning, dock lägst med belopp motsvarande garantinivån (32 kr.).

17 §

Jag har tidigare föreslagit att särskild föräldrapenning skall få användas också då förälder deltar i föräldrautbildning eller besöker förskoleverksamhet inom samhällets barnomsorg i vilken barnet deltar, (11 § fjärde stycket). För att båda föräldrarna samtidigt skall kunna delta i föräldrautbildning har undantag gjorts i förevarande paragrafs första och andra stycken från huvudregeln att föräldrapenning inte skall utgå till båda föräldrarna för samma barn och tid.

En förälder kan enligt första stycket uppbära föräldrapenning enligt 2 § samtidigt som den andra får ersättning i samband med föräldrautbildning och besök i förskoleverksamhet. Vidare kan båda föräldrarna enligt andra stycket samtidigt uppbära hel, halv eller fjärdedels särskild föräldrapenning.

De regler som nu angivits för särskild föräldrapenning i samband med föräldrautbildning skall gälla även för förälders besök i förskoleverksamhet. Det innebär således att båda föräldrarna samtidigt kan ta ut ersättning för besök i daghem och liknande.

Avräkningsreglerna i nuvarande tredje stycket har överförts till 20 § fjärde stycket.

18 §

En redigering har gjorts av paragrafens andra stycke så att det klart framgår vilka paragrafer som äger tillämpning på den särskilda föräldrapenningen.

Vidare innebär tillägget i andra stycket att särskild föräldrapenning i samband med föräldrautbildning eller vid besök i förskoleverksamhet kan utges oavsett att anmälan inte har gjorts till försäkringskassan. Detta undantag från den anmälningsskyldighet som i övrigt gäller för föräldrapenning är som framgår av den allmänna motiveringen bl. a. föranledd av att ersättningen är avsedd att utgå vid ett flertal tillfällen varför det vore onödigt betungande av kräva anmälan för varje enskilt tillfälle. Härtill kommer att försäkringskassan trots att anmälan inte sker har möjligheter att i efterhand kontrollera om föräldrarna deltagit i föräldrautbildning, alternativt besökt förskoleverksamheten.

20 §

Hänvisningen i det nya andra stycket i paragrafen anger att bestämmelserna i 3 kap. 7 § tredje stycket angående läkarintyg i tillämpliga delar gäller för föräldrapenning för tillfällig vård av barn enligt 8 § första stycket. Föräldrapenning för tillfällig vård av barn i samband med sjukdom eller smitta har enligt förslaget utökats väsentligt. Föräldrarna får 60 dagar per barn och år i stället för 12–18 dagar per familj och år. Med hänsyn till den utsträckt tid en förälder har möjlighet att med ersättning vårda sjukt barn har behovet av kontrollåtgärder ökat. De bestämmelser som det hänvisas till i andra stycket ger försäkringskassan möjligheter att påfordra läkarintyg angående barnets sjukdom eller smitta på samma sätt som gäller för sjukpenning. Intyget skall dock inte som vid sjukpenning styrka någon nedsättning av arbetsförmågan. Intyget bör i stället utformas så att det framgår huruvida sjukdomen medför ett extra tillsynsbehov, exempelvis att barnet till följd av sjukdomen inte kan vistas hos den ordinarie vårdaren.

Enligt anvisningar som riksförsäkringsverket utfärdat såvitt gäller läkarintyg vid sjukdom krävs läkarintyg från och med den sjunde dagen efter sjukanmälningsdagen. Jag anser det för min del naturligt att samma bestämmelser får gälla för föräldrapenning för tillfällig vård av barn som är sjukt eller smittat. Vid beräkning av dagantalet bör dock anmälningsdagen räknas som den första dagen, eftersom ersättning utgår från denna dag. Därefter räknas varje dag under vilken barnet är sjukt. I det fall en förälder inte är berättigad till ersättning under en eller flera dagar till följd av att föräldern inte avstår från förvärvsarbete bör det oaktat dessa dagar inräknas för bestämmande av de sju dagarna. Det förhållandet att föräldrarna avlöser varandra i vården och tar ut ersättning växelvis bör inte heller påverka beräkningen av de sju dagarna. Härvid skall som första dag räknas den första anmälningsdagen för det barn som föräldrapenningen avser.

För ersättning som utgår i samband med att ordinarie vårdaren är sjuk eller

smittad, gäller samma krav på intyg. Samma beräkningsregel skall därför gälla när ersättning utgår enligt 8 § första stycket punkten 2. Föräldern skall således lämna ett intyg som styrker att den ordinarie vårdaren är sjuk. Ett läkarintyg angående den ordinarie vårdarens sjukdom skall som huvudregel inges. Detta intyg kan, till följd av att den ordinarie vårdaren har skyldighet att själv förete läkarintyg efter sju dagar, finnas hos försäkringskassan. Ytterligare intyg behöver då inte inlämnas. Om den ordinarie vårdaren inte gjort sjukanmälan bör föräldern förete ett intyg om vårdarens sjukdom.

Till följd av att intyg skall företes krävs att föräldrarna i försäkringen anger vem som är ordinarie vårdare. För att möjliggöra kontroll bör den ordinarie vårdarens namn anges även i de fall försäkringen avser en så kort tid att intyg inte krävs.

Det förhållandet att intyg krävs från och med den åttonde sjukdomsdagen och att antalet sjukdagar beräknas efter faktisk sjukdomstid påverkar inte beräkningen av antalet ersättningsdagar. Om en förälder tar ut hela ersättningstiden i form av halv föräldrapenning innebär detta alltså att tiden förlängs till 120 dagar.

Enligt tredje stycket har försäkringskassan möjlighet att infordra intyg om att föräldern deltagit i föräldrautbildning. Som framgår av den allmänna motiveringen skall föräldrautbildning i första hand anordnas av sjukvårdshuvudmännen.

Någon anmälningskyldighet föreligger enligt 18 § inte för särskild föräldrapenning i samband med bl. a. föräldrautbildning. Förälder har därför möjlighet att vid ett och samma tillfälle efter genomgången kurs begära ersättning för samtliga kursmöten. Även intyget bör därför i de flesta fall omfatta samtliga kurstillfällen.

Enligt nu gällande regler avräknas en dag obcroende av om ersättning utgår som hel eller halv föräldrapenning enligt 2 §. Om båda föräldrarna har uppburit halv föräldrapenning under samma dag avräknas dock inte mer än en dag. Som framgår av den allmänna motiveringen föreslås att samma avräkningsregler skall gälla för föräldrapenning enligt 2 § som för övrig föräldrapenning. Vid uttag av halv föräldrapenning skall således en halv dag avräknas. Samma regler för avräkning kommer således att gälla för samtliga former av föräldrapenning. I ett nytt fjärde stycke har därför en gemensam avräkningsregel införts för samtliga former av föräldrapenning. Särskild föräldrapenning är dock alltså den enda form av föräldrapenning som kan utgå som fjärdedels föräldrapenning.

9 kap.

4 §

Genom ändringen i första stycket medges att vårdbidrag utgår i fall då behov av särskild tillsyn och vård kan beräknas föreligga under minst sex månader. Rätten till vårdbidrag grundas på en samlad bedömning av

sjukdomen, handikappet eller den psykiska störningen och därav följande behov av särskild tillsyn och vård. Härtill kommer de merutgifter som kan uppkomma.

Genom att vårdbidraget skall kunna utgå för en kortare tid än enligt nu gällande praxis har genom ändringen i tredje stycket markerats att vårdbidragen redan vid beviljandet kan begränsas till viss tid.

16 kap.

1 §

Ändringen i förevarande paragrafs tredje stycke är en komplettering till följd av tillägget i 9 kap. 4 § tredje stycket AFL.

Övergångsbestämmelserna

Som angivits i den allmänna motiveringen avses de nya bestämmelserna träda i kraft den 1 januari 1980.

Ansökan om havandeskapspenning enligt 3 kap. 9 § AFL kan dock inges till allmän försäkringskassa före ikraftträdandet.

Övergångsbestämmelsen i andra punkten innebär att förälder som vid ikraftträdandet uppbär föräldrapenning har rätt att för en sammanhängande tid i anslutning härtill få ut ersättning, även om barnet inte är bosatt i riket.

Enligt tredje punkten har föräldrar till de barn som är födda efter den 1 januari 1970 rätt till föräldrapenning för tillfällig vård av barn så länge barnet inte har fyllt tolv år. Genom denna regel utesluts de barn som före den 1 januari 1980 fyllt tio år och därigenom före lagens ikraftträdande kommit ur försäkringen.

Särskild föräldrapenning utgår enligt nuvarande regler under 30 av de 90 dagarna med 32 kr. per dag. Enligt de nya reglerna skall ersättning också för dessa dagar utgå med belopp motsvarande föräldrarnas sjukpenninggrundande inkomst, dock lägst garantinivån. De nya bestämmelserna innebär att även de föräldrar som har barn födda före den 1 januari 1980 får rätt till den högre ersättningen i den mån de då har outtagna dagar med särskild föräldrapenning. Den särskilda föräldrapenningen som vid årsskiftet 1979/80 utgår och är beräknad enligt förutvarande lydelse av 4 kap. 16 § höjs automatiskt från 32 kr. till den nya högre nivån från den 1 januari 1980 om föräldern har en sjukpenning överstigande 32 kr. per dag, dock med den begränsning som anges i 4 kap. 15 §.

Genom övergångsbestämmelsen i fjärde punkten tillförsäkras de föräldrar som har barn i förskoleverksamhet samma möjlighet som f.n. att få föräldrapenning för tillfällig vård av barn under en dag per förälder och år för besök i samhällets förskoleverksamhet. Den nu föreslagna övergångsregeln påverkar inte föräldrarnas rätt att i den mån de har resterande dagar särskild

föräldrapenning utnyttja dessa i enlighet med förslaget om att särskild föräldrapenning kan användas enligt 11 § fjärde stycket vid besök i förskoleverksamhet.

Någon avräkning av den dag föräldern kan få enligt denna övergångsregel skall ej ske från de 60 dagarna föräldrarna maximalt får enligt de föreslagna nya reglerna för föräldrapenning för tillfällig vård av barn.

Särskild föräldrapenning föreslås utgå med 90 dagar per barn även vid flerbarnsfödelse. Detta innebär att samtliga barn födda efter den 1 januari 1980 får rätt till 90 dagar. Genom övergångsregeln i femte punkten markeras att dagantalet med särskild föräldrapenning vid flerbarnsfödelse före detta datum inte påverkas.

4.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1978:410) om rätt till ledighet för vård av barn, m. m.

4 §

Denna paragraf innehåller bestämmelser om arbetstagares rätt till ledighet från anställningen i de fall som inte täcks av ledighetsreglerna i 3 § men då föräldrapenning enligt 4 kap. lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL) utgår. Enligt nuvarande bestämmelser är det enbart enligt 4 kap. 2 § AFL som hel eller halv föräldrapenning kan utgå före barnets födelse. Den föreslagna ändringen av paragrafen är en följd av att särskild föräldrapenning såsom föreslagits i 4 kap. 11 § fjärde stycket AFL skall kunna utgå även före barnets födelse. Ändringen innebär att en förälder också får rätt att förkorta arbetstiden före barnets födelse till tre fjärdedelar av normal arbetstid, då fjärdedels särskild föräldrapenning tas ut.

5 §

Genom tillägget i andra stycket denna paragraf görs undantag från kravet på viss anställningstid även när det gäller rätten till ledighet, då föräldern uppbär särskild föräldrapenning för deltagande i föräldrautbildning eller vid besök i förskoleverksamhet.

6 §

Enligt nuvarande regler får en arbetstagare dela upp ledigheten i två perioder per kalenderår. Med period avses den sammanhängande tid under vilken föräldern är helt ledig eller förkortar sin arbetstid. Ledighet för tillfällig vård av barn enligt 4 kap. 8 § AFL är dock inte begränsad till visst antal perioder. Hänvisningen till 4 kap. 11 § fjärde stycket AFL innebär att ledighet, då särskild föräldrapenning utgår för deltagande i föräldrautbildning eller vid besök i förskoleverksamhet inte behöver begränsas till visst antal perioder.

7 §

Arbetstagarens underrättelsetid inför ledighet i samband med föräldrautbildning och besök i förskoleverksamhet kommer genom den föreslagna ändringen att stå i överensstämmelse med gällande regler för ledighet för tillfällig vård av barn.

Förälder har enligt gällande regler rätt till ledighet för besök i förskoleverksamhet under en dag per år. För sådan ledighet gäller en veckas underrättelsetid. Genom att ersättningen vid besök i barnomsorgen enligt förslaget flyttas från föräldrapenning för tillfällig vård av barn till särskild föräldrapenning får föräldrarna möjlighet att under en längre tid vara lediga för besök i barnomsorgen. Underrättelsetiden behålls det oaktat enligt förslaget vid en vecka.

10 §

Här har skett en lagteknisk ändring för att uppnå överensstämmelse med de motsvarande reglerna i bl. a. jämställdhetslagen. Bestämmelserna om rättegången m. m. i mål om ogiltigförklaring av uppsägning eller avskedande återfinns nu i 14 § andra stycket.

12 §

Genom de nya bestämmelserna i 12 § tillförsäkras en havande kvinna med ett fysiskt krävande förvärsarbete rätt till omplacering hos arbetsgivaren till mindre påfrestande arbetsuppgifter under graviditetens slutskede. Rätten till omplacering är, till skillnad mot vad som gäller beträffande rätt till ledighet enl. 5 § första stycket, inte beroende av att arbetstagaren har varit anställd en viss minsta tid. Som har anförts i den allmänna motiveringen är skälet för de nya reglerna till viss del att uppnå rättvisa i fråga om föräldraförsäkringen mellan förvärsarbetande kvinnor med fysiskt tyngre resp. lättare arbetsuppgifter. Men det är även angeläget med hänsyn till jämställdheten mellan kvinnor och män i arbetslivet att samhället på detta sätt slår vakt om kvinnornas rätt till arbete också under graviditeten.

Arbetsgivarens omplaceringskyldighet gäller endast när kvinnans arbete innebär fysiska ansträngningar utöver det vanliga. De arbeten som åsyftas är i första hand arbeten som innebär tunga lyft, låsta arbetsställningar med långvariga belastningar av viss kroppsdel eller tempoarbeten med små möjligheter till pauser. Sådana arbeten återfinns bl. a. inom den tunga industrin, sjukvården, transportväsendet, butikshandeln, hotell- och restaurangbranschen. Om kvinnan har ett sådant arbete, bör arbetsgivaren normalt godta hennes uppgift att hon inte kan fortsätta arbeta på grund av de påfrestningar som arbetet innebär. Det ankommer dock på kvinnan att vid tvist styrka sin arbetsoförmåga, t. ex. genom läkarintyg.

En förutsättning för omplacering är att arbetsgivaren har möjlighet att tillfälligt ge arbetstagaren ett annat och lättare arbete och att detta skäligen kan krävas av arbetsgivaren. Arbetsgivaren är således normalt inte skyldig att skapa nya arbetsuppgifter för ändamålet, utan det skall finnas utrymme för sådant lättare arbete inom företaget eller myndigheten. Därav följer att kvinnor som är anställda i större företag eller myndigheter i allmänhet kommer att kunna utnyttja omplaceringsrätten i högre grad än kvinnor som arbetar i mindre företag, där möjligheterna att finna alternativa sysselsättningar som regel inte är lika stora. I dessa senare fall får den föreslagna havandeskapspenningen sin särskilda betydelse. Det förutsätts att omplaceringen enligt 12 § normalt sker inom ramen för anställningsavtalet. Arbetstagaren är således som regel inte skyldig att godta ett helt annat arbete. Och under alla förhållanden skall arbetserbjudandet framstå som skäligt enligt de principer som annars tillämpas på arbetsmarknaden. Det är också givet att arbetet skall vara sådant att det inte medför några hälsorisker för den gravida kvinnan. Saknas sådana arbetstillfällen, får det betydelse vid bedömningen av om arbetstagaren är berättigad till havandeskapspenning.

Arbetstagaren skall i princip inte behöva vidkännas någon löneminskning med anledning av omplaceringen, även om arbetsuppgifterna skulle bli mindre kvalificerade och enligt gällande avtal betalas med lägre lön. Detta gäller även om omplaceringen sker utanför ramen för anställningsavtalet. Det strider dock inte mot den föreslagna lagregeln att omplaceringen kan få till följd att tidigare utgående tillägg såsom skifttillägg eller tillägg för obekvämt arbetstid faller bort. Detta överensstämmer med vad som gäller vid omplacering på grund av föräldraledighet (jfr prop. 1977/78:104 s. 39).

En arbetsgivare måste få skälig tid för att förbereda en omplacering av kvinnan. Det föreskrivs därför i andra stycket att hon måste anmäla frågan till arbetsgivaren minst en månad i förväg för att hon skall få utnyttja sin rätt till omplacering. Det är alltså inte fråga bara om en ordningsföreskrift. Arbetsgivaren är därefter skyldig att så snart som möjligt underrätta henne om vilka möjligheter som finns till omplacering. I synnerhet om det visar sig omöjligt att ordna en omplacering är det angeläget att kvinnan får ett snabbt besked, så att hon utan dröjsmål kan ansöka om havandeskapspenning. Den föreskrivna underrättelsefristen utesluter självfallet inte att arbetsgivaren och kvinnan kan träffa överenskommelse om omplacering utan att tiden har iakttagits.

Om arbetsgivaren är bunden av kollektivavtal skall beslut i frågan om omplacering fattas efter sådan förhandling som avses i 11 § lagen (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet. Det får förutsättas att den fackliga organisationen genom sin nära kontakt med medlemmarna och förhållandena på arbetsplatsen kan bidra med synpunkter när det gäller att finna ett lämpligt tillfälligt arbete för kvinnan. I detta sammanhang bör också understrykas vikten av att förhandlingarna sker utan dröjsmål så att

arbetsgivaren kan underrätta arbetstagaren om sitt beslut i skälig tid före graviditetens slutskede.

Det skadeståndsansvar som arbetsgivaren har enligt de nya reglerna i 13 § omfattar även omplaceringsskyldigheten och underrättelseskyldigheten enligt 12 § andra stycket. Det innebär att arbetsgivaren vid underlåtenhet att följa dessa bestämmelser kan bli skyldig att utge, i förekommande fall ekonomiskt skadestånd i form av ersättning för utebliven lön m. m., samt allmänt skadestånd. I fråga om preskription av sådant skadeståndsanspråk gäller enligt 14 § andra stycket i tillämpliga delar reglerna i 64–66 och 68 §§ lagen (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet. Mål om tillämpningen av 12 § handläggs enligt lagen (1974:371) om rättegången i arbetslivet (jfr 14 §).

Lagtekniskt har den nya 12 § kunnat fogas in i lagen genom att skadeståndsreglerna i den nuvarande 12 § har arbetats samman med skadeståndsreglerna i 13 § till en ny 13 §.

13 §

De nuvarande skadeståndsreglerna i 12 och 13 §§ har alltså arbetats samman till en enda paragraf. Paragrafen har fått en lydelse som stämmer överens med de motsvarande reglerna i förslaget till lag om jämställdhet mellan kvinnor och män i arbetslivet och förslaget till lag om rätt till ledighet för vissa föreningsuppdrag inom skolan, m. m. Liksom enligt den gällande föräldraledighetslagen skall en arbetstagare kunna få ekonomiskt skadestånd för förlust av lön etc. och s. k. allmänt skadestånd för den kränkning som ett lagbrott kan innebära. Vid brott mot 10 § första stycket kan normalt utgå allmänt skadestånd också till arbetstagarens fackliga organisation i den mån talan grundas på anställningsskyddslagen.

14 §

I ett nytt andra stycke har sammanförts regler om rättegången i mål om uppsägning eller avskedande, vilka hänvisar till de motsvarande reglerna i anställningsskyddslagen. I fråga om skadeståndstalan som inte har samband med uppsägning eller avskedande – både talan om ekonomiskt skadestånd för utebliven lön m. m. och allmänt skadestånd för den kränkning som lagbrottet har inneburit – hänvisas till medbestämmandelagens talefrister för skadeståndstalan.

Övergångsbestämmelserna

De nya bestämmelserna i 12 § träder i kraft samtidigt som övriga ändringar i föräldraledighetslagen och lagen om allmän försäkring. En omplacering

skall alltså kunna ske fr. o. m. den 1 januari 1980 och detta har möjliggjorts genom en särskild övergångsbestämmelse förande anmälan enligt 12 § andra stycket.

5 Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen
dels att godkänna de allmänna riktlinjer för en allmän föräldrautbildning som jag har angett i det föregående,
dels att antaga förslagen till

1. lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring,
2. lag om ändring i lagen (1978:410) om rätt till ledighet för vård av barn, m. m.

6 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga de förslag som föredraganden har lagt fram.

Föräldrautbildning 1. Kring barnets födelse (SOU 1978:5) Delbetänkande från barnomsorgsgruppen

Sammanfattning

Familjen i samhället

Familjens situation och möjligheter är beroende av de möjligheter samhället erbjuder, såväl i gårdagens som i dagens samhälle. Samhällsutvecklingen har medfört en rad positiva konsekvenser för människors möjligheter att fungera som föräldrar. En ökad ekonomisk standard, kortare arbetstid, utbyggt barntillsyn, bättre bostäder är exempel på detta.

Samhällsutvecklingen har inte enbart till alla delar varit positiv för människor. Föränderlighet betyder också uppbrott. Från hembygden, från släkt och vänner. De sociala banden, som förr var mycket starka, tenderar att upplösas. Tvågenerationsfamiljen är den vanliga familjetypen, mot att förr tre till fyra generationer hade en nära kontakt. Man talar i dag om den isolerade kärnfamiljen. Familjen är liten och samhället fyller en del av dess tidigare funktioner.

Familjen är inget enhetligt begrepp. Stora sociala, ekonomiska och kulturella skillnader finns även i dag.

Genom olika familjepolitiska åtgärder har man sökt åstadkomma större rättvisa i samhället mellan barnfamiljer och andra. Barnbidrag, bostadstillägg och underhållsbidrag ingår i detta ekonomiska stödsystem.

När födelsesiffrorna började sjunka på trettioalet infördes kostnadsfri mödra- och barnhälsovård och fri förlossningsvård. Man ville stimulera till ökad nativitet. Bosättningslån infördes också.

Under 60-talet uppmärksammades de stora skillnaderna mellan olika inkomstgrupper. De familjepolitiska insatserna inriktades på ett ökat stöd till låginkomstgrupperna, ensamstående föräldrar och flerbarnsfamiljer.

Kvinnornas ökande förvärvsfrekvens har medfört krav på en kraftig utbyggnad av barnomsorgen. Stora statsbidrag utgår till kommunerna för att de skall kunna bygga ut barnomsorgen. År 1975 trädde förskolereformen i kraft. Fr. o. m. 1977 blev förskolelagen en allmän barnomsorgslag, varigenom kommunerna fick skyldighet att svara för en planmässig utbyggnad av barnomsorgen.

Föräldraförsäkring är en annan form av stöd till barnfamiljerna, med rätten till ledighet i samband med barnets födelse vidgad till att omfatta 9 månader.

Utbildningsåtgärder som påverkar barnfamiljerna hör inte till familjepolitik i vanlig bemärkelse, men har ändå en inverkan på barnfamiljernas situation. De är därmed en del av samhällets totala stöd till barnfamiljerna. Det ökade ansvaret för skolan och förskolan beträffande elevens sociala

föstran medför att samverkan mellan hem och skola får en allt mer framskjuten plats när åtgärder på dessa områden diskuteras

Mål för föräldrautbildning

Det yttersta målet för en allmän föräldrautbildning är att den skall medverka till att barn och barnfamiljer får en bättre situation i samhället. Alla vuxna bör ha ansvar för att ge alla barn en god uppväxtmiljö. Alla föräldrar bör få stöd i sitt föräldraskap och kunna ha inflytande över sin egen och barnens situation. Alla barn och ungdomar bör förberedas för sin vuxenroll och eventuella föräldraroll.

Föräldrautbildningen indelas i fyra faser där fas 1 är föräldrautbildning i samband med barnets födelse, fas 2 när barnet är i förskoleåldern, fas 3 när barnet är i skolåldern samt fas 4 föräldrautbildning till alla.

De mer konkreta målen för en allmän föräldrautbildning, avseende samtliga faser är:

- Föräldrautbildning för att öka kunskaper.

En viktig del av förberedelser för föräldraskap och som stöd i föräldrarollen är att inhämta kunskaper i olika avseenden. Detta gäller kunskaper om barns utveckling och behov, om relationer mellan barn och föräldrar och mellan vuxna, om samhällsförhållanden och samhällets stöd till barnfamiljer.

- Föräldrautbildning för att skapa möjlighet till kontakt och gemenskap.

Föräldrautbildning kan ge möjligheter till kontakter såväl mellan föräldrar, som mellan föräldrar och personal. Kontaktnätet är också en kanal för överföring av kunskaper och erfarenheter.

- Föräldrautbildning för att skapa möjligheter till medvetenhet om och påverkan av samhälleliga förhållanden.

Familjens livsvillkor formas av det omgivande samhället, av den ekonomiska strukturen och arbetslivets utformning. För den enskilda familjen kan det vara svårt att överblicka de faktorer som påverkar familjens liv. Föräldrautbildning bör öka insikten om familjens beroende av samhälleliga förhållanden, vilket i sig utgör en förutsättning för att familjen skall kunna påverka och förändra dessa förhållanden. Denna insikt om sambandet mellan familj och samhälle är också en förutsättning för att man skall kunna se att barnen är allas ansvar. Alla vuxna påverkar direkt eller indirekt barnens livssituation och bör därför ta ökat ansvar för att alla barn skall få goda uppväxtvillkor.

För att nå de olika, ovan skisserade, målen i föräldrautbildning gäller det att använda arbetsformer som gör att föräldrarnas resurser frigörs. Här vill barnomsorgsgruppen anknyta till den dialogpedagogik som förespråkas i bl. a. barnstugeutredningens och SIA-utredningens arbete. Även inom folkbildningsarbetet har arbetssätt och arbetsformer sedan lång tid styrts av en motsvarande syn, nämligen att deltagarna i studiecirkelarbetet i sig utgör den främsta tillgången i studierna.

Innehållet i och utformningen av föräldrautbildning kring tiden för barnets födelse kan beskrivas på följande sätt, med utgångspunkt från de mål barnomsorgsgruppen satt upp för föräldrautbildningen:

Kunskaper om hur det fysiska och psykiska tillståndet påverkas under graviditet, förlossning och tiden närmast efter förlossningen. Fostrets utveckling, förebyggande hälsovård m. fl. sådana frågor bör vara en del av föräldrautbildningen.

I föräldrautbildningen skall deltagarna ges tillfälle att diskutera sina egna erfarenheter och problem med varandra och med personalen inom mödra- och barnhälsovården.

Kunskaper om det stöd samhället kan erbjuda blivande och nyblivna föräldrar. Det ligger ett värde i att deltagarna i föräldrautbildningen får tillfälle att gemensamt diskutera samhällets stöd och sina egna rättigheter.

Den samhällsutveckling som skett och som bl. a. inneburit att barnfamiljernas isolering synes ha ökat ställer krav på ett förändrat arbetssätt inom de samhällsorgan som skall ge medborgarna service. Föräldrautbildningen inom mödra- och barnhälsovården föreslås bli genomförd i form av föräldrautbildningsgrupper med personalen som gruppleddare och kunskapsresurs, men där föräldrarnas egna erfarenheter och kunskaper är den viktigaste komponenten. Föräldrarna får genom denna arbetsform kontakt med andra i samma situation.

Konkret uppläggning av föräldrautbildning kring barnets födelse

Barnomsorgsgruppen utgår från att mödra-barnhälsovården och BB bör ha ansvaret för en allmän föräldrautbildning vid tiden kring barns födelse. Föräldrautbildning bör vara en samordnad del av den totala verksamheten och inte en separat verksamhet.

En av orsakerna till att barnomsorgsgruppen valt denna utgångspunkt är att de aktuella institutionerna når så gott som alla föräldrar. Ett annat skäl är att flera av de informationskontakter som i dag sker individuellt med fördel kan ske i föräldragrupperna.

Barnomsorgsgruppen föreslår att den ordinarie personalen i första hand skall medverka i föräldrautbildningen. Främst gäller det den personal som redan nu har den vardagliga och täta kontakten med föräldrar dvs. barnmorskor vid MVC, barnsjuksköterskor eller distriktssköterskor vid BVC samt under BB-tiden barnsköterskor och sjuksköterskor.

Även andra personalkategorier bör emellertid medverka, dels direkt i föräldrautbildningen, dels genom att ge stöd och handledning till ovannämnd personal. Främst gäller detta socialarbetare, psykologer, barnvårdslärare, vidareutbildade sjuksköterskor samt läkare.

Ideologiskt profilerade organisationer bör få möjlighet att presentera sin verksamhet under föräldrautbildningen vid MVC-BVC.

Företrädare för kommunernas sociala service bör också i sin uppsökande verksamhet medverka under föräldrautbildning inom mödra- och barnhälsovården.

Barnomsorgsgruppen anser att föräldrautbildningsgrupperna bör hållas samman under graviditets- och spädbarnstiden.

Den yttre formen för föräldrautbildning föreslås bli sammanhållna föräldragrupper med 8-12 deltagare som träffas 8-10 gånger under vardera MVC och BVC-tiden. Grupperna bör träffas så många gånger att det finns

förutsättningar för deltagarna att knyta varaktiga kontakter med varandra.

Under BB-tiden innebär föräldrautbildning främst att båda föräldrarna får tillfälle att lära sig sköta och ta ansvar för sitt barn

Samtliga föräldrar bör erbjudas att delta i föräldrautbildning. Barnomsorgsgruppen tar emellertid avstånd från tanken på obligatorisk föräldrautbildning. Ett obligatorium strider mot ett synsätt som bygger på föräldrarnas egen vilja, aktivitet och engagemang.

Inbjudan till föräldrautbildning som uttryckligen bör omfatta båda föräldrarna bör ske redan vid första besöket på MVC där båda föräldrarna i möjligaste mån bör delta. Denna muntliga inbjudan till föräldrautbildning bör kompletteras med en skriftlig inbjudan

Något systematiskt urval av föräldrarna bör inte ske. Grupperna kommer att bestå av föräldrar som bor inom samma område och som väntar barn vid samma tid.

I glesbygd med lågt barnantal och stora avstånd kan det vara svårt att bilda föräldrautbildningsgrupper. Där kan lösningar som blandade grupper av blivande och nyblivna föräldrar eller samordning med verksamhet, exempelvis vid öppna förskolor bli aktuella.

Barnomsorgsgruppen påpekar att det bör vara möjligt att ta in nya deltagare i gruppen. Omsättningen bör emellertid inte vara för stor då detta försvårar gruppens arbete. Likaså bör man diskutera hur man skall lösa hinder för närvaro, t. ex. brist på barntillsyn och missnöje med gruppens arbete.

För att alla föräldrar skall kunna delta bör man kunna ha sammankomster på såväl dagtid som kvällstid. Barnomsorgsgruppen föreslår därför en viss utvidgning av föräldraförsäkringen.

Barnomsorgsgruppen betonar att sjukvårdshuvudmännen bör uppmärksamma behovet av lokaler lämpliga för föräldrautbildning i sin planering.

Vidare behandlas frågan om föräldrar som av olika skäl önskar ytterligare stöd i sin föräldraroll utöver vad den allmänna föräldrautbildningen kan erbjuda. Det kan röra sig om föräldrar till barn med handikapp, handikappade föräldrar och invandrarföräldrar.

Föräldrar som på grund av oregelbundna arbetstider, skiftarbete, sjukdom m. m. inte vill eller kan delta måste få den information som ges i föräldrautbildning vid individuella kontakter med MVC och BVC.

Barnomsorgsgruppen betonar också att problem som aktualiseras i föräldrautbildningsgruppen i så hög utsträckning som möjligt bör lösas inom verksamhetens ram. Gruppledaren bör – eventuellt med stöd av andra i arbetslaget vid institutionen – hjälpa föräldrarna att lösa det aktuella problemet. Föräldrar som uttalar behov av kontakt med någon annan institution bör få hjälp med att nå en sådan kontakt.

Arbetsformer i föräldrautbildning på MVC och BVC

Barnomsorgsgruppen utgår vid sitt val av arbetsform för föräldrautbildning från de mål man satt upp för verksamheten. Vi föreslår att föräldrautbildning vid MVC och BVC bedrivs i föräldrautbildningsgrupper med 8–12 deltagare. Arbetsformen är alltså vald för att man dels ska få tillfälle att tillägna sig kunskaper dels få vuxenkontakter på den ort eller i det område man lever. Dessutom bygger arbetsformen på föräldrarnas egen aktivitet, deras egen

erfarenhet och deras gemensamma kunskaper. Detta för att ge möjlighet att öka insikten om familjens situation i samhället och för att stimulera föräldrarna till att påverka och förändra.

Den arbetsform vi föreslår har likheter med vad som brukar kallas samtalsgrupp. I föräldrautbildningsgruppens arbete ingår emellertid ytterligare moment t. ex. studiebesök, information från specialister och opretentiös social samvaro.

Gruppledare för föräldrautbildningsgrupperna är barnmorskan vid MVC och sjuksköterskor vid BVC. Grupperna träffas 8-10 gånger under MVC-tiden och lika många gånger vid BVC.

Gruppledarens främsta uppgift är att underlätta deltagarnas utbyte av erfarenheter och inte att förmedla kunskap genom envägskommunikation.

Barnomsorgsgruppen anser att man under arbetet i föräldrautbildningsgrupperna bör utgå från teman och frågeställningar som är aktuella och väsentliga för föräldrarna i de enskilda grupperna. I viss mån måste man dock göra en avvägning mellan fri diskussion i gruppen utgående från föräldrarnas spontana önskemål och ett i förväg planerat innehåll.

Vi föreslår att all personal som medverkar som gruppledare får kontinuerlig handledning i grupp. Handledning bör ges gemensamt till gruppledare som lokalt arbetar tillsammans. Personal från MVC, BB och BVC bör få handledning gemensamt.

Innehåll i föräldrautbildning inom MVC och BVC

Barnomsorgsgruppen redovisar olika teman som kan bli aktuella under samtalen i gruppen. Vi betonar emellertid att dessa är att se som en exempelsamling. Vad man tar upp vid samtalen bör styras av föräldragruppens behov och önskemål.

De teman som presenteras anknyter till de mål för föräldrautbildningen som vi skisserat. Såväl frågor om graviditet och förlossning, nyblivet föräldraskap, personlighetsutveckling och relationer mellan föräldrar som mer samhällsanknutna teman tas upp. Gruppträffarna bör samordnas med förlossningsförberedelse och vigörgymnastik.

Föräldrautbildning på BB

En stor del av det arbete som sker på BB är av föräldrautbildningskaraktär. Den hjälp och instruktion föräldrarna får om barnens skötsel, amning m. m. är emellertid relativt oenhetlig och innehållet varierar. Mammorna kan få sinsemellan olika eller motstridiga råd från olika befattningshavare på avdelningen. Detta kan tyda på att personalen i regel inte har tillfälle att tillsammans diskutera sitt arbete. Barnomsorgsgruppen påpekar också de svårigheter den starka prioriteringen av somatiska problem kan medföra för föräldrautbildning på BB.

Vidare framhåller barnomsorgsgruppen att BB-tiden bör betraktas som den period då mammans och pappans direkta ansvar för omvårdnaden av barnet börjar. Vi betonar särskilt vikten av att pappan får en mer aktiv roll under BB-tiden och inte lämnas utanför den tidiga kontakten med barnet. Vi föreslår

därför att pappans deltagande på BB får en organiserad form genom att han inbjuds att delta i föräldrautbildning på BB en dag, alternativt två halva dagar. Barnomsorgsgruppen anser att man i ett inledningsskede bör satsa på bred information om möjligheten att utnyttja föräldraförsäkring för föräldrautbildning på BB.

En grundsten i föräldrautbildning på BB är att såväl mamman som pappan aktivt får delta i vården av barnet. Det är i första hand barnsköterskan som bör hjälpa och stödja föräldrarna. Samtidigt har hon ansvar för att följa barnets och mammas tillstånd och förmedla eventuell hjälp från läkare, kurator m. fl.

En annan del av föräldrautbildning på BB är att båda föräldrarna erbjuds tillfälle att tillsammans med t. ex. den barnmorska som deltagit i förlossningen få samtala kring sina upplevelser av denna.

Barnomsorgsgruppen framhåller att föräldrautbildningen bör omfatta hela arbetsklimatet på BB. För att detta skall bli möjligt bör hela personalen på avdelningen få möjlighet att i organiserad form diskutera frågor som förhållningssätt gentemot föräldrarna, riktlinjer i det dagliga arbetet, arbetsfördelning, arbetssituation och arbetsmiljö.

Barnomsorgsgruppen föreslår också att en funktion, "BB-handledare" inrättas för att bl. a. möjliggöra en samordning av barnsköterskornas arbete. BB-handledaren skall också stödja barnsköterskorna i deras arbete.

Användning av material i föräldrautbildningsgrupper

Barnomsorgsgruppen utgår ifrån att föräldrarnas egna upplevelser och erfarenheter är den viktigaste kunskapskällan, det huvudsakliga grundmaterialet i föräldrautbildning. Detta bör vara utgångspunkten att söka sig vidare mot olika former av kompletterande kunskaper.

Vissa material kan fungera som stöd för föräldrar och personal vid inledning av gruppsamtal. Bildmaterial är t. ex. ofta bra som start och igångsättare av samtal. Tryckta material kan fungera bl. a. som bredvidläsning när föräldrar vill fördjupa sig i någon fråga.

I första hand torde behov finnas av material som ger underlag för diskussion och inte ger färdiga lösningar. Man skall själv kunna söka sig fram till svar på olika frågeställningar.

Det utbud av material som finns idag svarar inte mot de behov som finns i detta sammanhang.

Intresset och behovet av material kommer att skifta starkt i föräldragrupperna. Det betyder i sin tur att man inte kan fastställa att vissa böcker och broschyrer liksom filmer och videokassetter eller bildband är föräldrautbildningsmaterial.

Därför är det heller inte möjligt att föreslå vem som skall ansvara för produktion av allt material som kan vara av intresse i föräldrautbildning. Däremot torde det finnas behov av att fastställa vem som från samhällets sida skall få ansvaret att överblicka och informera om användbara material liksom att initiera nya material som svarar mot de behov och krav som kommer fram i föräldrautbildning. Barnomsorgsgruppen föreslår att detta ansvar ges socialstyrelsen.

Ett av de krav som ställs inom föräldrautbildning är att det skall vara lätt att

få tag på material när man vill söka sig fram till sådant. De lokala biblioteken liksom länsbiblioteken kan här spela en viktig roll. Genom AV-centralerna kan man få service när det gäller bildmaterial.

Barnomsorgsgruppen föreslår att sjukvårdshuvudmännen samverkar med primärkommunerna och kommunförbundets länsavdelningar för att säkerställa tillgången på material från kommunala bibliotek och AV-centraler.

Utbildning – fortbildning

Utbildning

Barnomsorgsgruppen föreslår att de yrkesgrupper som närmast medverkar i föräldrautbildning skall förberedas för verksamheten i sin utbildning. De yrkesgrupper som därvid berörs är barnmorskor vid MVC, barnsjuksköterskor och distriktssköterskor vid BVC, samt barnsköterskor vid BB. Vidare bör alla övriga yrkesgrupper inom MVC, BVC och BB i sin utbildning få kännedom om synsättet bakom föräldrautbildningen. Utredningen föreslår att Vård-77 och Gymnasieutredningen beaktar här lämnade förslag. Likaså bör dessa förslag beaktas i UHÄ:s och SÖ:s fortsatta arbete med utbildningsplaner. Det är även väsentligt att de linjenämnder som lokalt beslutar om utbildningens innehåll och utformning tar hänsyn till barnomsorgsgruppens förslag.

I berörda utbildningsplaner bör det klart och på ett likartat sätt framgå att utbildningen bl a syftar till arbete med föräldrautbildning.

Barnomsorgsgruppen anser att medvetna insatser fordras för att förändra traditionella undervisningsmönster mot en mera problemformulerande undervisning.

Den personal som kommer att medverka i föräldrautbildning har behov av dels en teoretisk kunskap om gruppmetodik dels praktisk erfarenhet av gruppverksamhet. Barnomsorgsgruppen anser att detta bör ingå som en del i vårdutbildning. Vidare föreslår gruppen att stor vikt läggs vid insikt och kunskap om samhällsfrågor. En annan fråga av stor betydelse är att sjukvårdens hierarkiska system och dess konsekvenser tas upp i all vårdutbildning.

Fortbildning

Särskild vikt bör läggas vid förberedelse inför starten av verksamheten, för barnmorskor på MVC, barnsjuksköterskor och distriktssköterskor på BVC samt barnsköterskor vid BB. Kostnaderna för en sådan förberedelse bör inräknas i underlaget för ett särskilt utvecklingsbidrag.

All personal på MVC, BVC och BB bör ges initial fortbildning. Paralleller kan dras med den särskilda information som bedrivits i samband med förskolereformens genomförande. Särskilda insatser bör härvid ske från statens sida.

Vidare bör all personal ges en kontinuerlig fortbildning

En förtäpande handledning för den personal som i första hand deltar i föräldragrupperna bör ses som en del i denna kontinuerliga fortbildning.

Socialstyrelsen i samarbete med landstingen och Landstingsförbundet bör utveckla förslag till uppläggning och innehåll i fortbildningen. Landstingen

bör ges ansvaret för genomförandet av de olika fortbildningsinsatserna.

Det är av stor betydelse att de som lokalt arbetar tillsammans, arbetslaget, deltar i gemensam fortbildning. Vidare bör personal från MVC, BVC och BB i möjligaste mån delta i gemensam fortbildning.

Föräldrautbildning för invandrare

Invandrarna bör, om inte språkliga hinder finns, delta i den allmänna föräldrautbildningen. Invandrarutredningen (SOU 1974:69) har i målen för en framtida invandrar- och minoritetspolitik utgått från begreppen jämlikhet, valfrihet och samverkan. Med anknytning till de mål invandrarutredningen fastslagit, måste föräldrautbildningen för invandrare utgå från deras särskilda förutsättningar och behov.

De språkliga och etniska minoriteterna i Sverige hör visserligen inte till invandrarna, men har samma rätt att ställa krav på respekt för sin kulturella identitet.

Stora skillnader finns givetvis mellan och inom de olika invandrargrupperna. Det är skillnader av social, ekonomisk och utbildningsmässig art, vilket i sig innebär att det finns olika värdesystem och olika attityder till sådant som familj och barnuppfostran. Det är således samma skillnader som inom den svenska befolkningen. Även invandrarnas uppenbara språkhinder har en parallell i den svenska befolkningen, där stora grupper av människor inte delar det språk som är det gängse i våra skolor och inom samhällets inrättningar i övrigt.

Barnomsorgsgruppen vill sammanfatta de svårigheter invandrarföräldrar kan uppleva på följande sätt:

- Skillnader i språk och kultur kan medföra isolering från majoritetsbefolkningen. Dessa skillnader innebär också svårigheter att tillgodogöra sig samhällets resurser.
- Bristande kunskap om hur det svenska samhället fungerar kan innebära oförståelse inför de krav det svenska samhället ställer.
- Försvenskning kan allmänt sett upplevas som ett hot mot den egna kulturen och familjestrukturen.
- Varje familjemedlems behov av och möjligheter till utveckling kommer i konflikt med de familjeroller som dittills rått.

De förslag angående föräldrautbildning för invandrare som barnomsorgsgruppen lägger fram i detta betänkande är aktuella i första hand för tiden kring barnets födelse. Barnomsorgsgruppen avser att mer utförligt behandla invandrarfrågor i kommande betänkanden. Barnomsorgsgruppen anser emellertid följande åtgärder nödvändiga för att invandrarna skall få möjligheter till föräldrautbildning vid tiden för barnets födelse:

- att invandrarorganisationerna tilldelas resurser att sprida kännedom om föräldrautbildning.
- att landstingen inventerar behovet av kontakttolkar på MVC, BB och BVC,
- att invandrarkunskap ingår i personalutbildningen inom mödra- och barnhälsovård.
- att produktionen av studie- och informationsmaterial, liksom informa-

tionsverksamhet från samhällets sida, för olika invandrargrupper, utökas. Vid utformning av studie- och informationsmaterial måste den skiftande utbildningsnivån för invandrare beaktas.

- att invandrarföräldrar bör ha möjligheter att förklara för personal på MVC, BB och BVC vilka problem och svårigheter de har. Invandrarna måste därför få information på sitt eget språk och tillgång till tolk, när så erfordras.

Den första informationen till föräldrar med handikappade barn

I dag finns inte någon fastlagd, gemensam organisation inom landstingen för att stödja familjer med handikappade barn.

Barnomsorgsgruppen föreslår därför att sjukvårdshuvudmännen lägger fast rutiner som garanterar att familjer med handikappade barn får det stöd de efterfrågar och behöver. För att möjliggöra detta föreslår gruppen att statens handikappråd tillsammans med handikapporganisationerna och socialstyrelsen utarbetar ett förslag till hur sådana rutiner kan utformas och vad informationen till familjerna bör innehålla.

Vidare föreslås att all personal inom sjukvårdshuvudmännens verksamhet som kan komma i kontakt med familjer med handikappade barn, genom fortbildningsverksamhet ges ökade kunskaper om olika handikapp och om situationen för familjer med handikappade barn. Barnomsorgsgruppen föreslår även att kunskap om dessa frågor får större utrymme i olika personalkategoriernas grundutbildning.

Varje familj bör, då ett handikappat barn föds eller då handikappet upptäcks, garanteras tillgång till en kontakt inom vårdlaget vid resp institution för att garantera en kontinuitet i stödet och för att förenkla familjens kontakter med sjukvårdshuvudmannen.

Föräldrautbildning under förskoletiden

Barnomsorgsgruppen ser målen för föräldrautbildning som gemensamma för alla faser. Uppdelningen i faser bör sålunda ses som en teknisk och organisatorisk lösning. Övergången mellan de olika faserna bör göras smidig och flexibel. Barnomsorgsgruppen har redan i betänkandet Samverkan i barnomsorgen tagit ställning för att primärkommunerna ges det yttersta ansvaret för föräldrautbildning under förskoletiden. Utgångspunkten bör därvid vara förskolan. För att tillgodose föräldrautbildningsbehovet erfordras dock olika lösningar. Som exempel på lösningar utöver förskolan ser gruppen öppen förskola, verksamheter inom studieförbunden och andra frivilliga organisationer, fortsatta aktiviteter inom barnhälsovården eller att de grupper som bildats vid mödra- och barnvårdscentraler fortsätter av egen kraft.

Barnomsorgsgruppen anser att en utbyggnad av förskolan inklusive den öppna förskolan är nödvändig.

Studieförbunden och andra frivilliga organisationer förutses spela en stor roll i en allmän föräldrautbildning. Under barnens förskoletid kommer föräldrarnas behov av kompletterande och fördjupande verksamheter att öka väsentligt. Studieförbunden har här sin givna roll. Vidare är verksamheter i

studieförbundens regi ett alternativ framför allt för föräldrar som inte har sina barn i samhällets barnomsorg. Barnomsorgsgruppen avser att i kommande betänkande närmare behandla de frivilliga organisationernas roll i en allmän föräldrautbildning.

Resursbehov, föräldraförsäkring m. m.

Barnomsorgsgruppen beräknar de totala personalkostnaderna för föräldrautbildning vid mödra- och barnavårdscentralerna i två räkneexempel. I det ena förutsätts att alla föräldrar (190 000) deltar i 10 gruppstillfällen före och lika många efter förlossningen. Personalkostnaden blir i detta fall ca 38 milj. kr. Till detta skall läggas handledningskostnader för i genomsnitt två timmars handledning varannan vecka, vilket skulle innebära en kostnad om 4 milj. kr. I det andra exemplet förutsätts att hälften av alla föräldrar deltar i 8 gruppstillfällen före och lika många efter förlossningen. Personalkostnaderna inklusive handledning blir då ca 15 milj. kr.

Verksamheten föreslås bli successivt utvidgad och barnomsorgsgruppen förutsätter att ca 50 % av föräldrarna deltar i ett inledningsskede.

Barnomsorgsgruppen föreslår ett särskilt utvecklingsbidrag under 5 år med 35 % av bruttokostnaderna inklusive handledningskostnader och förberedelser inför starten av verksamheten. Inledningsvis år 1979 innebär detta i enlighet med räkneexempel två, ett statsbidrag med ca 6 milj. kr. Detta förutses öka till ca 16 milj. kr år 1983 under förutsättning av att en fullständig utbyggnad av verksamheten kan ske. Landstingens kostnad skulle vid motsvarande tidpunkt bli 10 respektive 28 milj. kr. Detta är dock inte reella merkostnader för landstingen eftersom delar av verksamheten endast innebär förändringar av arbetsformer i förhållande till nuläget.

Under femårsperioden föreslås en utvärdering av verksamheten ske för att staten och landstingen vid slutet av perioden skall kunna ta ställning till framtida lösningar.

Särskilda insatser för redan nu verksam personal bör ske genom en initial fortbildning på ett likartat sätt som den särskilda informationen i samband med förskolereformen. Statens kostnader för en sådan verksamhet beräknas överslagsmässigt till 1 milj. kr per år under en treårsperiod.

Socialstyrelsen bör genom sin verksamhet ge impulser till en fortsatt utveckling.

Vidare föreslår barnomsorgsgruppen att ersättning för deltagande i föräldrautbildning skall utgå från föräldraförsäkringen. Gruppen utgår från att ca 50 % av gruppsammanskomsterna sker på dagtid. Förslaget innebär att två dagar per förälder av föräldrapenningen för tillfällig vård av barn får användas för deltagande i föräldrautbildning före förlossningen. Dessa dagar föreslås bli uppdelade på 2 timmar per dag under åtta dagar.

Under barnets första levnadsår föreslås en förälder få utnyttja två dagar av föräldrapenningen för tillfällig vård av barn. Även dessa dagar föreslås bli uppdelade på 2 timmar per dag under åtta dagar.

Dessa förslag förutsätter att skälen för att få rätt till föräldrapenning ändras till att omfatta även föräldrautbildning. Vidare att båda föräldrarna kan bli delaktiga av försäkringen samtidigt när det gäller föräldrautbildning.

Särskilda svårigheter uppstår för de föräldrar vars barn är sjuka under

längre perioder. Barnomsorgsgruppen förutsätter att dessa problem kan lösas genom familjestödsutredningens arbete så att möjligheten att delta i föräldrautbildning inte beskärs för dessa föräldrar.

Försäkringskostnaderna beräknas i ett inledningsskede bli ca 8 milj. kr för att efter en femårsperiod bli ca 16 milj. kr under förutsättning att en fullständig utbyggnad av verksamheten kan ske.

Med hänsyn till den omfattande utredningsverksamhet som pågår beträffande hälso- och sjukvårdsområdet och socialvårdsområdet avstår barnomsorgsgruppen från att föreslå speciell lagstiftning om föräldrautbildning i detta betänkande. Gruppen förutsätter dock att hänsyn tas till här lämnade förslag i hälso- och sjukvårdsutredningens arbete liksom i behandlingen av socialutredningens förslag. I kommande betänkande om föräldrautbildning till föräldrar med barn i förskole- och skolåldern avser gruppen återkomma till frågan om samhällets ansvar.

Material som komplement till muntlig information

Under hösten 1976 gjorde barnomsorgsgruppen en förfrågan om vilken verksamhet med karaktär av föräldrautbildning som bedrivs inom landstingen, och vilket material som används i samband därmed. Av svaren framkom att material, främst i form av broschyrer används som komplement till muntlig information vid kontakt med föräldrar inom mödra- och barnhälsovården samt BB. Vid jämförelse mellan olika landsting framkom ingen enhetlig struktur i användandet. Man bestämmer på lokal nivå själv vilket material man vill använda. Vidare framkom att utbudet av broschyrmaterial är omfattande och att olika kommersiella företag svarar för en betydande del av basinformationen kring tiden då man väntar barn – graviditeten, förlösningförberedelser, barnmat och även amning. Barnomsorgsgruppen har sökt ge en allmän bild av vilka material som finns och en redovisning av de större producenternas inriktning liksom distribution.

Barnomsorgsgruppen tar principiell ställning för att samhället skall ha ansvar för utformning av det material som används inom mödra- och barnhälsovården samt BB.

Barnomsorgsgruppen föreslår därför att socialstyrelsen ges ett ansvar för att material utformas som kompletterar muntlig information till föräldrar inom mödra- och barnhälsovården samt BB.

Barnomsorgsgruppen föreslår vidare att socialstyrelsen ges ansvar för att i samverkan med sjukvårdshuvudmännen svara för att material finns att tillgå på mödra- och barnavårdscentraler liksom BB.

Slutligen föreslår barnomsorgsgruppen att socialstyrelsen i samverkan med landstingen rekommenderar mödra- och barnavårdscentraler samt BB att ej använda eller dela ut kommersiella material.

Remissammanställning över barnomsorgsgruppens betänkande (SOU 1978:5) Föräldrautbildning 1. Kring barnets födelse

1. Familjen i samhället

Inte någon av remissinstanserna har haft invändningar mot den bakgrundsbeskrivning som barnomsorgsgruppen givit.

Däremot anser *socialstyrelsen* att utredningsförslaget saknar "en inventering och en analys av de förhållanden som man vill förändra med den föreslagna föräldrautbildningen".

2. Mål för föräldrautbildning

I stort sett samtliga remissinstanser ansluter sig till de mål barnomsorgsgruppen för fram, i vissa fall med tillägg och i några fall med betoning av det första och andra delmålet.

Socialstyrelsen anser t. ex. att tonvikten bör vara lagd på att ge kunskap och information. *Landstingets förvaltningsutskott i Kristianstad* anser att man bör ha en inriktning på fas 1 och att resurser knappast finns för resten. *Barnolycksfallsutredningen* vill prioritera de två första delmålen liksom *Rädda barnen*. *Folkpartiets ungdomsförbund* anser att det är för litet utbildning i jämförelse med fri diskussion. *Kommunstyrelsen i Stockholm, invandrarförvaltningen* framför att invandrare har större behov av kunskaper än svenska föräldrar och att kontaktmålet är speciellt viktigt för förståelse och kulturutbyte. *SHSTF:s rikssektion för barnsjuksköterskor* menar att tredje delmålet får större tyngd i kommande faser.

Föreningen aktivt föräldraskap/lärarskap menar att kunskapsmomentet är alltför ensidigt betonat. Det bör omsättas i praktiskt handlande genom förbättrade färdigheter i föräldraskap.

När det gäller möjligheterna att *förverkliga målen* har flertalet remissinstanser anslutit sig till barnomsorgsgruppens synsätt när det gäller fördelningen av ansvar mellan samhällets organ och de frivilliga organisationernas liksom folkrörelsernas verksamhet. Flera betonar svårigheterna att uppnå det tredje delmålet utan folkrörelsernas aktiva medverkan. Detta gäller bl. a. *SÖ, LRF, kommunstyrelsen i Västerås, landstingets förvaltningsutskott i Stockholm, folkbildningsutredningen, ärkebiskopen, centerns ungdomsförbund, studieförbundet vuxenskolan* liksom *LO, ABF* och *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund*.

Utbildningsradion ser sin möjlighet att medverka främst inom ramen för det första målet som gäller att öka kunskaper, men ser också som sin uppgift att belysa olika samhällsvärderingar och ideologier på ett konkret sätt.

UHÄ menar att det är "tveksamt om det är möjligt att uppnå dessa mål med den uppläggning och den gruppsammansättning som föräldrautbildningen föreslås få". Liknande tankegångar förs fram av *kommunstyrelsen i Huddinge, socialförvaltningen. Socialstyrelsen* har "inget att invända mot den ambition som kommer till uttryck i målformuleringarna. Samtidigt är denna vittsyftande ambition ett huvudproblem i diskussionen om att definiera och avgränsa föräldrautbildningen i förhållande till andra verksamheter drivna av samhället, organisationer eller enskilda".

Familjestödsutredningen anser att det saknas en diskussion om sambandet mellan mål och metodik, liksom en avvägning mellan de olika målen. När det gäller det första målet att öka kunskaper framför man "att möjligheter skall finnas att kalla 'experter' på olika områden till gruppdiskussionerna. När det gäller målet att skapa medvetenhet om och påverkan av samhälleliga förhållanden finner vi det svårt att se på vad sätt föräldrautbildningen skall kunna medverka till detta".

Svenska kvinnors vänsterförbund anser att "föräldrautbildningen mera skall centreras kring barnen och barnens behov och att grupperna därför bör öppnas även för icke-föräldrar och föräldrar, som redan har äldre barn".

Begreppet föräldrautbildning har av flera remissinstanser ansetts vara en olyckligt vald benämning, bl. a. *ärkebiskopen, Svenska kommunalarbetareförbundet, kommunstyrelsen i Västerås, ABF, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund* framför sådana synpunkter.

3. Konkret uppläggning av föräldrautbildning kring barnets födelse

Flertalet remissinstanser ansluter sig till barnomsorgsgruppens förslag när det gäller konkret uppläggning av föräldrautbildning under tiden då man väntar barn och nyss fått barn.

Endast *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund* avstyrker helt att resurser för gruppsamtal byggs upp i institutioners regi.

Barnomsorgsgruppen förslår att *den ordinarie personalen i första hand skall medverka i föräldrautbildningen.*

Flertalet remissinstanser ansluter sig till förslaget, samtidigt som några vill betona de övriga personalkategoriernas roll, främst socialarbetarnas och psykologernas.

UHÄ och *Svenska kommunförbundet* anser bl. a. att den övriga medverkande personalen är viktig när det gäller att ge stöd och handledning till den ansvariga personalen. Svenska kommunförbundet liksom *landstingsförbundet* anser också att "kommunernas sociala service skall ingå som en självklar resurs" och att "samarbete sker mellan samhällets socialvård och olika företrädare för hälsovården".

SACO/SR samt *LRF* pekar på de svårigheter som kan finnas för distriktssköterskorna ute i landsortsdistrikten.

Föreningen Sveriges socialchefer finner det tveksamt med "lämpligheten av

medicinskt inriktad personal som huvudansvariga" och anser det angeläget att "såväl psykologer som socialarbetare får ett betydande inflytande på innehåll och former för den allmänna föräldrautbildningen".

Även *kommunstyrelsen i Västerås* pekar på risker med att föräldrautbildningen blir sjukvårdsinriktad. Man anser att socialassistenternas roll bör utredas ytterligare. Liknande tankegångar framförs av *kommunstyrelsen i Stockholm, socialförvaltningen* som anser att socialvården borde getts en mer framskjuten plats. Även *Rädda barnen* framhåller socialarbetarna som en resurs i föräldrautbildningen.

Från *kommunstyrelsen i Stockholm, socialförvaltningen* framför man också vikten av att inte avveckla de team som i dag arbetar inom Stockholms kommun inom MVC och BVC.

Sveriges psykologförbund vill att man "tydligare och mer konsekvent tar till vara den resurs som psykologerna inom barnhälsovården innebär".

Föreningen aktivt föräldraskap/lärarskap är kritiska till att ledare rekryteras endast bland personal på mödra- och barnvårdscentralen, eftersom man har goda erfarenheter av föräldrar som ledare.

Föräldrautbildning bör enligt barnomsorgsgruppen bedrivas i *föräldragrupper* som så långt möjligt hålls samman under graviditetstid och spädbarnstid.

Av de remissinstanser som yttrat sig har särskilt *kommunstyrelsen i Stockholm, socialförvaltningen* och *FPU* framfört att det är viktigt att grupperna hålls ihop.

Däremot anser *Sveriges socionomförbund* att även om det är önskvärt att grupperna hålls samman är "detta i många fall orealistiskt". Detta beroende på att många flyttar eller får plats på daghem.

Samliga föräldrar bör erbjudas att delta i föräldrautbildning. Barnomsorgsgruppen tar emellertid avstånd från tanken på *obligatorisk föräldrautbildning*.

Några har yttrat sig särskilt i denna fråga och ansluter sig till barnomsorgsgruppens synsätt, bl. a. *SAF, LRF, föreningen Sveriges socialchefer, kommunstyrelsen i Västerås, skolförvaltningen, landstingets förvaltningsutskott i Kopparberg* och *Norrboten*.

I detta sammanhang för några remissinstanser fram vikten av att man söker nå alla, bl. a. *SÖ, UHÄ, LO, familjestödsutredningen, SACO/SR, nämnden för samhällsinformation, Sveriges socionomförbund, kommunstyrelsen i Västerås, HCK*.

Av denna anledning anser bl. a. *SÖ, UHÄ, barnolycksfallsutredningen, kommunstyrelsen i Eslöv* och *HCK* att det behövs någon form av uppsökande verksamhet.

Folkpartiets ungdomsförbund kräver en obligatorisk föräldrautbildning.

När det gäller *sammansättning av föräldragrupperna* har några av remissinstanserna framfört synpunkter om att grupperna bör vara mindre och att andra kriterier för sammansättning av grupperna kan tänkas.

SHSTF:s rikssektion för barnsjuksköterskor liksom TCO anser att grupperna inte bör vara större än 6–8 personer och landstingets förvaltningsutskott i Norrbotten menar att det bör räcka med 10 träffar totalt under hela MVC och BVC-tiden. Även Jämtlands läns landsting anser att man bör ha en lägre ambitionsnivå med tanke på kostnaderna.

Socialstyrelsen kan mot bakgrund av de angivna målen "se alternativa möjligheter till gruppsammansättning med utgångspunkt från t. ex. gemensamma värderingar och intressen".

Kommunstyrelsen i Västerås anser att andra principer vid sammansättning av grupper bör prövas än gemensamt bostadsområde för de som har sociala problem.

När det gäller tid och plats för föräldragrupperna föreslår barnomsorgsgruppen att man bör kunna ha sammankomster på såväl dagtid som kvällstid.

Landstingets förvaltningsutskott i Norrbotten anser att dagtid är bäst och SHSTF:s rikssektion för barnsjuksköterskor att kvällstid bör undvikas.

Folkpartiets kvinnoförbund anser att både dag- och kvällstid bör användas och att man särskilt bör beakta ensamståendes möjligheter att delta.

Flera remissorgan ställer sig bakom barnomsorgsgruppens förslag om tillgång till kompletterande verksamheter. Hit hör bl. a. socialstyrelsen, SÖ, Svenska kommunförbundet, Sveriges socionomförbund, HCK, DHR, statens invandrarverk, kommunstyrelsen i Stockholm, socialförvaltningen m. fl.

Några av remissinstanserna bl. a. UHÄ, SÖ, Svenska kommunförbundet, centrens kvinnoförbund, folkpartiets kvinnoförbund och Adoptionscentrum efterlyser förslag som avser adoptivföräldrar.

Adoptionscentrum föreslår att "socialstyrelsen får i uppdrag att i samarbete med deras organisation samt landstingsförbundet utarbeta en studieplan för utbildningsfas 1 som tillgodoser adoptivföräldrarnas speciella behov".

Bl. a. Svenska kommunförbundet, Rädsla barnen och SÖ har framfört att det också finns skäl för kompletterande verksamhet för fosterföräldrar.

4. Arbetsformer i föräldrautbildning inom mödra- och barnavårdscentraler

Bland de remissorgan som yttrat sig beträffande detta avsnitt anser t. ex. LO att det är viktigt "att grupperna får karaktär av studiecirkel, där man kan utbyta erfarenheter".

SACO/SR anser att "samtalsgrupper är lämpliga för den kontaktskapande och kunskapsförmedlande verksamhet som avses".

SACO/SR anser liksom flera av de som ställt sig positiva till den föreslagna arbetsformen att man jämsides måste framhålla möjligheten till enskilda samtal. Detta framförs också av t. ex. kommunstyrelsen i Stockholm, socialförvaltningen, kommunstyrelsen i Huddinge, Jämtlands läns landsting, Föreningen aktivt föräldraskap, Sveriges psykologförbund.

5. Innehåll i föräldrautbildning inom mödra- och barnavårdscentraler

Flertalet remissinstanser ansluter sig till barnomsorgsgruppens synsätt men vill i vissa fall betona ytterligare viktiga teman.

Socialstyrelsen "biträder i princip utredningens förslag men vill samtidigt påpeka att fler av de föreslagna områdena är alternativa och kan därför vålla konflikter. Detta aktualiseras bl. a. när det gäller invandrare och minoriteter." I övrigt anser man att "innehållet i de teman som föreslås som basinformation i föräldrautbildningen till vissa delar sammanfaller med den information som redan i dag förmedlas inom ramen för mödraundervisningen".

Skolöverstyrelsen "anser att relationer och attityder till och mellan syskon bör belysas, eftersom detta kan vålla mångskiftande problem i en familj. I övrigt har SÖ inget att erinra mot förslaget".

AMS vill "framhålla betydelsen av att jämställdhetsfrågorna och invandrarernas speciella problem särskilt beaktas".

Svenska kommunförbundet ansluter sig till utredningens förslag liksom TCO som samtidigt framhåller att det "innebär ett stort ansvar för gruppledaren att utbildningen verkligen blir angelägen för samtliga deltagare".

SACO/SR vill också som betydelsefullt "peka på de diskussioner som avses ske kring den egna personlighetens utveckling inför föräldraskapet".

Föreningen Sveriges socialchefer har ingen invändning mot det föreslagna innehållet, medan *Sveriges sacionomförbund* anser det önskvärt att utredningen preciserar ett basinnehåll för utbildningen.

Kommunstyrelsen i Stockholm, socialförvaltningen vill att det på "något sätt garanteras att vissa avsnitt inte bör förbigås i utbildningen exempelvis genom en 'checklista' ". Liknande tankegångar framförs av *Rädda barnen*. "Garantier måste finnas för att t.ex. moment som spädbarns trygghetsbehov diskuteras liksom olycksfallsrisker för småbarn m. m."

HCK anger viktiga teman som innehåll i samtalsgrupper med föräldrar till handikappade barn. Dessa handlar om det första beskedet om barnets handikapp, skuld känslor, uppfostringsproblem och överbeskydd, familjens olika känslor inför det handikappade barnet, ansvarsfördelningen mellan familjen och den professionella behandlingssidan.

SHSTF:s rikssektion för barnsjuksköterskor liksom *centerns kvinnoförbund* och *Fredrika Bremer-förbundet* ansluter sig också till barnomsorgsgruppens uppläggning av innehåll. Den sistnämnda organisationen anser att all personal måste få "en kvalificerad utbildning i könsrollsfrågor – jämställdhetsfrågor".

Familjestödsutredningen anser att "innehållet måste konkretiseras för att kunna svara mot olika föräldragrupperns behov".

Barnolycksfallsutredningen finner det beklagligt att utredningen "inte gett olycksfall och förebyggande av sådana en större plats i betänkandet". Vidare

anser man att föräldrautbildningen bör "tillförsäkra föräldrarna åtminstone ett minimum av baskunskaper". Därför föreslår man att "föräldrautbildning bör ske utifrån en utbildningsplan".

6. Föräldrautbildning på BB

Flertalet remissinstanser ställer sig bakom barnomsorgsgruppens förslag och betonar ofta vikten av pappans aktiva deltagande på BB. Detta framhålls särskilt av följande: Svenska kommunförbundet, utbildningsradion, kommunstyrelsen i Stockholm, invandrarnämnden, kommunstyrelsen i Falun, SHSTF:s rikssektion för barnsjuksköterskor, centerns kvinnoförbund och Föreningen barnens rätt i samhället som också framhåller betydelsen av "att båda parter får chans att bearbeta sitt speciella utgångsläge som föräldrar".

Landstingets förvaltningsutskott i Norrbotten är tveksamt till föräldrautbildning under BB-tiden, bl. a. med tanke på de långa reseavstånden som kan "skapa stora svårigheter för papporna att ställa upp, såvida inte någon form av resekostnadsersättning kan utgå".

Folkpartiets ungdomsförbund anser inte att det räcker med att pappan inbjuds utan "att de nyblivna papporna uppmuntras att komma så ofta de önskar".

Kommunstyrelsen i Stockholm, invandrarnämnden instämmer i att "föräldrautbildning på BB kräver ett nytt klimat på hela BB-avdelningen".

Flera remissinstanser ställer sig positiva till förslaget om inrättande av en särskild funktion för "BB-handledare", t. ex. SACO/SR, kommunstyrelsen i Göteborg och Kopparberg samt SHSTF:s rikssektion för barnsjuksköterskor.

Utbildningsradion anser i detta sammanhang att "BB-personalens samtalsgrupper bör stödjas av material som behandlar grupparbete, samarbetsfrågor, insyn i hur det egna sjukhuset fungerar och landstingets roll vad gäller personalens arbetsförhållanden. Först med utgångspunkt från en ökad trygghet i den egna arbetsrollen kan möjligheter ges till en ändrad attityd gentemot föräldrarna, en attitydförändring som är viktig inte minst med tanke på invandrarföräldrar och föräldrar som fått ett handikappat barn."

7. Användning av material i föräldrautbildningsgrupper

Samtliga remissinstanser som har yttrat sig över detta avsnitt ställer sig i princip bakom utredningens synsätt liksom de konkreta förslagen. Föreningen barnens rätt i samhället efterlyser i detta sammanhang en utvärdering av de olika material som används inom studieförbundens försöksverksamheter.

8. Utbildning – fortbildning

Ett stort antal remissinstanser har yttrat sig kring detta avsnitt och betonar vikten och behovet av utbildning och fortbildning. I princip är man positiv till utredningens förslag.

Socialstyrelsen framför i detta sammanhang att man för sin del anser att "gruppledaren i kraft av sin yrkesroll automatiskt kommer att tillskrivas en större betydelse i gruppen än vad utredningen önskar. Socialstyrelsen vill uppmärksamma risken med att väsentliga frågor rörande föräldrautbildningens avgränsning hänskjuts till gruppledare och utbildningen av dessa". I övrigt kommer socialstyrelsen "genom remissvaren på berörda utbildningsplaner inom aktuella vårdyrken att verka för att grundutbildningen anpassas till de krav som den föreslagna föräldrautbildningen kommer att ställa".

Skolöverstyrelsen framhåller bl. a. att "det arbetssätt och de arbetsformer som utredningen talar om skall gälla för föräldrautbildningen har beaktats i läroplansarbetet".

Gymnasieutredningen "kommer i sitt arbete att beakta barnomsorgsgruppens förslag att det i berörda utbildningsplaner klart bör framgå att utbildningen bl. a. syftar till arbete med föräldrautbildning".

Vård 77 "har i sitt arbete, i allt väsentligt beaktat barnomsorgsgruppens förslag till förändring av berörda utbildningar".

"Om statsmakterna beslutar att föräldrautbildning skall starta med den uppläggning som föreslås av utredningen kommer UHÄ att i samarbete med SÖ ta hänsyn till detta i sitt fortsatta arbete med utbildningsplaner för berörda utbildningar."

Kommunstyrelsen i Stockholm, invandrarnämnden vill uttrycka sin tillfredsställelse över utredningens förslag "att invandrarkunskap måste ingå i all utbildning för aktuell personal, både grundläggande sådan och fortbildning. Men till detta måste läggas: vi måste aktivt sträva efter att få fram fler och fler tvåspråkiga människor i t. ex. denna personal".

Sveriges socionomförbund anser att "de i betänkandet uppräknade utbildningarna är för snävt inriktade. Listan bör därför kompletteras. Som exempel kan nämnas att många socionomer från social linje fungerar som handledare, arbetar inom PBU etc."

9. Föräldrautbildning för invandrare

I stort sett samtliga remissinstanser som yttrat sig kring detta avsnitt har ställt sig positiva till förslaget och betonar vikten av att invandraraspekten blir beaktad. En rad mycket konkreta förslag framförs i detta avseende.

SÖ "anser det mycket viktigt att invandrarorganisationerna får information om och inflytande på uppläggningsplanerna för föräldrautbildningen. Dessa organisationer kan i sin tur positivt påverka rekryteringen till utbildningen".

Statens invandrarverk anför sammanfattningsvis: "För att göra den föreslagna föräldrautbildningen för invandrarföräldrar meningsfull anser SIV följande åtgärder vara de väsentligaste:

att barnets språkutveckling behandlas ingående redan i den första fasen av föräldrautbildningen

att mödra- och barnhälsovården tillföres kontaktassistenter och tvåspråkig personal

att invandrarorganisationerna får medverka i uppläggnings- och utformningen av föräldrautbildningen och att de får ekonomiska resurser för att informera om och medverka i utbildningen

att sjukvårdshuvudmännens ansvar fastställs."

Utbildningsradion anser "att relevant invandrarkunskap bör ingå i all personalutbildning inom mödra- och barnhälsovården. Utbildningsradion vill också understryka vikten av att informationsmaterial inom föräldrautbildningsområdet produceras på invandrarpråk".

Kommunstyrelsen i Stockholm, socialförvaltningen delar utredningens uppfattning "att det i ett första skede kan finnas behov för föräldrar med samma språkliga och kulturella bakgrund att bilda egna grupper". Socialförvaltningen vill också "väcka frågan om inte fast tolkpersonal borde finnas vid vissa MVC och BVC som har hög besöksfrekvens av invandrare".

Invandrarnämnden bedömer förslagen som mycket positiva. Samtidigt anser man att "grundidéerna i 'Föräldrautbildning' är svenska och måste vara det, men också 'invandrarförslagen' är påtagligt svenska". "Invandrarernas egen kultur är bara respekterad, inte aktivt tagen i anspråk och inga förslag om kulturutbyte finns. Därmed blir svenskar och invandrare inte jämlingar, som tillsammans och på jämställd fot skapar ett samhälle."

Kommunstyrelsen i Huddinge, socialförvaltningen vill understryka utredningens synpunkter på "invandrarernas behov av att i kontakterna med MVC, BB och BVC få möta personal, som talar deras eget språk och som besitter kunskaper om såväl deras egen kultur som om det svenska samhället. Bäst tillgodoses naturligtvis detta behov genom tvåspråkig personal". "Inte minst är det viktigt att ledare av föräldragrupper för invandrare kommer från den egna gruppen."

Socialförvaltningen anser, "att det i brist på utbildad tvåspråkig personal inom vård- och behandlingsområdet, finns ett stort behov av tvåspråkiga medarbetare med ungefär den funktion, som barnomsorgsgruppen beskriver. Benämningen 'kontakttolk' förefaller dock olyckligt vald, då den kan komma att medföra oklarheter i förhållande till tolkfunktionen".

Socialstyrelsen "delar utredningens synpunkter att det är angeläget att MVC, BB och BVC kan tillgodose invandrar- och minoriteternas - behov och att det för detta ändamål kan vara värdefullt att 'kontakttolkar' anställs. Avgörande vid rekryteringen bör vara att de själva kommer från den aktuella invandrar- och minoritetsgruppen".

I övrigt "beklagat socialstyrelsen att utredningen inte mera utförligt har

behandlat invandrarnas och minoriteternas behov av föräldrautbildning och vad denna i så fall skulle innehålla och hur den skulle utformas”.

10. Den första informationen till föräldrar med handikappade barn

De remissinstanser som behandlat avsnittet är i stort sett positiva till utredningens förslag.

Socialstyrelsen anser dock att ”begreppet ‘den första informationen’ borde definierats”.

Statens invandrarverk anser att stödet måste ”anpassas så att det också tillgodoser invandrarföräldrar med handikappade barn”.

Landstingsförbundet menar att det också till viss del är fråga om ”samarverkan dels mellan olika personalkategorier inom landstinget och dels mellan olika handikapporganisationer och befattningshavare med primärkommunalt och landstingskommunalt huvudmannaskap”.

Utbildningsradion framför ”att det i första hand är ett psykologiskt – kalla det gärna medmänskligt – stöd som alla föräldrar till handikappade barn behöver”. Man vill också ”kraftigt understryka vikten av information till allmänheten och föräldrar samt behovet av grundutbildning/fortbildning av berörd personal”.

Kommunstyrelsen i Stockholm, invandrarnämnden anser ”att man måste kräva, att forskning omedelbart initieras, forskning om dessa barns språkutveckling, kulturkollisioner, sociala förutsättningar etc.” och menar då de handikappade invandrarbarnen m. fl.

11. Resursbehov, föräldraförsäkring m. m.

Socialstyrelsen liksom *Svenska kommunförbundet* ställer sig positiva till utredningens förslag om införande av ett särskilt utvecklingsbidrag under fem år med 35 %.

Från flera håll framförs emellertid att man anser att staten bör ta en större andel av kostnaderna.

Föreningen Sveriges socialchefer anser att det föreslagna utvecklingsbidraget är otillräckligt och att det är ”nödvändigt att få ett större statsbidrag till en ny verksamhet av typ föräldrautbildning och ett statsbidrag som inte är tidsbegränsat”.

Kommunstyrelsen i Göteborg framför att enligt dess mening ”bör staten i princip bära hela kostnaden för föräldrautbildningen”.

Kommunstyrelsen i Luleå framför att det försök med föräldrautbildning som genomförs i Luleå kommun för med sig avsevärda kostnader utöver ordinarie verksamhet. ”Avgörande blir således om samhället anser sig ha råd med denna angelägna reform och kvalitetshöjning eller i vart fall gör de omprioriteringar som blir nödvändiga för att betala kostnaderna.”

Landstingets förvaltningsutskott i Kristianstad anser att det med tanke på

kostnaderna "är realistiskt med en successiv utbyggnad av föräldrautbildningen".

Landstingets förvaltningsutskott i Jämtland anser att "den i utredningen gjorda beräkningen av resursbehov förefaller oss bristfällig. Vi önskar en precisering av beräkningarna".

Landstingets förvaltningsutskott i Västmanland framför att "det måste förutsättas att landstinget skall få ekonomisk kompensation från staten för de ökade insatserna".

Landstingets förvaltningsutskott i Kopparberg redovisar ingående beräknade kostnader för föräldrautbildning vid genomförande i hela landstingsområdet och konstaterar att det kommer att bli personalkrävande. "Förvaltningsutskottet förutsätter en omfattande statlig bidragsgivning till föräldrautbildningen, då kommunala medel i huvudsak saknas under de närmaste åren, och förordar att förhandlingar skall föras mellan landstingsförbundet och socialdepartementet angående finansieringen av reformen." Liknande synpunkter framförs av *landstingets förvaltningsutskott i Norrbotten*.

HCK har inte kunnat finna att utredningen "räknat med de speciella förstärkningar som kan behövas för föräldrar med handikappade barn".

SHSTF:s rikssektion för barnsjuksköterskor anser att det föreslagna statsbidraget är lågt. "Om man vill satsa på föräldrautbildning från statens sida, måste också fullt ekonomiskt ansvar till från staten i ett uppbyggnadsskede."

Landstingets förvaltningsutskott i Stockholm anser "det viktigt att redan på utredningsstadiet slå fast principen att landstingen skall ha full kostnadskompensation från staten, för de kostnader reformen för med sig. Denna kompensation bör icke vara tidsbegränsad". Samtidigt hänvisas till särskilt yttrande av ledamoten i barnomsorgsgruppen Margareta Viklund som hänvisar till att förhandlingar om kostnadskompensation till landstingen får tas upp i sedvanlig ordning.

ABF framför att "studieförbundens och folkrörelsernas ekonomiska förutsättningar är sämre än samhällets, som har den riktiga målsättningen avgiftsfri föräldrautbildning. Avgiftsfritt deltagande bör även studieförbunden få förutsättningar till i den folkrörelseprofilerade utbildningen".

Studieförbundet vuxenskolan framför liknande synpunkter. Dessutom anser man att "i den mån verksamheten kommer att skötas av studieförbund måste särskilda statsbidrag utgå, som till 100 % täcker studieförbundens kostnader för ledare, administration, litteratur m. m. Någon merkostnad för samhället torde ej en överflyttning av verksamheten med föräldragrupper till studieförbunden medföra i förhållande till om samhället exklusivt handhar uppgiften".

Socialstyrelsen liksom majoriteten av de remissinstanser som yttrat sig delar uppfattningen att föräldrarna bör ersättas via föräldraförsäkringen.

Samtidigt framför flera instanser synpunkter på utformningen.

Riksförsäkringsverket tillstyrker således ersättning från föräldraförsäk-

ringen men anför samtidigt "de nuvarande bestämmelserna om halv föräldrapenning torde enligt verkets mening bättre motsvara det inkomstbortfall som normalt uppstår för de försäkrade vid deltagande i föräldrautbildning".

AMS betonar vikten av "att ekonomiskt stöd kan utgå under studietiden och att hjälp med barnomsorg vid behov kan ordnas för hemmavarande barn".

Familjestödsutredningen liksom *SACO/SR* ställer sig positiva till förslaget men menar att utformningen måste ske på ett sådant sätt att båda föräldrarna kan delta.

Kommunstyrelsen i Stockholm, socialförvaltningen menar att det är "olyckligt med den föreslagna kopplingen till föräldrapenningen för tillfällig vård av barn".

Statens invandrarverk anser "att de dagar som anslås av föräldraförsäkringen för föräldrautbildning endast skall få användas till detta ändamål". *Sveriges socionomförbund* vill reservera speciella dagar för föräldrautbildningen. Liknande synpunkter anføres av *LO* som föreslår att "föräldraförsäkringen utvidgas med 2 dagar per förälder under barnets första levnadsår att användas särskilt för föräldrautbildning". Samma framförs av *SHSTF:s rikssektion för barnsjukköterskor*. Även *TCO* anser att föräldraförsäkringen måste utvidgas så att de 2 dagarna för föräldrautbildning ligger "utanför de 12 dagarna och inte konkurrerar med vård av sjukt barn".

Försäkringskassförbundet anser att utbildningen bör "anpassas till att omfatta minst en halv dag". Man är i sammanhanget införstådd med "att om den föreslagna lagstiftningen genomförs bör ytterligare informationsåtgärder vidtas".

Utbildningsradion anför i anslutning till de resursberäkningar som gjorts följande: "För att till någon del motverka ytterligare segregering av barn i vårt samhälle är det av största vikt att samtliga föräldrar nås av föräldrautbildning. En slutsats är att etersänd föräldrautbildning för fas 1 blir nödvändig."

Adoptionscentrum "ser det som en självklarhet att adoptivföräldrarna får rätt att utnyttja föräldrapenning för föräldrautbildning på samma sätt som biologiska föräldrar".

Härutöver har följande remissinstanser uttalat sig positivt om förslaget: *SÖ, Svenska kommunförbundet, Svenska kommunalarbetsareförbundet* (underremiss till *LO*), *Föreningen Sveriges socialchefer, kommunstyrelsen i Eslöv, centerns kvinnoförbund, SSU*.

Endast en remissinstans, *Svenska arbetsgivareföreningen*, avstyrker barnomsorgsgruppens förslag i denna del. Föreningen anser det "angeläget att statsmakterna visar större restriktivitet än hittills inför planer på att förlägga nya aktiviteter till arbetstid".

Kommunstyrelsen i Stockholm, socialförvaltningen finner här anledning "uttala viss tveksamhet inför att ge sjukvården huvudansvaret". Man anser att "om huvudmannaskapet läggs på landstingen så bör planering av former

och innehåll i föräldrautbildningen självfallet ske i nära samråd med primärkommunerna”.

SHSTF:s rikssektion för barnsjuksköterskor menar att ”vill man från statligt håll genomföra denna reform, kanske lagreglering bör övervägas”.

Socialstyrelsen framför att ”den i dagarna inom socialstyrelsen färdigställda utredningen om mödra- och barnhälsovårdens framtida innehåll och organisation ger ytterligare underlag för under vilka förhållanden föräldrautbildningen kan utvecklas inom sjukvårdshuvudmannens ansvar”.

Studieförbundet vuxenskolan ”delar uppfattningen att sjukvårdshuvudmännen skall ha huvudansvaret. Om detta emellertid också är liktydigt med att sjukvårdshuvudmännen är den instans som skall ha ansvaret för genomförandet av föräldrautbildningen” instämmer man inte i denna del. Det konkreta genomförandet kan med fördel ske av andra, i första hand studieförbundens lokalavdelningar.

Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund anser att ”samhället skall ha ansvaret för att föräldrautbildningen kommer till stånd. Det är då nödvändigt att personalen är informerad om utbudet av föräldrautbildningscirklar och vad de innehåller, så att de kan medverka i att stimulera föräldrar att delta i dessa”.

Adoptionscentrum ”anser att landstingen bör ha ett principiellt huvudmannaskap även för adoptivföräldrarnas föräldrautbildning. När det sedan gäller det praktiska genomförandet av föräldrautbildning bör landstingen kunna överlåta det helt eller delvis på lokal AC-avdelning och/eller studieförbund och bidra med extra resurser utöver de gängse för studiecirklar”.

Statens invandrarverk ”finner det angeläget att ansvarsfrågan klart fastställs. De säråtgärder som behövs för invandrarföräldrarnas del måste beaktas”.

12. Material som komplement till muntlig information

Samtliga remissinstanser som yttrat sig om detta avsnitt ställer sig positiva till förslagen.

Övrigt

TCO ”anser att det är viktigt att en utvärdering av verksamheten sker fortlöpande och även senare än under den första fem-årsperioden. TCO förutsätter också att de fackliga organisationerna bereds möjlighet att delta såväl i planerings- som utvärderingsskedet”.

Folkpartiets ungdomsförbund framför att det hade ”varit värdefullt om betänkandet hade innehållit en sammanfattande utvärdering av den försöksverksamhet som förekommit. Vidare saknar vi en beskrivning av det barnvänliga samhälle som vi trots allt har”.

Från några remissinstanser bl. a. *nämnden för samhällsinformation, lands-*

tingets förvaltningsutskott i Västmanland, sjukvårdsförvaltningen samt Adoptionscentrum betonar man vikten av föräldrautbildning till alla vuxna samt föräldrautbildning som förberedelse för vuxenrollen och eventuellt föräldraskap.

Föräldraförsäkring (SOU 1978:39) Delbetänkande från familjestödsutredningen

Sammanfattning

Inledning

Fr. o. m. den 1 januari 1974 omvandlades den tidigare moderskapsförsäkringen till en föräldraförsäkring som omfattade föräldrapenning vid barns födelse och sjukpenning vid vård av sjukt barn.

Föräldrapenning vid barns födelse utgick under 180 dagar med ett belopp som under vissa förutsättningar var detsamma som den egna sjukpenningen dock lägst 25 kr. per dag.

Sjukpenning vid vård av sjukt barn utgick till förvärvsarbetande föräldrar under längst tio dagar per år.

Den 1 januari 1975 förlängdes rätten till föräldrapenning i samband med barns födelse till 210 dagar.

Den 1 januari 1977 omvandlades sjukpenning för vård av sjukt barn till en rätt till föräldrapenning för tillfällig vård av barn. Grunderna för utnyttjande av rättigheten utvidgades till att också omfatta de tillfällen då den ordinarie vårdaren blir sjuk och då barnet behöver besöka den förebyggande barnavården och liknande.

Antalet dagar förlängdes och gjordes beroende av antalet barn i familjen så att föräldrapenning för familjer med ett barn utgår under tolv dagar per år, för familjer med två barn under femton dagar per år och för familjer med tre eller flera barn under aderton dagar per år.

Från samma tid infördes också en rätt till föräldraledighet i samband med att föräldrapenning utnyttjas.

Från den 1 januari 1978 höjdes garantinivån till 32 kr. per dag. Från samma tid infördes en särskild föräldrapenning. Den kan utgå som hel, halv eller fjärdedels föräldrapenning. Som hel föräldrapenning kan den utgå under 90 dagar, som halv föräldrapenning under 180 dagar och som fjärdedels föräldrapenning under 360 dagar. Den särskilda föräldrapenningen skall vara utnyttjad före det barnet fyller åtta år eller före utgången av det första skolåret.

Den särskilda föräldrapenningen utgår under två tredjedelar av tiden med belopp som motsvarar den egna sjukpenningen, dock lägst 32 kr. per dag. Under den återstående tiden utgår föräldrapenningen lika för alla med 32 kr. per dag.

I samband med att den särskilda föräldrapenningen infördes förkortades tiden för föräldrapenning i samband med barns födelse till 180 dagar.

Den särskilda föräldrapenningen fördelas mellan föräldrarna så att vardera föräldern har rätt till föräldrapenning i 45 dagar. Förälder kan dock med en

enkel anmälan överlåta sin tid eller del därav till den andre föräldern. Ensamstående föräldrar har rätt till 90 dagar med särskild föräldrapenning.

Familjestödsutredningens uppdrag och första betänkande

Samtidigt som föräldraförsäkringen trädde i kraft tillsattes familjestödsutredningen med uppdrag att göra en sammanställning och bedömning av erfarenheterna av de nya reglerna.

Utredningen tog upp vissa av de i direktiven berörda frågorna i det delbetänkande Förkortad arbetstid för småbarnsföräldrar (SOU 1975:62), som avlämnades år 1975. Det innehöll en första genomgång av försäkringens utnyttjande. Därjämte innehöll det vissa förslag till utbyggnad av försäkringen. Utredningens huvudförslag gällde rätten till förkortad arbetstid för småbarnsföräldrar.

Försäkringens utnyttjande

Föräldrapenning i samband med barns födelse

Andelen fäder som utnyttjat försäkringen i samband med barns födelse har successivt ökat från 2,4 % år 1974 till 7,7 % år 1976. För 1977 torde siffran ligga på ca 10 %. Antalet dagar som i genomsnitt utnyttjats av fäderna har ökat från 26 under år 1974 till 40 under år 1976.

Fädernas benägenhet att utnyttja försäkringen ökar med utbildningsgrad, inkomst och ställning på arbetsplatsen. Det förefaller också som om offentligt anställda fäder skulle utnyttja försäkringen i högre grad än privatanställda.

Det kanske mest slående förhållandet i det insamlade materialet är sambandet mellan männens utnyttjande av försäkringen och kvinnornas utbildnings- och förvärvsförhållanden. Bland män i samma yrkesgrupp stiger utnyttjandet av föräldraförsäkringen ju högre inkomst kvinnan har.

Föräldrapenning för tillfällig vård av barn

Reglerna om föräldrapenning för tillfällig vård av barn förändrades till väsentliga delar från den 1 januari 1977. Den statistik som redovisas avser år 1976 då föräldraförsäkringen gav föräldrarna rätt till tio dagars föräldrapenning. De förändringar som har införts efter år 1976 har inte varit möjliga att belysa med hittills tillgänglig statistik.

År 1974 utnyttjade 155 000 familjer rätten till ersättning vid vård av sjukt barn. År 1976 hade antalet familjer ökat till 240 000. Bland de familjer som använt sig av denna del av försäkringen utnyttjade varje familj i genomsnitt 4,4 dagar år 1974 och 4,6 dagar år 1976.

I nedanstående uppställning redovisas andelen familjer som under år 1976 utnyttjat alla tio dagarna av de familjer som använt försäkringen. Familjerna är fördelade efter familjetyp och barnets ålder.

Yngsta barnets ålder, år	Andel tiodagarsuttag i %		
	Enförälder	Tvåförälder	Alla familjer
0-2	13,0	7,8	8,4
3-6	12,6	6,9	8,3
7-9	5,6	3,5	4,2
0-9	10,7	6,7	7,6

Hur har försäkringen fungerat och hur bör den utvecklas i fortsättningen?

Det huvudsakliga motivet för att införa föräldraförsäkringen var att ge föräldrar möjlighet att vara lediga från sitt arbete i situationer då de behöver ta hand om sina barn utan att behöva göra stora ekonomiska förluster eller förlora sin anställning.

Utvecklingen av föräldraförsäkringen har gått i delvis olika riktningar. Föräldrapenningen för tillfällig vård av barn har byggts ut både när det gäller dagantal och situationer då den kan utnyttjas. En detaljerad uppräknings av skäl har därvid gjorts i lagtexten.

Rätten till särskild föräldrapenning har en delvis annan karaktär. Den innebär en rätt till ledighet och ersättning utan att föräldrarna behöver motivera uttaget. Det enda krav som gäller är att föräldern skall vårda barnet. Den särskilda föräldrapenningen kan användas, utan att några andra särskilda skäl föreligger, för att ge barn och föräldrar möjlighet till ökad daglig kontakt med varandra.

Avsikten med den särskilda föräldrapenningen är således att den skall kunna utnyttjas enligt föräldrarnas egna bedömningar i en mängd situationer av olika karaktär. Man kan anta att behovet att utnyttja den särskilda föräldrapenningen i besvärliga situationer kommer att variera mellan olika familjer. Bristen på spädbarnsplatser inom barnomsorgen medför sannolikt att många familjer kommer att utnyttja den särskilda föräldrapenningen i direkt anslutning till föräldrapenningen vid barns födelse när de i stället skulle ha föredragit att ha barnet på daghem. Långvarig eller ofta återkommande sjukdom hos barnet eller byte av bostadsort är andra situationer då familjen kan behöva använda den särskilda föräldrapenningen. Det finns anledning förmoda att föräldrarnas möjlighet att välja hur de vill använda ersättningstiden är begränsad och att användningen kan komma att styras av brister i kommunernas barnomsorg.

Föräldraförsäkringen har f. n. i allt väsentligt en generell utformning. Någon bedömning från fall till fall förekommer knappast och besluten om

föräldrapenning skall utgå eller inte är i regel lätta att fatta. Det är en klar fördel i försäkringens uppbyggnad.

Trots detta har ett par av de förslag utredningen nu lägger fram inslag av prövning av de enskilda fallen, vilket är en ny linje i föräldraförsäkringen.

Skälen för att i fortsättningen bygga ut försäkringen selektivt är enligt utredningens mening starka. Det första skälet är att det under överskådlig framtid inte torde finnas statsfinansiellt utrymme för några stora kostnadskrävande generella reformer på föräldraförsäkringens område. Det andra huvudskälet är att ersättningsreglerna byggs ut kraftigt de senaste åren vilket gör att försäkringen f. n. i betydande omfattning ger rätt till ekonomisk ersättning vid föräldraledighet. Utredningen har i det läget funnit att den fortsatta utbyggnaden av försäkringen bör inriktas på att tillgodose de grupper som har särskilda behov av stöd eller som i dag är missgynnade av reglernas utformning.

Utredningens förslag

Havandekapspenning

De allra flesta arbeten kan utföras även under graviditetens slutskede i vissa fall efter smärre anpassningar av arbetsstället eller arbetsuppgifterna. Kvinnor som inte kan klara sitt vanliga arbete bör ha rätt till omplacering inom arbetsplatsen. I regel torde det finnas goda möjligheter att omplacera de gravida kvinnor som har behov härav till andra arbetsuppgifter. Först i sista hand – om omplacering inte är möjlig – bör ges rätt till särskild ledighet med ekonomisk ersättning.

Utredningens förslag i det följande är utformat utifrån den förutsättningen att frågan om rätt till omplacering inom arbetsplatsen löses.

Gravida kvinnor har nästan utan undantag kontakt med mödravårdsvården. Det är därför naturligt att låta mödravårdsvårdens personal delta i bedömningen av förändringar i kvinnans arbetsförmåga. Personalen bör redan vid kvinnans första besök på mödravårdscentralen informera sig om hennes arbetssituation och upplysa om de regler som finns beträffande omplacering på arbetsplatsen m. m. Vid behov bör också kontakt tas med kvinnans arbetsgivare och den lokala fackliga organisationen.

I de fall omplacering inte kan ske utan kvinnan måste sluta förvärsarbetet på grund av arbetets art är det rimligt att den allmänna försäkringen träder in och ersätter inkomstbortfallet utan att den tid någon av föräldrarna kan vara ledig med föräldrapenning för att vårda barnet efter förlossningen reduceras.

Enligt nuvarande regler kan blivande mödrar utnyttja rätten till föräldrapenning 60 dagar före den beräknade tidpunkten för barnets födelse. Tid som utnyttjats före barnets födelse minskar den tid som kan användas efter förlossningen.

De nuvarande reglerna missgynnar kvinnor som har tungt arbete och därför inte kan fortsätta arbeta till omedelbart före förlossningen.

Utredningen föreslår en särskild behovsprövad rätt till inkomstersättning när den blivande modern på grund av arbetets art inte kan förvärvsarbeta under havandeskapet. Förslaget innebär att den nuvarande föräldrapenningen under 180 dagar utvidgas med föräldrapenning i form av havandeskapspenning under högst 50 dagar. Denna kan utgå fr. o. m. sextionde dagen och längst till tionde dagen före den beräknade tidpunkten för förlossningen, om kvinnan inte har kunnat omplaceras på sin arbetsplats och hon till följd av arbetets art helt eller delvis inte kan förvärvsarbeta under havandeskapet.

Utredningen föreslår att frågan om arbetets art förhindrar den blivande modern att förvärvsarbeta i vanlig ordning prövas av försäkringskassan. Före den bedömningen skall yttrande ha inhämtats från mödrahälsovården. Mödrahälsovårdens prövning av frågan bör ske i samråd med arbetsgivare och den berörda fackliga organisationen. En förutsättning för att kvinnan skall få frågan om havandeskapspenning behandlad är att en prövning har skett av hennes möjligheter till omplacering. Den nuvarande möjligheten att börja ta ut den ordinarie föräldrapenningen tidigast 60 dagar före den beräknade tidpunkten för förlossningen kvarstår.

Föräldrapenning för vård av sjuka barn m. m.

Föräldrar äger rätt till föräldrapenning för tillfällig vård av barn om barnet inte fyllt tio år bl. a. när barnet eller dess ordinarie vårdare är sjuk. Från och med år 1977 har familjerna rätt till följande antal dagar per år:

familjer med ett barn	12 dagar
familjer med två barn	15 dagar
familjer med tre eller fler barn	18 dagar

Föräldrar har f. n. inte rätt att uppbära föräldrapenning för tillfällig vård av barn som inte får vistas i sin normala tillsynsform på grund av att det bär på smitta utan att vara sjukt.

I samband med epidemier av smittsamma sjukdomar på daghem och i skolor vållar detta uppenbara svårigheter. Med stöd av smittskyddslagen eller skolhälsovårdens respektive barnhälsovårdens eller förskoleläkares anvisningar kan även friska barn avstängas eller avrådas från vistelse på daghemmet, familjedaghemmet respektive skolan om smitta finns där eller i hemmet.

Utredningen föreslår att smitta som gör att förälder måste avstå från förvärvsarbete för att vårda barnet blir grund för rätt till föräldrapenning för tillfällig vård av barn.

Enligt utredningens mening täcker det nuvarande antalet dagar inom systemet med föräldrapenning för tillfällig vård av barn behovet av ledighet

hos det stora flertalet barnfamiljer. I vissa fall, t. ex. då barnet eller barnen har en långvarig sjukdom eller då något barn är särskilt infektionskänsligt och därför ofta sjukt, är dock de nuvarande reglerna inte tillräckliga.

Utredningen föreslår att reglerna för föräldrapenning för tillfällig vård av barn ändras så att ett större antal dagar för vård av sjukt barn kan beviljas i de fall då familjen förbrukat det ordinarie antalet dagar. Förslaget innebär att familjer får rätt att vid barns sjukdom utnyttja ytterligare dagar. Rätten är begränsad på så vis att barnet vid varje ersättningstillfälle skall ha varit sjukt i tre dagar (karensdagar) innan ytterligare föräldrapenning utgår.

Den föreslagna föräldrapenningen är avsedd att kompensera inkomstbortfall i samband med att en förälder måste avstå från sitt ordinarie förvärvsarbete för att ta vård om ett sjukt barn under en eller flera korta perioder inom ett år. Ersättningstiden begränsas till 60 dagar per familj och kalenderår. När erfarenhet vunnits av försäkringen bör denna avgränsning omprövas och övergången mellan föräldrapenning och vårdbidrag granskas.

Administrativt får de nya reglerna delvis samma karaktär som de som gäller vid egen sjukdom som varar längre än sex dagar. En sådan sjukskrivning förutsätter en bedömning i det enskilda fallet av medicinsk personal och försäkringskassa. Samma tidsgräns bör gälla i dessa fall dvs. intyg krävs fr. o. m. den sjunde dagen när familjen har tagit ut de 12, 15 resp. 18 dagar de nu har rätt till.

Föräldrapenning för vård av sjukt barn bör liksom andra delar av föräldraförsäkringen berättiga till ledighet. Vidare bör föräldern trots att någon ersättning inte utgår ha rätt till ledighet under karensdagarna under förutsättning att denna sjukledighet har anmälts till försäkringskassan.

Höjning av vissa åldersgränser

Rätten till föräldraledighet för tillfällig vård av barn tar sikte på att ersätta en barntillsyn som faller bort. Enligt utredningens mening är det då naturligt att anknyta till den övre åldersgränsen för den kommunala barnomsorgen. Enligt lagen (1976:381) om barnomsorg omfattar fritidshemsverksamheten barn t. o. m. 12 års ålder. Samma åldersgräns bör enligt utredningens mening gälla också för föräldrapenning för tillfällig vård av barn. Utredningen föreslår därför att åldersgränsen höjs så att föräldrapenning för tillfällig vård av barn kan utgå till dess barnet fyller tretton år. Nuvarande åldersgräns är 10 år.

Enligt gällande regler har föräldrar eller annan anhörig rätt till ersättning för resekostnader vid besök hos barn på sjukhus om barnet är under tio år. Ersättningen omfattar en resa per vecka och täcker kostnader som överstiger 30 kr. per restillfälle.

De barn som kan få besök med hjälp av dessa medel torde ofta vara allvarligt sjuka och vistas på sjukhus relativt långt från hemorten.

Enligt utredningens mening bör också denna åldersgräns höjas. Åldersgränsen för vård på barnklinik är i regel femton år. För kroniskt sjuka barn går

man ofta över den gränsen något. Mot denna bakgrund föreslår utredningen att rätten till ersättning för resekostnader för besök hos sjukt barn på sjukhus skall gälla för barn som är under sexton år.

Kostnader

Kostnaderna för det första året efter ikraftträdandet kan sammanfattas på följande sätt.

Höjning av åldersgräns	5 milj. kr.
Föräldrapenning för långtidssjuka barn	10 milj. kr.
Havandeskapspenning	20 milj. kr.
	<hr/>
Summa	35 milj. kr.

Kostnaderna stiger sedan med ca 10 milj. kr. vardera ett resp. två år efter ikraftträdandet. Det tredje året stiger kostnaderna med ytterligare ca 5 milj. kr. Därmed har hela reformen kommit i funktion. Kostnaderna i detta stadium uppgår till ca 60 milj. kr. Här skall dock framhållas att kostnadsberäkningarna är osäkra och bygger på antaganden om ett framtida utnyttjande av de nya förmånsreglerna som i dag inte går att beräkna.

Utredningen föreslår att de föreslagna nya reglerna träder i kraft den 1 januari 1980.

Remissammanställning över familjestödsutredningens betänkande Föräldraförsäkring (SOU 1978:39)

Svar har inkommit från följande remissinstanser: Socialstyrelsen, riks-försäkringsverket, statskontoret, riksrevisionsverket, statens avtalsverk, skolöverstyrelsen (SÖ), arbetarskyddsstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, omsorgskommittén, barnomsorgsgruppen, socialpolitiska samordningsutredningen, Landsorganisationen (LO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Centralorganisationen SACO/SR, Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, Lantbrukarnas riksförbund (LRF), Försäkringskasseförbundet, landstingen i Stockholms, Uppsala, Värmlands och Västerbottens län.

Därutöver har synpunkter på utredningsförslaget inkommit från SHSTF:s rikssektion för barnsjuksköterskor, Sveriges kristna socialdemokraters förbund, Riksförbundet mot allergi, Svenska diabetesförbundet, statens handikappråd, Riksförbundet för utvecklingsstörda barn, ungdomar och vuxna, Föreningen för psykotiska barn, Handikappförbundens centralkommitté (HCK) samt Riksförbundet för rörelsehindrade barn och ungdomar.

Allmänna synpunkter

Det övervägande flertalet remissinstanser är positiva till de principiella tankegångar utredningen framför. Beträffande de olika förslagen till konstruktioner finns delvis skilda åsikter. På en del punkter avstyrks utredningens förslag av vissa remissinstanser. I andra frågor vill vissa remissinstanser ha mera långtgående förslag än utredningens.

Flera remissinstanser konstaterar att föräldraförsäkringen blivit alltmera komplicerad och svåröverskådlig. Några av dem anser därför att utredningens förslag bör bli föremål för ytterligare prövning innan de genomförs. Andra tillstyrker utredningens förslag men understryker samtidigt behovet av förenklingar inom försäkringen.

Riksförsäkringsverket anför att föräldraförsäkringen redan i dag anses vara en av de svåraste delarna av den allmänna försäkringen att administrera och informera om. De förslag utredningen lagt fram är huvudsakligen av selektiv natur och komplicerar föräldraförsäkringen ytterligare. Detta medför ökade problem inte minst i informationshänseende. Risken att de försäkrade inte kan utnyttja försäkringen på bästa sätt ökar därigenom ytterligare. Även i övrigt kommer att krävas stora insatser på det administrativa planet. Verket anser att de förslag utredningen lagt fram behöver övervägas ytterligare. Detta bör inte ske isolerat utan i samband med en systematisk genomgång av hela föräldraförsäkringen som – efter de senaste genomförda förändringarna –

redan är svår att hantera både för dem som har att administrera försäkringen och för de försäkrade. Vid översynen bör stor vikt läggas vid att förenkla och förenhetliga systemet.

Socialpolitiska samordningsutredningen konstaterar att föräldraförsäkringens regler genom bl. a. åtskilliga specialvillkor har blivit svåröverskådliga och svårtillämpade för både enskilda och myndigheter. Utredningen säger sig kunna ha förståelse för de framlagda förslagen. De leder emellertid ofta inte till ökad samordning och gör inte heller försäkringen mer lättillämpad. Tvärtom införs nya specialvillkor som ger upphov till tillämpningssvårigheter och för den enskilde svårförklarliga effekter. Detta gäller både föräldrapenningen och den föreslagna havandeskapspenningen.

Utredningen ifrågasätter om inte en förnyad översyn av föräldraförsäkringen behöver göras med syfte att minska dess komplikationsgrad. Ett sådant resultat kan nås bl. a. genom att en ökad enhetlighet beträffande materiella villkor eftersträvas i förhållande till närliggande försäkringar, t. ex. sjukpenningförsäkringen.

SÄF framhåller att föräldraförsäkringen är synnerligen komplicerad och svår att överblicka. Detta gäller särskilt efter införandet av den särskilda föräldrapenningen fr. o. m. ingången av 1978. Föreningens kontakter med företagen visar entydigt att dessa har små möjligheter att överblicka sina skyldigheter gentemot de anställda vad gäller ledighet i samband med utnyttjande av föräldraförsäkringen. På motsvarande sätt har de anställda stora svårigheter att överblicka sina möjligheter att utnyttja försäkringen. Föreningen påpekar vidare att regeringen nyligen tillsatt en utredning med uppgift att se över sjukpenningförsäkringen. Denna utredning skall se över regler inom sjukpenningssystemet som har betydelse även för föräldraförsäkringen.

LO konstaterar att den nuvarande föräldraförsäkringen byggts ut successivt. Den har bl. a. därigenom blivit till vissa delar svåröverskådlig. Familjestödsutredningens nu framlagda förslag kommer sannolikt att ytterligare försvåra för alla parter – personal på försäkringskassorna, förtroendevalda, föräldrar – att tillämpa och förstå de olika bestämmelserna. *LO*, som tillstyrker att de nu framlagda förslagen genomförs, anser samtidigt att man i det fortsatta reformarbetet bör göra en allmän översyn av föräldraförsäkringen i syfte att göra den enklare och mera lättöverskådlig.

Försäkringskassaförbundet tillstyrker utredningens förslag. Därutöver anför man att försäkringens regler är komplicerade bl. a. på grund av att försäkringen är avsedd att täcka flera behov och att föräldrarna inom vida gränser skall ha möjlighet att själva välja hur de vill utnyttja försäkringen. Familjestödsutredningens förslag innebär att en del kvarvarande orättvisor rättas till. Men det medför också en ännu mer komplicerad handläggning för kassorna. Föräldraförsäkringen har för varje påbyggnad blivit allt mer tillkrånglad och ställt allt större krav på både kassapersonal och föräldrar.

Förbundet anser nu att tiden är mogen för en genomgripande översyn av

lagstiftningen både i syfte att få en försäkring som allmänheten lättare förstår och för att minska de administrativa kostnaderna.

Havandeskapspenning

Förslaget till havandeskapspenning tillstyrks av socialstyrelsen, statens avtalsverk, arbetsmarknadsstyrelsen, barnomsorgsgruppen, LO, TCO, Centralorganisationen SACO/SR, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, LRF, Försäkringskassförbundet, landstinget i Stockholms län, landstinget i Uppsala län och landstinget i Värmlands län.

Socialstyrelsen menar att förslaget om en ny ersättningsform för arbetsförmåga under graviditet enligt socialstyrelsens uppfattning är befogat trots den olägenhet det innebär med ytterligare bestämmelser utöver föräldrapenningen. Erfarenheter från mödrahälsovården styrker att det föreligger oklarheter och växlande praxis vid bedömning av arbetsförmågan under graviditet.

Arbetsmarknadsstyrelsen menar att förslaget om havandeskapspenning är desto mer motiverat eftersom man måste räkna med att omplaceringsmöjligheterna och förutsättningarna att anpassa arbetet till individuella behov ofta är begränsade, framförallt inom de många små företagen. Det måste därför anses vara en rättviseåtgärd att denna grupp av mödrar kompenseras ekonomiskt när de på grund av arbetets anordnande inte kan fullgöra sina arbetsuppgifter.

Enligt *LO* finns det en uppenbar risk att viktiga reformer inte når dem som bäst behöver förbättringar. Undersökningar visar att de nuvarande reglerna missgynnar mödrar med fysiskt krävande yrken såsom ekonomipersonal, hemsamarit, restaurangpersonal, sjukvårdsbiträde, städare och undersköterska. Grupper som finns inom *LO*-kollektivet. Mödrar inom dessa yrken utnyttjar föräldraförsäkringen minst en månad före förlossningsdagen i betydligt större utsträckning än mödrar med fysiskt lätta yrken, t. ex. kontors- och administrativt arbete, forskare, psykolog, arkitekt, programmare, etc. Antalet blivande mödrar som är sjukskrivna minst en månad före förlossningen är också betydligt större i grupper med fysiskt krävande yrken. *LO* anser därför i likhet med utredningen det angeläget med en förändring av reglerna för föräldrapenning under graviditeten.

TCO anser att utredningen tar upp en principiellt viktig fråga och delar den framförda uppfattningen att kvinnor som på grund av sin långt framskridna graviditet inte kan fortsätta sitt arbete skall ha rätt till en inkomstersättning under denna tid.

LRF ställer sig positivt till förslaget. Det finns menar man utan tvekan ett starkt behov av ersättning för inkomstbortfall under denna period för kvinnor som arbetar i fysiskt tunga yrken. De nuvarande reglerna medför att kvinnor med denna typ av yrken tvingas utnyttja föräldrapenningen under havandeskapstiden, vilket innebär att ersättningstiden efter förlossningen blir

förkortad. Utredningen har nämnt tung industri, transport, sjukvård, hotell och restaurang och branscher där det förekommer tunga lyft eller krav på fysiskt svåra rörelser som kan motivera rätt till havandeskapspenning. Till denna lista kan läggas lantbruk. I den övervägande delen av lantbrukarfamiljerna deltar kvinnorna i lantbruksarbetet och bland lantbrukarfamiljer i de aktuella åldrarna redovisar hustrun i flertalet fall egen inkomst från lantbruket.

Riksförsäkringsverket konstaterar att familjer där kvinnan på grund av arbetets art måste utnyttja föräldraförsäkringen redan under graviditeten inte därigenom bör få möjligheterna till samvaro med barnet beskurna. Enligt verkets mening bör dock inte en fjärde form av föräldrapenning införas. Hur den särskilda rättigheten bör inordnas i föräldrapenningsystemet bör utredas ytterligare. Verket anser dock att behovet av att åtgärder vidtas för denna kategori kvinnor är så klart att en provisorisk lösning bör sökas i avvaktan på det slutliga ställningstagandet.

Statskontoret ifrågasätter inte behovet av gravida kvinnors rätt till inkomstersättning då de på grund av arbetets art inte kan förvärvsarbete under havandeskapet.

Utredningens förslag till en ny ersättningsform, havandeskapspenning, innebär att regelverket kring föräldraförsäkringen ytterligare kompliceras och att administrationens omfattning ökar. Enligt statskontorets mening bör det inte vara något hinder att försäkringstekniskt jämställa förvärvsoförmåga pga. graviditet med sjukdom i sjukförsäkringen. Att tillskapa en ersättningsform inom föräldraförsäkringen som innebär att man måste göra en gränsdragning mellan å ena sidan graviditetsförlopp där graviditeten i sig medför förvärvsoförmåga, och å andra sidan graviditeter där arbetets art omöjliggör fortsatt arbete synes inte vara praktiskt. Enligt statskontorets uppfattning bör inkomstbortfallet i detta fall täckas av sjukförsäkringen. Den varierande praxis som råder för sjukskrivning under graviditet bör åtgärdas genom anvisningar.

Liknande synpunkter framförs av *riksrevisionsverket*.

Omplacering

Arbetskyddsstyrelsen konstaterar att man i Sverige har eftersträvat att undvika diskriminering av kvinnor på arbetsmarknaden bl. a. genom att undvika generella särregler för kvinnor i arbetslivet, eller generella regler för kvinnor i barnafödande åldrar. Ett problem i sammanhanget är att den ur fosterskadesynpunkt känsligaste tiden ligger så tidigt att graviditeten sällan har hunnit fastställas.

I samråd med företrädare för arbetsmarknadens parter och jämställdhetskommittén har styrelsen därför stannat för att tills vidare inte utfärda några generella regler för kvinnor i barnafödande åldrar i arbetslivet. Däremot skall informationen ökas om arbetsuppgifter som kan vara olämpliga för gravida

kvinnor. Likaså kommer de ev. särskilda risker som kan föreligga för kvinnor och foster i vissa arbetsmiljöer att framhållas i styrelsens fortlöpande författningsarbete beträffande olika arbetsmiljörisker. Några speciella föreskrifter från styrelsen beträffande omplacering vid havandeskap är däremot inte att vänta.

LO framhåller att en förutsättning för utredningens bedömning att kvinnor har möjlighet till omplacering när graviditeten medför hinder att utföra normalt arbete, är att arbetarskyddsstyrelsen utfärdar anvisningar som klart anger rätt till omplacering i samband med havandeskap. LO anser att arbetarskyddsstyrelsen skyndsamt måste utfärda sådana anvisningar.

Landstinget i Stockholms län framhåller att inom landstingets vårdområden utgörs personalen till ca 85 % av kvinnor, de flesta i fertil ålder. Inom sjukvårdens tunga sektorer såsom långvård, medicin, ortoped och neurolog samt centralkök, ges inte stora möjligheter att göra omplaceringar till lättare arbeten. I enstaka fall anställs extra personal, som "går dubbelt" med den gravida och tar hand om de tyngre arbetsmomenten, men ekonomiska möjligheter saknas att "dubbla" för alla gravida kvinnor. De flesta blir därför sjukskrivna på halvtid eller heltid under de sista veckorna, om de inte orkar med sitt arbete, eller begär att få övergå till deltidarbete. Inom landstingssektorn torde man få räkna med att de nya förmånerna kommer att tagas i anspråk i stor utsträckning.

Enligt landstingets erfarenhet bör vidare viss försiktighet iakttas när det gäller att omplacera kvinnor under havandeskapstiden. Kvinnan är då ofta "känslig" för miljöförändringar och söker man pressa henne att byta arbetsuppgifter kan detta många gånger få negativa psykologiska konsekvenser. Landstinget anser därför att man inte kategoriskt skall kräva, att alla omplaceringsmöjligheter skall utnyttjas innan försäkringsersättning utgår. Det är riktigt, som föreslås i betänkandet, att kvinnan skall ha rätt att bli omplacerad om hon önskar och det finns möjlighet därtill. Hon bör dock inte tvingas att underkasta sig en förändring av sina arbetsuppgifter. Utredningens förslag på den punkten bör modifieras.

Flertalet remissinstanser lämnar utredningens förslag att den nya förmånen skall kallas havandeskapspenning utan erinran. Förslaget tillstyrks uttryckligen av *arbetsmarknadsstyrelsen* och *SACO/SR*. Några remissinstanser är av annan mening. *Riksförsäkringsverket* anser att den nya rätten bör komma till stånd inom det nuvarande systemets ram. *Statskontoret* och *riksrevisionsverket* menar att det bör prövas om inte frågan kan lösas inom sjukförsäkringen.

Utredningens förslag, att rätten till havandeskapspenning skall prövas av försäkringskassan efter det att frågan om omplacering behandlats och efter hörande av personal från mödrahälsovården lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser. Förslaget tillstyrks uttryckligen av *societalstyrelsen*, *riksförsäkringsverket* och *LO*. Även *statens avtalsverk* delar denna mening dock med inskränkningen att intyget från mödrahälsovården bör lämnas av läkare.

Riksförsäkringsverket anser att sådant intyg också kan lämnas av företagshälsovården. Verket ifrågasätter vidare om inte någon form av lekmanna-medverkan bör införas vid beslut om havandeskapspenning.

Socialstyrelsen anser det angeläget att de formella bestämmelserna om den nya ersättningsformen inte försvårar eller fördröjer möjligheten att utnyttja den. Kvinnan måste vid den första kontakten med mödravårdscentralen informeras om sina rättigheter enligt arbetsmiljölagen, så att hon i god tid kan ta kontakt med arbetsgivare och lokal facklig organisation för eventuell omflyttning. Ansökan om ersättning bör förenklas och beslutet bör enligt socialstyrelsens uppfattning kunna fattas av försäkringskassan enbart på grundval av kvinnans egna uppgifter och ett intyg utfärdat av mödravårdscentralens personal. Ytterligare intyg från arbetsgivaren är däremot inte nödvändig.

Arbetsmarknadsstyrelsen framhåller att det för styrelsen förefaller som om de i betänkandet föreslagna formerna för behovsprövning är alltför byråkratiska och sannolikt kan komma att motverka användningen av försäkringen.

Liknande synpunkter framförs av *barnomsorgsgruppen*.

TCO stödjer det framlagda förslaget om att man inte skall kunna gå förbi den fackliga organisationen vare sig vid rätten till omplacering eller vid kvinnans behov av att avstå från förvärvsarbete. Vid eventuella tvister anser *TCO* att den fackliga organisationen skall ha tolkningsföreträdare. Utredningens förslag om beslut om ersättning kan synas omständligt och *TCO* vill understryka vikten av att denna typ av ärenden görs så enkla som möjligt.

Även *LO* och *Uppsala läns landsting* framhåller vikten av de fackliga organisationernas medverkan.

Stockholms läns landsting ställer sig tveksamt till formerna för intygets utfärdande. Enligt medbestämmandelagen är arbetsgivaren skyldig att förhandla med den arbetstagarorganisation den anställde tillhör innan han beslutar om viktigare förändring av arbets- eller anställningsförhållandena för arbetstagaren. Ett ställningstagande i omplaceringsfrågan torde inte kunna ske utan att en sådan förhandling ägt rum. Längre gående inflytande för arbetstagarorganisationen förutsätter enligt medbestämmandelagen att frågan regleras i kollektivavtal. Enligt landstingets uppfattning bör personalinflytandet vad gäller den föreslagna utbyggnaden av föräldraförsäkringen knyta an till medbestämmandelagens regelsystem. Det bör således ankomma på arbetsgivaren att utfärda intyget sedan föreskriven förhandling ägt rum, såvida inte annat överenskommit i kollektivavtal.

Arbetsmarknadsstyrelsen tar upp frågan om hur lång tidsperiod havandeskapspenningen skall kunna omfatta. *Arbetsmarknadsstyrelsen* föreslår att någon begränsning till den 60:e dagen före den beräknade nedkomsten inte görs.

Försäkringskassaförbundet ifrågasätter om inte också psykiska problem bör kunna utgöra skäl för att utge havandeskapspenning.

Föräldrapenning för vård av långtidssjuka barn

Förslaget att långtidssjuka barns föräldrar skall få en längre gående rätt till föräldrapenning för tillfällig vård av barn tillstyrks i princip av *socialstyrelsen*, *arbetsmarknadsstyrelsen*, *barnomsorgsgruppen*, *omsorgskommittén*, *LO*, *TCO*, *SACO/SR*, *Svenska kommunförbundet*, *LRF*, *Försäkringskassförbundet*, *landstingen i Stockholms län*, *Uppsala län* och *Värmlands län*.

Riksrevisionsverket delar utredningens uppfattning att ett slopande av dagantalsgränsen eller generell ökning av antalet dagar sannolikt medför ett högre genomsnittligt utnyttjande och därmed högre kostnader.

En karensregel enligt utredningens förslag kan därvid ha en viss betydelse i begränsningshänseende, kanske främst när det gäller ett mindre starkt motiverat utnyttjande.

Samtidigt kan det emellertid enligt verket förefalla egendomligt med en begränsning i förmånen för den grupp som har det största behovet av stöd, nämligen familjer med ett långvarigt eller ofta sjukt barn. Den föreslagna karensregeln medför även orättvisa i den bemärkelsen att den missgynnar familjer med ett ofta men kortvarigt sjukt barn i förhållande till familjer där barnet har få men långa sjukdomsperioder.

Den s. k. fridagsregeln inom sjukförsäkringen skall prövas av sjukpenningutredningen. Starka skäl talar enligt *riksrevisionsverkets* mening för att föräldraförsäkringens karensregler i möjligaste mån samordnas med motsvarande bestämmelser i sjukförsäkringen. I avvaktan härpå bör den av utredningen föreslagna karensregeln inte införas.

Även *statskontoret* anser i detta sammanhang att föräldraförsäkringen bör samordnas med de förslag som den nya utredningen om sjukförsäkringen kan komma att lägga. Kontoret tillstyrker i princip utredningens förslag.

För långtidssjuka barn och barn med regelbundet återkommande sjukdomsperioder kan enligt *riksförsäkringsverkets* mening finnas behov av en utvidgning av rätten till föräldrapenning för tillfällig vård av barn. Verket anser dock inte att den föreslagna konstruktionen är tillfredsställande. Den föreslagna ordningen med tre karensdagar torde vara svår att motivera och skulle kunna upplevas som orättvis och godtycklig.

De föreslagna reglerna skulle enligt riks-försäkringsverkets mening i avsevärd mån komplicera föräldraförsäkringen. De nuvarande bestämmelserna om föräldrapenning för tillfällig vård av barn trädde i kraft så sent som 1977-01-01. Mot denna bakgrund och vad i övrigt anförts om förslaget i denna del anser verket att även denna fråga bör ytterligare övervägas i samband med den fortsatta översyn av föräldraförsäkringen som verket förordar.

SAF menar att om något av de delförslag som familjestödsutredningen framlagt skall prioriteras, bör det vara förslaget att föräldrar med långtidssjukt barn får rätt till föräldrapenning under ett ytterligare antal dagar per år.

Utredningen har redovisat vissa alternativa konstruktioner av den utökade rätten. Utredningen tar själv ställning för att fler föräldrapenningdagar skall

kunna utgå oavsett arten av barnens sjukdom men med en karenstid på tre dagar. Utredningens förslag lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser. Det stöds uttryckligen av *Svenska kommunförbundet*, *Socialstyrelsen*, *LO*, *SACO/SR* och *Försäkringskassförbundet* säger sig dela utredningens mening beträffande konstruktionen fränsett att man inte är beredda att acceptera några karensdagar.

LO delar inte utredningens uppfattning när det gäller införandet av tre karensdagar. Det måste enligt *LO* dels försvåra administrationen och dels försvåra för föräldrar att känna till de redan nu krångliga reglerna i föräldraförsäkringen. *LO* anser det fullt tillräckligt med läkarintyg från sjunde sjukdomsdagen.

TCO ansluter sig till alternativet att en förlängd föräldrapenning skall kunna utgå vid särskilda mera allvarliga sjukdomar. *Barnomsorgsgruppen* anser att den nuvarande dagantalsgränsen bör slopas och föräldrapenning för tillfällig vård av barn utgå på samma sätt som sjukpenning vid egen sjukdom.

Riksförsäkringsverket påpekar att förslaget innebär att förälder måste anmäla varje barn som blir sjukt även om redan ett barn är sjukt. Denna anmälningsskyldighet torde bli svår att få att fungera.

TCO tar upp frågan om föräldrapenning för besök i samhällets barnomsorg och framhåller att denna rätt bör ligga utanför kvoten för vård av sjukt barn. Annars menar man föreligger det risk för att föräldrar till barn som ofta är sjuka inte anser sig "ha råd" att utnyttja denna rättighet att besöka sitt barn i daghemmet eller hos dagbarnvårdaren.

Socialstyrelsen framhåller att det finns familjer för vilka inte heller de föreslagna sextio dagarna är tillräckliga. *Socialstyrelsen* ställer sig dock tveksam till utredningens förslag om en utvidgning av rätten till vårdbidrag för att lösa detta problem. *Socialstyrelsen* anser att man bör vänta med ett ställningstagande i denna fråga till dess att den av utredningen föreslagna prövningen gjorts av vårdbidragets konstruktion och förhållande till föräldrapenningen. *Socialstyrelsen* anser vidare att man bör pröva om inte föräldraförsäkringen snarare än vårdbidraget bör byggas ut ytterligare för att kompensera de föräldrar som har behov av ledighet utöver de föreslagna 60 dagarna. I dessa fall kan eventuellt en behovsprövning liknande den som föreslås i utredningens alternativ 2 vara relevant. Det bör påpekas att handikappade barn – framför allt rörelsehindrade och psykiskt utvecklingsstörda – ofta har en betydligt större sjuklighet än icke handikappade och därför bör inräknas i den grupp som kan komma i fråga för en ytterligare utbyggd föräldraförsäkring för tillfällig vård av barn (långtidssjuka barn).

Förslaget att höja åldersgränsen för föräldrapenning för tillfällig vård av barn till tretton år tillstyrks av *socialstyrelsen*, *statens avtalsverk*, *arbetsmarknadsstyrelsen*, *barnomsorgsgruppen*, *LO*, *TCO*, *SACO/SR*, *Svenska kommunförbundet*, *Landstingsförbundet*, *LRF*, *Försäkringskassförbundet*, *landstingen i Uppsala län* och *Värmlands län*.

Riksförsäkringsverket anser att frågan om höjning av vissa åldersgränser bör prövas vid en fortsatt översyn av föräldraförsäkringen.

Statens avtalsverk ifrågasätter om den högre åldersgränsen bör gälla även i fråga om barn som inte är sjukt. Ett barn i åldern 10–12 år som inte är sjukt tillbringar större delen av dagen i skolan och behovet av tillsyn begränsas därför till dagens senare del. Barnet omfattas dessutom – som utredningen framhåller – av kommunernas fritidsverksamhet. I vart fall torde en förälder inte behöva avstå från förvärvsarbete under hela dagen för att ha tillsyn över barnet.

Omsorgskommittén menar att utredningens förslag inte är tillfyllest för föräldrar till utvecklingsstörda och psykotiska barn.

Utredningens förslag om en höjning av åldersgränsen för rätt till ersättning för resekostnader vid besök hos sjukt barn på sjukhus till 16 år tillstyrks av *socialstyrelsen*, *barnomsorgsgruppen*, *LO*, *Svenska kommunförbundet*, *Landstingsförbundet*, *LRF*, *Försäkringskassaförbundet* och *landstinget i Uppsala län*.

Socialstyrelsen konstaterar att psykiska skador hos barn i samband med sjukhusvård är en realitet. Bakgrunden till dessa skador är mångfasetterad. Det är väl känt att en god föräldrakontakt under sjukhusvistelsen är den bästa förebyggande åtgärden. Utredningens förslag är därför motiverat.

Barnomsorgsgruppen framhåller att enligt gruppens mening är dock i dag ersättningens storlek och antalet resor otillfredsställande. Det är hävdar utredningen mycket angeläget att föräldrar så ofta som möjligt deltar i vården av barn på sjukhus. Med tanke på detta är en dag per vecka en mycket begränsad insats. Barnomsorgsgruppen föreslår att ersättningen skall gälla obegränsat antal resor och att ersättningsgränsen sätts till 8 kr. dvs. samma nivå som gäller sjukresor. Vidare bör samtliga familjemedlemmar dvs. föräldrar och syskon få rätt till reseersättning.

Utredningens förslag och synpunkter på föräldrabegreppet får instämmande från *socialstyrelsen*.

Familjestödsutredningen föreslår att rätten till föräldrapenning knyts till den rättsliga vårdnaden av barnet och inte som hittills till den faktiska. Genom ett sådant förfarande anser utredningen att reglerna skulle bli enklare att tillämpa.

Riksförsäkringsverket delar inte utredningens uppfattning på denna punkt. För föräldrar där familjen består av flera barn och där den rättsliga vårdnaden för något eller några av barnen är delad med en förälder i en annan familj blir det enligt verket omöjligt att i förväg veta hur många ersättningsdagar man har att disponera. Antalet dagar är också beroende av vilket barn man faktiskt vårdar. För försäkringskassans del innebär förslaget att alla barn och familjer måste registreras såväl vad gäller vem som har den rättsliga vårdnaden av barnen som hur familjerna är sammansatta vad avser barn, föräldrar och vårdnadsförhållanden. Det är både i teorin och praktiken omöjligt att fastställa antal ersättningsdagar i de fall då en vårdnadshavare förekommer i

flera familjebildningar.

Riksförsäkringsverket finner således utredningens förslag omöjligt att genomföra i denna del, såvida inte ändrade regler i övrigt införs. Om en regel infördes som innebär att rätt till föräldrapenning för tillfällig vård av barn skulle gälla ett visst antal dagar per barn oberoende av antalet barn, skulle det emellertid bli möjligt att beräkna antalet dagar med rätt till föräldrapenning. På så sätt skulle man kunna anpassa föräldraförsäkringen för tillfällig vård av barn till det ADB-system som byggts upp för administrationen av särskild föräldrapenning. Med en sådan lösning skulle utbetalda dagar lagras per barn liksom nu sker beträffande särskild föräldrapenning. Även detta system skulle dock bli administrativt mycket betungande.

Mot bakgrund av de nu redovisade svårigheterna som är förknippade med det framlagda förslaget bör frågan övervägas ytterligare.

Socialpolitiska samordningsutredningen framhåller att förslaget kan medföra datatekniska komplikationer. Vidare kan komplicerade familjeförhållanden försvåra tillämpningen. En viss oenhetlighet blir dessutom bestående på socialförsäkringsområdet beträffande vårdnadsbegreppets innehåll. På området förekommer t. ex. uttryck som vårdnad om barn, vård av barn, vårdnaden om och stadigvarande sammanboende med barn samt att ha barnet i sin vård. En ytterligare översyn bör därför enligt utredningens mening göras på detta område.

Riksförsäkringsverket tar upp utredningens förslag att ändra avräkningsreglerna för föräldrapenning vid barns födelse. Förslaget innebär att halv föräldrapenning skall avräknas som halv föräldrapenning och inte som nu som hel föräldrapenning.

Verket tillstyrker förslaget. Man vill dock peka på att föräldrarna inte helt kan utnyttja möjligheten till halv föräldrapenning under 360 dagar (180 hela ersättningsdagar) eftersom ersättningen endast får tas ut fram till tvåhundra-sjuttionde dagen efter barnets födelse.

I betänkandet framläggs vidare ett förslag till precisering av begreppet vård av barn.

Statens avtalsverk vill understryka det som utredningen har anfört beträffande behovet av information om innebörden av begreppet vård av barn när det gäller föräldrapenning vid barns födelse. Verket kan vitsorda att det väcker irritation både hos myndigheter och anställda när en förälder kan vara hemma och uppbära egen föräldrapenning trots att den andra föräldern samtidigt är hemma t. ex. på grund av att han eller hon är lärare med ferier. Om det inte kan krävas att den sistnämnda föräldern styrker sig vara förhindrad att vårda barnet – vilket inte vore omotiverat m. h. t. att det här kan gälla rätt till föräldrapenning under en lång tidsperiod – bör villkoret om vård av barnet på olika sätt inskräpas hos försäkringstagarna.

I likhet med utredningen anser *socialstyrelsen* att begreppet "vård av barn" bör ges en klarare definition. Genom en sådan definition bör det enligt socialstyrelsen framgå klarare än vad som hittills varit fallet att rätten till

föräldrapenning för tillfällig vård av barn – den nuvarande såväl som den föreslagna utbyggda – också gäller för föräldrar som har sina barn på sjukhus.

Familjestödsutredningen har i betänkandet funnit behov av ytterligare information om försäkringen. I utredningens synpunkter på informationen instämmer LO, SACO/SR och landstingen i Stockholms län, Uppsala län och Västerbottens län.

LO delar utredningens uppfattning att det måste till en bred information kring föräldraförsäkringen och föreslår tillsättandet av en arbetsgrupp som skall lägga upp informationsverksamheten.

SACO/SR anser att det är mycket angeläget att informationen ges till arbetsgivare och fackliga förtroendemän, inte minst i syfte att underlätta fädernas utnyttjande av försäkringen.

LRF framhåller att man under särskilt de senaste åren gjort betydande ansträngningar för att informera medlemmarna i sociala frågor. Erfarenheterna från denna verksamhet visar att det finns ett stort behov av information som är särskilt avpassad efter lantbrukargruppens förhållanden. Det måste därför bedömas som angeläget att samverkan sker mellan försäkringskassorna och organisationerna på detta område.

Uppsala läns landsting informerar om att landstingets jämställdhetskommitté uppmärksammat frågan i sitt arbete. På kommitténs förslag kommer sålunda personal vid mödra- och barnhälsovården, både vid de regelbundet återkommande fortbildningsdagarna och genom andra insatser, ges möjlighet att diskutera könsrollsfrågor och föräldransvar i vid bemärkelse med syftet att föräldrarna skall dela ansvaret för barnen. Vidare kommer särskilda insatser att vidtas så att personal inom mödra- och barnhälsovården kan ge en bra information om gällande regler för föräldraförsäkringen. Eftersom den berörda personalen kommer att få ett huvudansvar för den kommande föräldrautbildningen ser utskottet de föreslagna fortbildningsåtgärderna som en förberedelse för de nya uppgifterna.

Förslaget om en sänkning av den lägsta tiden för vårdbidrag tillstyrks av riks försäkringsverket, Svenska kommunförbundet och Försäkringskasseförbundet. Förslaget att vårdbidraget skall kunna tidsbegränsas tillstyrks av Svenska kommunförbundet. Riks försäkringsverket anser däremot inte att någon tidsbegränsning behövs. Vårdbidraget kan och skall redan enligt nuvarande regler omprövas när skäl föreligger därtill framhåller verket.

I betänkandet har familjestödsutredningen konstaterat att man i huvudsak funnit att frågan om vårdbidragets konstruktion legat utanför utredningens område. Utredningen anser dock att bl. a. utbyggnaden av föräldraförsäkringen gör att en översyn av vårdbidraget aktualiseras. Utredningens åsikt understryks av bl. a. socialstyrelsen, riks försäkringsverket, socialpolitiska samordningsutredningen, omsorgskommittén, Svenska diabetesförbundet, statens handikappråd, Riksförbundet för utvecklingsstörda barn, ungdomar och vuxna, HCK och Riksförbundet för rörelsehindrade barn och ungdomar.